

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

“Anne Frank’ten beri çıkmış
en etkileyici Yahudi Söykürümü günlüğü.”

The Telegraph

HELGA’NIN GÜNLÜĞÜ

Bir Genç Kızın
Toplama Kampındaki
Hayatı

HELGA WEISS

HELGA’NIN
GÜNLÜĞÜ
Bir Genç Kızın Toplama
Kampındaki Hayatı

HELGA
WEISS

Helga başlarından geçen her şeyi bir bir günlüğüne kaydetti. Her şey bittikten sonra da amcası tarafından Terezín duvarlarına gizlenen günlüğü yeniden eline geçti. Tüm bunlar başladığında Helga sekiz yaşındaydı, bittiğindeyse artık genç bir kız olmuştu.

Bu zamana kadar Yahudi Soykırımı'yla ilgili çıkmış kitapların belki de en dürüstü; okurken bir çocuğun gözündeki saflığa ve yaşadıklarıyla nasıl da olgunlaştığına şahit oluyorsunuz. Helga'nın kendi kara kalem çizimleri, fotoğraflar ve sonunda verdiği röportajla birlikte o günleri siz de yaşamış kadar olacaksınız.

“Yahudi Soykırımı'nın yarattığı trajediye dair soğukkanlı bir vasiyet gibi.”

Publishers Weekly

“En şaşırtıcı kısmı da karşılaştıkları tüm zorluklara, acımasızlıklara rağmen müthiş bir direnç gösterip başını hep dik tutması.”

Francine Prose

“Bu küçük kızın şeytanla yüzleştiği anlar öyle gerçek ki o tir tir titrerken siz de battaniyenize sarılma ihtiyacı duyacaksınız.”

The Daily Beast

“Helga, Auschwitz'den kurtulan pek az çocuktan biri. *Helga'nın Günlüğü*, bir çocuğun bakış açısından dolaysız anlatımıyla bu konuda yayımlanan onca kitabın arasından sıyrılıyor.

Unutmak mümkün değil.”

Jewish Week

“Milyonların maruz kaldığı, pek azının kurtulabildiği bu acıyı hatırlatan kutsal bir yazı gibi.”

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - <https://trantey.org>

Pegasus Yayınları: 1814

Günlük: 2

HELGA'NIN GÜNLÜĞÜ

HELGA WEISS

Özgün Adı: Helga's Diary

Yayın Koordinatörü: Yusuf Tan

Editör: Dilara Anıl Özgen

Düzeltili: Ayten Koçal

Sayfa Tasarım: Meral Gök

Kapak Uygulama: Fatma Can

Baskı-Cilt: Alioğlu Matbaacılık

Sertifika No: 11946

Orta Mah. Fatin Rüştü Sok. No: 1/3-A

Bayrampaşa/İstanbul

Tel: 0212 612 95 59

1. Baskı: İstanbul, Aralık 2017

ISBN:978-605-299-345-3

Bu kitap ilk olarak Büyük Britanya'da İngilizce olarak Penguin Books Ltd. tarafından basılmıştır.

Helga Weiss'in günlüğünün kısa bir versiyonu 1961'de Naše vojsko (Our Armed Forces) tarafından basılan *Deniky dět* (Children's Diaries) isimli kitapta ve 1965'te Prag'daki Council of Jewish Communities in Czech Lands tarafından basılan *Terezín* isimli kitapta yer aldı. Ayrıca Zuzana Justmanová'nın 1997'deki *Voices of the Children* isimli filmi gibi bazı belgesellerde de günlükten alıntılara yer verildi.

Türkçe yayın hakları © PEGASUS YAYINLARI, 2017

Metin © Helga Weiss, 2013

Çekçeden İngilizceye Çeviri © Neil Bermel, 2013

Resim © Wallstein Verlag, Göttingen, 1998

Bu kitabın Türkçe yayın hakları Telif Hakları Onk Ajans Ltd. Şti. aracılığıyla Penguin Books Ltd.'den alınmıştır.

Tüm hakları saklıdır. Bu kitapta yer alan fotoğraf/resim ve metinler Pegasus Yayıncılık Tic. San. Ltd. Şti.'den izin alınmadan fotokopi dâhil, optik, elektronik ya da mekanik herhangi bir yolla kopyalanamaz, çoğaltılamaz, basılamaz, yayımlanamaz.

Yayıncı Sertifika No: 12177

Pegasus Yayıncılık Tic. San. Ltd. Şti.

Gümüşsuyu Mah. Osmanlı Sk. Alara Han

No: 11/9 Taksim / İSTANBUL

Tel: 0212 244 23 50 (pbx) Faks: 0212 244 23 46

www.pegasusyayinlari.com / info@pegasusyayinlari.com

 [pegasusyayinlari](https://www.facebook.com/pegasusyayinlari) [pegasusyayinlari](https://twitter.com/pegasusyayinlari) [pegasusyayinlari](https://www.instagram.com/pegasusyayinlari)

HELGA WEISS

Helga'nın Günlüğü

*Bir Genç Kızın
Toplama Kampındaki Hayatı*

İngilizcesinden çeviren:
Şeyma Bakıcı

PEGASUS YAYINLARI

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

**Torunlarım D., N., S. ve bütün gençlere; geçmişî anılarında
canlı tutmaları ve benim neslimin yaşamak zorunda kaldığı
şeyleri bir daha yaşamamaları dileğiyle.**

İçindekiler

Çekçe-İngilizce Çevirmenin Notu	9
Haritalar	17
Yazarın Notu	23
1. Prag	27
2. Terezín	61
3. Auschwitz, Freiberg, Mauthausen, Ev	135
Helga Weiss ile Röportaj	197
Notlar	221
Terimler Sözlüğü	233

Çekçe-İngilizce Çevirmenin Notu

Helga'nın günümüze ulaşmış olan el yazıları iki adet zımbalı defter ve defterleri bittiği zaman kullandığı kâğıt yığınlarından oluşmaktadır. Yıllar boyunca, notlarının üzerinden defalarca geçmiş ve bazı bölümleri yeniden yazmıştır. Ayrıca metnin orijinaline de kurşun kalemle çeşitli notlar almış ve birçok kez gözden geçirmiştir. Bu metinlerin arasında günümüze kadar gelmiş bir daktilo yazısı da yer almaktadır.

Günümüzdeki versiyonunda, kendi isteği üzerine Helga'nın günlük olarak tuttuğu metinler yer almasına rağmen metinler sayıca aslında çok daha fazladır.

Defterler

Günümüze ulaşan defterler Helga'nın Prag ve daha sonra Terezín toplama kampında geçirdiği zamanları kapsamaktadır. Metinsel kanıtlara göre günlüğüne her gün yazmamış, bunun yerine günlüğünü zaman zaman bir aya kadar uzayabilen daha uzun kapsamlı yazılar için kullanmıştır. Bu durum da olayların önemiyle ilgili esrarengiz farkındalığı açıkladığı kadar tarih bakımından birbirine yakın olan olayların sırası karıştığı zaman oluşan kronolojik tıkanmayı da aydınlatmaktadır.

İlk defter Helga'nın "çocukluğunu" anmasıyla başlıyor (yazmaya başladığı zaman kendisinin de en fazla on dört yaşında bir çocuk olduğunu hatırlamakta fayda var) ve savaş döneminin ilk zamanlarına ait sahneler ve olaylarla devam ediyor, geçmiş zaman ile şimdiki zamanın karışımı olan bir anlatım söz konusu. Anlatım tarzı, ilk birkaç sayfa istisna olmakla birlikte oldukça tutarlı ve Helga bu hikâyeleri sanki yaşadıkdan birkaç dakika sonra anlatır gibi net aktarmıştır.

Helga savaştan sonra oluşturduğu metnin ardından gelen güncel basımda 1938 yılı ve 1939 yılının ilk yarısına dair bölümleri yeniden yazmış ve bu esnada çocuksu düz yazılarının bazılarını çıkararak onları diğer bölümlerdeki yazıya benzetip yeniden eklemiştir. Ayrıca çalışma boyunca bütün tarihleri de düzenlemiş ve eklemiştir. Bu metin şimdi bir günlük yazısı gibi okunsa da orijinalinde durum böyle değildi. Bu da sekiz ya da dokuz yaşındaki bir çocuk için pek de olası olmayacağı tahmin edilen tarzının olgunluğunu açıklamaktadır.

Helga, savaştan sonra bir yandan günlükleri daktiloda yazarken, bir yandan da defterlerdeki metinleri düzenlemiştir. Düzenlemelerinde, belki de hâlâ yaşamakta olan bazı insanlarla ilgili oldukça keskin eleştirileri kaleme aldığı bölümleri ve bazı yorumları çıkarmış, çok ilgi çekmeyeceğini düşündüğü bazı tutarsız ve kendini tekrarlayan bölümleri de tamamıyla elemiştir. Bu düzenleme Helga'nın açıkça belirttiği isteklerini yansıttığından okuyucunun önüne sunulan eser, orijinal defterlerin bir araya gelmesinden çok metinlerin savaş sonrası düzenlemeleridir. Defterlerin kabaca çeyreği tamamen atılmış ve diğer bir çeyreği de biçimsel bir düzenlemeden geçmiştir. Helga bazı yerlerde savaş sonrası gözlemlerine de yer vermiş ve bunlara da son notlarda işaret edilmiştir.

Helga'nın ikinci defteri ailenin 1941 yılında Terezín'e gelişi ve sonra da ayrılışıyla ilgilidir. Bu bölüm açıkça 1943 yılında yazılmıştır çünkü Helga bir bölümde, o sahneyi "şimdi üzerinden iki yıl geçmesine rağmen" çok net hatırladığını belirtmiştir.

Tek sayfalar

El yazmasından günümüze gelen parçalar tek tek sayfalar halindedir ve bazıları muhtemelen Helga kamptayken yazılmış ve diğer birçoğu da savaştan sonra kaleme alınmıştır. Bu noktada hangi sayfaların hangi tarihe ait olduğunu, kâğıdın kendisine ve el yazısına bakarak mantıklı bir şekilde tahmin etmeye çalıştık. Burada defterlerden çok daha açık bir şekilde yapılan düzeltmeleri görmek mümkün. Çünkü yıllar boyunca yanlış dosyaları tekrar karıştırıldığı için orijinal sırası kaybolduğundan sayfalar numaralandırılmamış ya da tarih atılmamıştır. Üstelik Helga savaştan sonra kendi çalışmasını düzenlerken Soykırım ile ilgili referans çalışmalarına çok yer vermediğinden katı bir kronolojik sıraya bağlı kalmak yerine günlük yazılarını konularına göre gruplandırmıştır. Örneğin kültürel bir etkinlikten bahsederken daha sonra yeniden değindiği isimlere yer vermiştir.

Bu yüzden de araştırma doğrultusunda çevirinin sağlıklı olabilmesi için bölümler sıraya konulmuştur ve orijinal sayfalarda yer alan içerikle çelişecek ifadelerden kaçınılmıştır. Bu bölümü çevirirken Helga'nın onaylanmış, düzenlenmiş metnini kullandım ve o metnin sıralamasını elimden geldiğince takip etmeye çalıştım. Buna rağmen bazı yerlerde Helga'nın tahminlerinden daha farklı bir sıralama çizdim fakat bunu yaparken orijinal el yazmasına mümkün olduğunca sadık kaldım. Bazı çelişkiler, günlük girişlerinin tematik tarzından dolayı olduğu gibi kalmıştır

fakat notlar okuyucuyu eksik kalan konuların sıralamasıyla ilgili yönlendirmektedir.

Kayıp metin

Günlüğün son bölümü benzer şekilde günlük formatında yazılmıştır fakat Helga'nın önsözde de açıkladığı gibi 1945 ve 1946 yılları arasındaki savaştan sonra Prag'a dönüşünü takiben hazırlanmıştır. Bu bölüme dair günümüze ulaşmış bir el yazısı metin yoktur, bu yüzden tamamen savaş sonrası yazılan metne bağlı kalınmıştır. Bu yazıların bir araya getirilmesi yine günlük formatında gerçekleşmiştir ve Helga'nın savaş zamanı yazdığı anılarıyla aynı damardan beslenmiştir. Helga'yla röportajımızda kendisi bu üçüncü bölümü neden günlük formatında yazdığını açıklamaktadır.

Çeviri ve yazın düzeni

Çevirimde, Helga'nın modern anlayışa göre okunabilir olan metin görüşüne bağlı kalırken bir yandan da resmî versiyonuna da bağlı kalmaya çalıştım. Dolayısıyla benim metin üzerinde yaptığım değişiklikler de minimum düzeydedir. Boşluklar, tuhaf yazı parçaları, zamanda atlamalar ve tekrarlarla karşılaştık fakat bizim dünyamız ile Helga'nın çocukluk dünyası arasında bir köprü olma görevini de yürütmeye çalıştık.

Bu sebepten dolayı, okuyucular kitabın son bölümünde Helga'nın da benimsediği referansların bazılarını bulabilecekler. Zaman zaman bazı yerlere fazladan birkaç kelime ekleyerek referans noktasını daha açık hale getirmeye çalıştım fakat çoğu

zaman bu referanslar, notlar bölümünde açıklanmıştır. Helga'nın orijinal paragrafları çoğunlukla çok uzun olduğundan bazı yerlerde o paragrafları ikiye bölerek okuyucuların düşünceler arasında bir mola vermesini sağlamaya çalıştım.

Helga bu günlüğü yazdığı anda ergenlik çağındaydı ve anlayışla karşılanacağı üzere dramatik zamanlarda yaşayan bir çocuğun yapacağı gibi tarihlere çok az yer vermiştir. Günlük yazılarının başlıkları olan tarihler, önce gelişigüzel yazılmış fakat tek tek sayfalar halinde yazılmış ayrı ayrı bulunan günlük girişlerine sonradan eklenmiştir. Ayrıca tarihler savaş sonrası yazımına kadar düzenli bir şekilde bulunamadığından savaştan sonra Helga'nın hatırlayabildiği ya da çözebildiği kadarıyla sonradan eklenmiştir.

Helga'nın yeniden düzenlenmiş tarihlerini de ekleyerek okuyucuya yardımcı olmak istedik fakat sonraki tarihleri metin boyunca eklemek yerine (ki bu imkânsız olurdu) Helga yazdığı zamanı ve konuları sürekli değiştirdiği ve metin içinde iki tür zaman aralığı kullandığı için okuyucuların zihninde oluşacak karmaşıklık engellemek istedik. Büyük zaman boşlukları — işareti ile ifade edilmiş olup günlükte yeni bir bölümün başladığını, yeni bir konunun ya da problemin anlatıldığını ve bazen de daha büyük ya da kesin bir zaman diliminin ardından geldiğini göstermektedir. Küçük boşluklar ise yıldız (*) ile ifade edilmiş olup paragraflar arasında belli bir zamanın geçtiğini fakat bunların birkaç saat ya da belki de birkaç gün gibi daha kısa zaman dilimleri olduğuna işaret etmektedir. Konu değişmemektedir ve anlatım da genellikle devamlılık taşımaktadır. Bu boşluklar, orijinal el yazmasındaki boşluklarla aynı değildir ve Helga'nın günlüğü tamamen bırakıp sonra yeniden başladığı anlaşılmamalıdır.

Benzer şekilde, günlük bu kitapta üç parça halinde sunulmuştur. İlk bölüm yazarın Prag'da yaşadığı deneyimleri, ikinci bölüm

Terezín'deki zamanlarını, üçüncü bölüm de bundan sonrasını içermektedir fakat okuyucular bu bölümlendirmenin metnin orijinalinde olmadığını bilmelidir.

Helga'nın Çekçe alıntılacağı yer isimlerini, daha yaygın bir versiyonu (Prag gibi) olmadığı ya da Almanca adı daha tanıdık olmadığı sürece aynen takip ettim. Bazen de Brüx-Most durumunda olduğu gibi her iki terimi de kullandığı zamanlarda okuyucunun kafasını karıştırmamak üzere modern Çekçe yer isimlerine sadık kaldım.

Helga'nın Günlüğü, kamplardaki yerleri ve faaliyetleri anlatan birçok Almanca kelime içermektedir. Günlük Çekçe yazıldığı ve bu dil de yazarın ana dili olduğu için orijinal metnin tadını da vermek adına bu kelimelerin çoğuna yer verdim. Günümüz Çek okuyucusu bu yabancı kelimeleri, diğer dildeki okurların aksine daha zor bulacaktır. Bazı okuyucular da Almanca bir kelimenin sonuna İngilizce bir takı geldiğini görünce bu durumu tuhaf bulacaklardır (*Krankenträgers*, yani *taşıyıcılar*). Bu durumda yine orijinal metne bağlı kalınmıştır ve orada da Helga'nın kampın resmi dili olan Almancayı kendi diline adapte etmeye çalıştığını görüyoruz. Buna rağmen birçok yerde okuyucuyu çok fazla rahatsız etmemek için ya çeviriye başvurdum ya da açıklamalar ekledim. Helga'nın sıklıkla kullandığı Almanca kelimelerden oluşan kısa bir Almanca sözlük kitabın en sonuna eklenmiştir. (Helga ve ben bu kelimelerin birçoğunu detaylı olarak röportajı esnasında tartıştık.)

Kitapta bahsedilen yerlerin çoğu günümüzde de varlığını sürdürmekte ve ziyaret edilebilir durumdadır. Alman İmparatorluğu'nun herhangi bir yerindeki soykırım kamplarına ve iş gücüne gönderilmek üzere hazırlanan Yahudilerin geçiş kampı olarak belirlenen Terczín ve Yahudilerin tamamen insancıl şartlarda yaşadıkları uluslararası bir topluluk olduğu

iddia edilen Çek ulusal anıtı bunlar arasındadır. Kuzey Prag kasabası Holesovice’de yer alan ve 1920’lerden kalan Ticaret Fuarı Sarayı şu an Ulusal Müze’ye ait bir sanat galerisidir (fakat gerçek hapsedmelerin yaşandığı yan taraftaki Radyo Sarayı yıkılmıştır; Helga tarafından çizilen bir plaka nerede olduğunu açıkça göstermektedir). Auschwitz-Birkenau ve Mauthausen gibi Helga’nın hapsedildiği diğer kamplar da halka açıktır.

Helga hâlâ, günlüğünün açılış organizasyonlarının da yapıldığı, doğup büyüdüğü evde yaşamaktadır.

Teşekkür

Bu çeviriyi hazırlarken Terezín Ulusal Anıtı resmî internet sitesi, Holocaust.cz eğitim portalı, Vedem Projesi, Birleşik Devletler Soykırım Anma Müzesi, YIVO ansiklopedisi, Prag Yahudi Müzesi, Terezín kasabası, Çek Ulusal Galerisi, Prag Bilgilendirme Servisi, Mauthausen Anıtı, Çek Radyosu ve Terezín Girişim Enstitüsü de dâhil olmak üzere birçok kaynağa başvurdum.

Ayrıca www.ghetto-theresienstadt.info, www.fronta.cz, www.jewishgen.org ve vysocina-news.cz gibi internet sitelerinden de oldukça faydalandım. Soykırım’dan kurtulanlarla yapılan ve www.hermanova.de, www.holocaustresearchproject.org, historycz.edublogs.org ve www.holocaustcenterbuff.com gibi internet sitelerinde yayınlanan diğer röportajlar da değerli bir bağlam ve ek bilgi sağlamıştır.

Başvurduğum kitaplar arasında şunlar da yer almaktadır: Hans Günther Adler’den *Theresienstadt: das Antlitz einer Zwangsgemeinschaft*, Norbert Troller’den *Theresienstadt: Hitler’s Gift to the Jews*, *The Terezín Diary of Gonda Redlich* (ed. Saul Friedman ve çev. Laurence Kutler), Joža Karas’tan *Music in Terezín, 1941–45*, Alena Heitlinger’den *In the Shadows of the Holocaust and Communism: Czech and Slovak Jews since 1945* ve *Pokoj 127*,

Terezín'den kurtulan ve Tom Luke, Mordechaj Livni, Chava Livni, Petr Herrmann, Eva Ročková ve Jan Roček adlı altı kişinin yazdığı anı kitabı.

Günlüğün kronolojik sıralamasını ayarlama konusundaki değerli katkılarından dolayı Edgar de Bruin'e, dilbilimsel desteğinden dolayı Ludek Knittl'e, manevi desteği için Andrew Swartz'a, projenin başından sonuna kadar gösterdiği sabrı ve doğru yol göstericiliği için İngiltere'deki editörüm Will Hammond'a teşekkürü bir borç bilirim.

Neil Bermel
Sheffield Üniversitesi, 2012

Haritalar

BERLİN ALMAN REICH'I

LEIPZİG

HELGA'NIN YOLCULUĞU

VARŞOVA

POLONYA GENEL HÜKÜMETİ

(ALMAN REICH'I İŞGALİNDE)

① ÇOCUKLARIN EVİ
VE OKUL

② GENÇLERİN
EVİ

③ 8-16 YAŞ ARASI
KIZLARIN EVİ

④ YAHUDİ GETTOSU
GARDİYANLARI
KADINLARIN KIŞLASI;
KONSER ALANI
EL KOYULAN
EŞYALARIN
AYRIŞTIRILDIĞI
YER

⑤ SS KOMMANDATUR

⑥ ÇAMAŞIRHANE, BANYO VE
DEZENFEKSİYON MERKEZİ

⑦ YAŞILAR İÇİN HASTANE VE
BARINAK

⑧ KADINLAR KIŞLASI

ANNE VE
BEBEK EVİ

NEHİR

WALLSTRASSE

DRESDEN
KIŞLASI

POST GASSE

VRCHLABİ
KIŞLASI

②

HAUPTSTRASSE

EBERGASSE

PODMOKLY
KIŞLASI

POST GASSE

BERG GASSE

① KASABA
BİNASI
L 318

RATHAUSGASSE

MARKT
PLATZ

LANGESTRASSE

BAHNHOFSTRASSE

CEK
JANDARMALARI

④

SÜDETEN
KIŞLASI

NEHİR

TEREZİN

WALLSTRASSE

⑥

PARKSTRASSE

L410
③

MAGDEBURG
KIŞLASI

YAŞLI YAHUDİLER
KONSEYİ OFİSİ; TİYATRO
GÖSTERİLERİ BURADA
OLDU

HAUPTSTRASSE

MARKT
PLATZ

NEUE GASSE

L415
L418
⑤

BAD HAUSGASSE

JÄGERGASSE

ERKEKLERİN
KIŞLASI

LANGESTRASSE

HAMBURG
KIŞLASI
⑧

⑦

SEESTRASSE

ENSEFALİT
KABANTINASI

WESTGASSE

BÄCKERGASSE

TREN YOLU

SÜPSTRASSE

MERKEZ
MORG

K

0 50 100 150 200
METRE

Yazarın Notu

Kişi, yaşlandıkça geçmişe daha çok dönermiş. Şu an şaşırarak fark ediyorum ki geçmişe zaten hiç terk etmemişim. Yıllar sonra günlüğümü dikkatle, baştan sona yeniden okuyorum ve birçok yerinde nostaljiye kapılarak epey gerilere gidiyorum.

Günlüğümün önsözüne nasıl başlayacağımı ya da neden bunu yazmam gerektiğini bilmiyorum. Hayati öneme sahip her şeyi kaydedeli altmış yıldan fazla oluyor. Düşüncelerimi ve deneyimlerimi önce okul defterlerine, sonra da tek tek kâğıtlara yazmaya başlamıştım. Yazım oldukça çocuksu, tarzım yorucu ve toy. Yine de benim neslimin yaşadığı, büyüdüğü ve öldüğü zamanlara ait sadık bir resim gibi. Çok şey yazıldı, birçok şey unutuldu, bazen de olaylar bilinçli bir şekilde baskılandı ve değiştirildi. Ben düzen insanıyım ve arkamda karışıklık bırakmak istemem. Bunları bir sıraya koymanın vakti geldi artık.

Yıllar boyunca epeyce fazla belge birikti. Onları ayırmayı sevmediğim için biraz karışık durumdalar. Bu yüzden de yıllar önce çekmecenin dibine koyduğum ve unutmaya yüz tuttuğum günlüğüme başvurdum. Artık neredeyse okunmayacak hale gelmiş, kurşun kalemle doldurulmuş sarı yapraklardan oluşan bir defter bu. Ben de zamana ayak uydurdum, bilgisayar kullanmayı öğrendim ve her şeyi bilgisayara yazıp çıktısını aldım. Kendimi bazı şeyleri silerken, uzun cümleleri kısaltırken, bağlaçları çıkarırken ve daha uygun kelimeler ve ifadeler seçerken buldum.

Bazıları bu metnin profesyonel biri tarafından düzenlenmesi gerektiğini düşünebilir. Fakat bu konudaki deneyimlerim çok da iyi olmadı. Başımından geçenlerle ilgili birçok makale, radyo programı ve raporlar yazıldı. Editörlerin müdahaleleriyle benim vermek istediğim anlamlar sık sık farklılaştı ve gerçek olaylar değişmeye başladı. Eğer devam etseydim hikâyenin gerçekliği ve gücü tamamen kaybolacaktı. Umarım okuyucular bu günlüğe nazik davranır ve olduğu gibi kabul ederler.

Günlüğüm, 1938 yılında Prag'da başlıyor, Çekoslovakya'nın işgalini ve o zamanki durumları anlatıyor, özellikle de Terezín'deki gettolarda yaşanan hayatları ve Protektora'daki Yahudi karşıtı uygulamaları aktarıyor. Terezín'den Auschwitz'e sürülmeden önce (Eylül-Ekim 1944) günlüğümü amcam Josef Polák'a verdim ve o da çizimlerle beraber hepsini bir binanın tuğlaları arasına sıkıştırıp korumuştur. Savaştan kısa süre sonra (1945-46) diğer toplama kamplarında (Auschwitz, Freiberg, Mauthausen) yaşadığım her şeyi not ederek (oralarda yazma şansım hiç olmadı) Terezín günlüğümü bitirdim.

Olayları, hafızamda yer ettiği sırayla kaydederken olayların üzerimde yarattığı stresle plansız ve hızlı hızlı yazmaya başladım. Sayfaları numaralandırmadan kâğıt yığınlarına hatırladığım her şeyi aktardım. Tarihleri kontrol etmek aklıma gelmedi, çoğu yerde not almamıştım bile ve tarihçiler de o zamanlarda çalışmalarına daha yeni başlıyorlardı. Akademik yayınlar çok sonra yayınlandı ve o zamana kadar ben günlüğümü bitirmiştim.

Günlüğümün kitap formatında yayınlanmasına hazırlanırken olayları kronolojik olarak sıralamakta oldukça zorlandım. Başarılı olamadıysam umarım okuyucularım bunu affedebilirler. Bir tarihçi değilim ve günlüğüm de akademik bir çalışma değil. Benim önceliğim ve en çok değer verdiğim şey olaylar ve deneyimler olduğundan onları bugün bile çok net hatırlayabiliyorum.

Güvenilir ve gerçek bilgiler akademik yazınların içinde bulunabilir. Tarih ders kitaplarına bakarak öğrenciler İkinci Dünya Savaşı esnasında altı milyon Yahudi'nin katledildiğini öğrenebilir. Gerçek rakamlar belirlenmiş ve veri tabanlarına işlenmiştir. Yapmanız gereken tek şey bilgisayarınızda arama yapmak ve gerçek tarihlerle sayılara ulaşmaktır.

Fakat her rakam bir insanın kaderi, hikâyesidir. Benimki de onlardan sadece biri.

Notlarımı 1945 yılının Mayıs ayında Prag'a dönüşümüzün ardından sarf ettiğimiz "sonunda evdeyim" sözleriyle bitiriyorum. Her ne kadar dönecek bir ev kalmamış olsa da. Annem ve benim gidecek hiçbir yerimiz yoktu, babam geri dönmedi ve eski dairemiz de işgal edilmişti. On beş buçuk yaşındaydım ve en çok ihtiyacım olan şey okul yıllarımı telafi etmektir. Böylece yeni bir hayata başladık.

Helga Weiss
Prag, 2012

1. Prag

“Seferberlik” de ne demek? Bütün genç erkekler katılmalıymış. Peki neden? Kısa süre önce tek konumuz Avusturya’ydı, şimdi yine seferberlik konusuna döndük. İnsanlar başka bir şey konuşamaz oldu. Nedir peki bu? Annem ve babam neden evde değiller? Bana şu seferberlik işini anlatmak yerine radyo dinlemeye gitmişler. Her neyse, bu sadece bir bahane çünkü radyoyu evde de dinleyebilirlerdi. Seferberlik hakkında konuşabilmek için komşunun evine gitmiş olmalılar. Beni ne sanıyorlar acaba? Hiçbir şey konuşamayacakları küçük bir kız çocuğu muyum? Artık çocuk değilim, yakında dokuz yaşına basacağım. Tanrım, çanlar ne zaman çalıyordu? Yarın okula gitmeliyim ve hâlâ uykuya dalmış değilim. Bu aptal seferberlik işi bana okulu tamamen unutturdu.

Hangi hava saldırısı? Bodruma inmeliymişiz, hem de gecenin bir vakti. Beni neden uyandırıyor sun anne? Sorun ne, neler oluyor? Ne yapıyorsun, kıyafetlerimi pijamamın üstünden giydiremezsin...

Bizi sığınağa çağıran gonk sesi duyuldu. Babam sabırsız bir şekilde holü adımıyordu ve annem de bodruma kaçmadan önce alelacele spor kıyafetlerimi giydirmişti. Kapıcı, sığınak olarak kullandığımız eski depoyu açtı. Çok büyük bir yer değildi ve herkes sıkışık bir şekilde duruyordu, yine de hepimiz sığmayı başarmıştık. İlk başta hiç kimse konuşmadı fakat korkulu gözler, “Neler olacak, tüm bunlar ne anlama geliyor?” diye sorar gibiydi.

Tüm bunlara rağmen kısa süre içinde ruh halimiz düzeldi. Erkekler kadınları sakinleştirmeye çalıştı fakat onlar da oldukça üzgünlerdi. Yine de kendilerini kontrol edebiliyor ve şaka yapabiliyorlardı. Yarım saat sonra acı acı çalan sirenler hava saldırısının bittiğini bildirdi. Herkes evine geri döndü. Arkadaşımın ailesi bizi evlerine çağırarak geceyi orada geçirmemizi teklif etti. Eva ve beni yatırdılar fakat kendileri diğer odada kalıp radyoyu dinlediler. Uyumak söz konusu bile değildi. Herkes ayaktayken neden biz çocuklar uyumak zorundaydık? Sonunda gözlerimizi kapattığımızda sirenler yine çalmaya başladı. O gece sirenler üç kez daha çaldı ve her seferinde sığınağa gitmek zorunda kaldık.

O gece hiç uyuyamadık. Çocuklar olarak sabahı iple çekiyorduk. Yarın okulda anlatacak çok şey vardı. Hatta belki okul bile olmazdı, bu da harika olurdu.

Yetişkinlerin endişe edecek başka konuları vardı ve sirenleri duyunca çok da memnun olmadılar. Fakat şanslıydık çünkü her şey kısa sürede açıklığa kavuşmuştu. Sirenler yanlış alarmdı ve hava saldırısı olmamıştı.

*

Sabah olunca okula gittim. Derslerden hiçbir şey anlamıyordum. Hepimiz geçen gece olanlardan dolayı heyecanlı ve yorgunduk. Birbirimize gece yaşadığımız maceraları anlattık. Bütün gün konuşacak kadar konu birikmişti. Öğle yemeğinden sonra (ki ondan da bir şey anlamadık çünkü kimse yemek yapacak kadar iyi durumda değildi) bütün bina yeniden sığınakta toplandı. Bu sefer sebep hava saldırısı değildi, bir gün daha geçirme ihtimaline karşı sığınağı temizlememiz gerekiyordu. Gereksiz her şeyi çöpe atmakla başladık. Kadınlar süpürme ve silme işleriyle ilgilenirken erkekler de ilk yardım çantaları hazırlayıp gizli bir

çıkış kapısı oluşturdular. Anneler, iyi durumda olan dolapları kullanarak bize ranza yaptılar. En sonunda herkes, içinde çeşitli malzemeler olan valizler getirdi. Biraz da muhabbet ettik ve sonra herkes evlerine dönüp gecenin neler getireceğini beklemeye başladı. Tüm tahminlerin aksine, gece huzur içinde geçti. Buna rağmen Eva'nın babası ve babam Prag'da kalmanın çok tehlikeli olduğuna karar verdi. O gün öğleden sonra Prag dışında, tehlike geçene kadar kalabileceğimiz uygun bir ev aramaya gittiler. Úvaly kasabasında, küçük müstakil bir evden iki oda kiraladılar. Bu arada anneler de toplanma işini halletti ve ertesi gün yola çıktık.

Prag'ın hiçbir şekilde tehdit altında olmadığını anlayınca eve geri döndük. Bu arada cumhurbaşkanımız Eduard Beneš istifa etmiş ve yerini Emil Hácha almıştı. Buna İkinci Cumhuriyet deniyordu. Prag'a bir süre barış hâkim oldu fakat çok uzun sürmedi. Bir gün yeni cumhurbaşkanımız Çekoslovakya'nın geleceği hakkında konuşmak için Berlin'e çağrıldı. Ülkenin her yerine endişe hâkimdi. İnsanlar bu görüşmeden iyi bir şey çıkmayacağına düşündüler. Maalesef yanıldılar da.

15 Mart 1939

Sabah uyandığımda annemle babamı radyonun başına eğilmiş halde buldum. İlk başta ne olduğunu anlamamıştım fakat kısa sürede durumu kavradım. Radyodan titrek bir ses yayılıyordu: "Bu sabah 06.30 sıralarında Alman ordusu Çekoslovakya sınırını geçti." Bu cümlemin ne demek olduğunu tam anlamamıştım fakat korkunç bir tınısı olduğuna emindim. Spiker defalarca, "Sakin

olun ve birbirinizden ayrılmayın,” diye anons geçti. Yatakta bir süre daha kaldım. Babam gelip yanıma oturdu. Çok ciddiymi ve çok üzgün olduğunu rahatlıkla görebiliyordum. Hiçbir şey söylemedi. Elini tuttum, titriyordu. Ortalık çok sessizdi ve sadece saatin tik taklarını duyabiliyorduk. Havada ağır bir şeyler vardı. Hiç kimse bu tuhaf sessizliği bozmak istemiyor gibiydi. Dakikalarca bu şekilde kaldık. Daha sonra giyindim ve okula gittim. Annem de yanımdaydı. Yol boyunca tanıdık ve tanımadık yüzlere rastladık. Herkesin gözünden aynı şey okunuyordu: korku, üzüntü ve “Şimdi ne olacak?” sorusu.

Okulda da herkes üzgündü. Çocukların neşeli gevezeliği ve tasasız kahkahaları yerini korku dolu fısıldaşmalara bırakmıştı. Sınıflarda ve koridorlarda derin bir muhabbetin içine dalmış olan kız gruplarına rastlayabilirdiniz. Zil çaldıktan sonra sınıflarımıza döndük. Öğretici peki bir şey yoktu. Hepimizin dikkati dağınıktı ve zil yeniden çaldığında epey rahatlamıştık. Dersler bittikten sonra ailelerin çoğunu bizi beklerken bulduk. Beni almaya annem gelmişti. Eve dönerken yolda birçok Alman arabası ve tankları gördük. Hava serindi ve yağmur yağıyor, kar atıştırıyor, rüzgâr esiyordu. Sanki doğa protesto halindeydi.

Bir anda ne şekilde ve neden olduğunu anlamadan Alman Reich'inin “himayesi” altına girmiştik. Artık yeni bir adımız da vardı. Çekoslovakya yerine artık Bohemya ve Moravya Protektorası olarak anılıyorduk.

15 Mart'tan beri hiç sakin bir gün yaşamamıştık. Her seferinde bizi daha fazla yaralayan ve baskı altına alan düzenlemelerin ardı arkası kesilmiyordu. Bir kargaşa çıkmadan gün geçmez olmuştu. En kötüsü de biz Yahudileri bulmuştu. Olan biten her

şeyi sırtımıza yüklüyorlardı. Her gün yeni bir problemin sebebi oluyorduk ve hiçbir şey yapmamamıza rağmen her şey bizim suçumuzdu. Yahudi olmak ya da yaşanan diğer şeyler bizim elimizde değildi. Hiç kimse bir şey sormuyordu ve öfkelerini bir şekilde başkalarından çıkarmak zorundaydılar. Elbette bu iş için Yahudilerden daha iyisi olur muydu? Yahudi karşıtlığı çığ gibi büyüyordu ve gazeteler de Yahudi karşıtı yazılarla doluydu.

*

Yahudi karşıtı düzenlemeler artmaya başlamıştı. Yahudilerin bundan böyle hükümet makamındaki işlerde çalışamayacak olmaları Yahudi ailelerin isyan etmesine sebep oldu. Üstelik hiçbir Aryan (bu kelimeyi daha önce hiç duymamıştık), Aryan olmayan bir Yahudi'yi işe almayacaktı. Emir üstüne emir yağıyordu. Ne yapıp ne yapamayacağını takip etmek bile zordu. Sinemalara, kafelere, tiyatrolara, oyun alanlarına, parklara ve şu an hatırlayamadığım daha birçok yere gitmek yasaklanmıştı. Tüm bu düzenlemelerin içinden bir tanesi beni ciddi anlamda üzmüştü: Yahudi çocukların devlet okullarına gitmelerinin yasaklanması. Bunu öğrendiğimde çok mutsuz oldum. Tatilin ardından beşinci sınıfa başlayacaktım. Okulu seviyordum ve bir daha diğer öğrencilerle beraber o sıralara oturamayacak olduğumu düşününce gözlerim doluyordu. Fakat buna katlanmalıydım çünkü beni bekleyen başka şeyler vardı ve çoğu da şüphesiz ki daha kötü olacaktı.

Prag'daki bir çocuk parkında bulunan Almanca ve Çekçe tabelalar, 1939.

Üstteki tabelada "Yahudiler Giremez" yazılı.

—

1 Eylül 1939

Savaş patlak vermişti. Buna kimse şaşırmadı. Olayların iyi bir şekilde sonuçlanacağına inanmak zorundaydık. Bu durumun bir dünya savaşına yol açabileceği düşüncesi ne kadar korkunç olsa da daha mutlu yarınlara uyanma umudu hem bizim hem de köleleşmiş bütün insanların tek dayanağıydı.

*

Tatil bitmeden önce babam, derslerime devam edebilmem için beni bir kursa yazdırdı. Elbette okul gibi olamazdı ama yavaş yavaş oraya da alışıyordum ve bu yeni öğrenim şeklini sevmiştim.

Grubumuz beş Yahudi kızıdan oluşuyordu. Öğretmenlerimiz de bizimle aynı sebepten okula devam edememiş genç öğrencilerdi. Sırayla her birinin evinde toplanıyorduk. Alışık olduğumuz okul binasının aksine buralar sıradan evlerdi ve sınıfların yerini de çocukların yatak odaları almıştı. Okul sıraları gitmiş, yerine basit sandalye ve masalar gelmişti, büyük kara tahtanın yerini de elde tutulan küçük yazı tahtaları almıştı.

28 Ekim 1939

Yıkıcı bir emir daha. Bu sefer konu Yahudileri değil, üniversite öğrencilerini ilgilendiriyordu. Bütün üniversiteler kapatılacaktı çünkü birkaç öğrenci protesto gösterisi düzenlemeye kalkmıştı. Aralarından biri öldürülmüştü. Protestolar, ölen gencin cenazesinde devam etti. Fakat birçok öğrencinin toplama kamplarına alınması dışında hiçbir sonucu olmadı.

Gözaltılar hiç durmuyor. Alman “Gestapo” polisleri Prag sokaklarında öfke saçarak dolaşüyor ve söylediklerine göre kafalarına estiği gibi insanları tutukluyorlardı. Prag, bu cahil ve sade elbiseli Gestapo adamlarıyla dolmuştu. Gittikleri her yerde dehşet saçıyorlar ve insanlar onların ellerine düşmemek için her yolu deniyorlardı. İnsanlar, beladan uzak kalmak için çabalasa da zekice yerleştirilmiş tuzaklara düşen birçok şanssız da vardı. Tehlike her köşe başındaydı. Evinden ayrıldığında geri dönüp dönemeyeceğini bilemiyordun.

Toplama kampında en sevdiklerinden ya da en yakınlarından biri bulunmayan pek az aile kalmıştı. Neyse ki şimdiye kadar biz o beladan uzak durabilmiştik.

1940 Sonbaharı

Yavaş yavaş yeni yönetim şekline ayak uydurduk. Âdeta uyuşmuştuk. En ciddi ve keskin kararlar bile bizi etkilemiyordu. Üstelik bu kararların sayısı az da değildi.

Bütün işler Almanca-Çekçe yürütülmeli. (Bazı hevesliler işi biraz daha büyütüp dükkânlarının önüne Almanca tabelalar astılar.) Bütün restoranlardaki menülere “Yahudiler giremez” (*Juden nicht zugänglich*) şeklinde bir uyarı eklendi ve kimsenin gözünden kaçmaması için de kalın ve büyük harflerle yazıldı. Bu uyarı bütün eğlence merkezlerinin, pastanelerin ve berberlerin girişlerinde görülebiliyordu. Yahudilerle olan iletişim tamamen kesiliyor.

Tüm bunlara rağmen, Aryan arkadaşlarım beni ziyaret etmeyi kesmiyorlar. Her zaman okul defterlerini de getiriyorlar ve babam da bunu kılavuz olarak kullanıyor çünkü Noel'den beri bana kendisi ders veriyor.

Bütün yıl bu şekilde yaşamaya çalıştım. Yahudi okulundaki sınavlarımı geçtim ve karnemi aldım. Hepsi pekiyi. Neden her zamanki gibi memnun hissedemiyorum? Yine de aldığım notlar beni mutlu ediyor fakat bundan sonraki tatilleri Prag'da geçirecek olduğumu bilmek de bir o kadar üzüyor.

Geçen yıl, önceki yıllar kadar güzel olmasa da kırlarda vakit geçirmiştik. Daha çok köyü andıran Cerhenice diye küçük bir kasabadaydık. Babam oradaki çiftlikte iş bulmuştu. Diğer birçokları gibi gönüllü olarak gitmişti, bu yüzden de diğer beden gücüyle yapılan işler için çağrılmayacaktı. Orada kalmak kesinlikle ideal bir tatil değildi fakat Yahudilerin yazlık kiralamalarına pek izin verilmediğinden mutlu olmaya çalışıyordum. Ormana giden yol epey uzundu ve “Yahudilerin nehirde yüzmesi yasaktır” (Tanrı csirgesin, Aryanlar yıkanmadan önce nehri kirletebilirlerdi) emri gelene kadar sadece başlarda birkaç kez yüzmeye gidebilmişim.

Birlikte kaldığımız akrabalarımızın içinde havuzu olan büyük bir bahçesi vardı. Havuz küçüktü fakat idare ederdi. Dört tane uzaktan kuzenim köyde yaşıyordu ve diğer akrabalarımızın da iki tane kızları vardı. Yani toplamda yedi çocuktuk ve dilediğimiz gibi oyunlar oynayabiliyorduk.

O yaz çok güzel vakit geçirdik ama hâlâ yeterince memnun değildim. Diğer tatiller gibi değildi. Şimdi orada olabilmek için neler vermezdim! Ama bu mümkün bile değil. Yahudiler, yerleşim yerlerinden en fazla otuz kilometre öteye gidebiliyorlardı. Yazları Prag, tozlu sokaklar! Tamamen Prag'da geçirdiğim ilk yaz tatilim bu.

Kafam tüm bu düşüncelerle dolu olduğundan karneme çok da sevinemiyordum. Ama ne olmuş yani? Kırsal alana gelme imkânı bile olmayan çocuklar da var. Neden bir kez olsun denemeyeyim? Ne de olsa tek seferlik. Gelecek yıl, tatilimiz daha güzel olacak. Elbette öyle olacak, ne de olsa bu durum sonsuza kadar süremez.

1941 Yazı

İşte tatil başladı. Bütün Aryan çocuklar burayı terk ettiler. Geride kalan tek arkadaşım Eva'ydı (fakat bu bizimle aynı binada oturan Eva değildi, onunla çok uzun zamandır arkadaş değiliz. Hitler geldiğinden beri beni küçümsüyor, muhtemelen benden daha iyi olduğunu düşünüyordu. Eğer mutlu olacaksa böyle düşünmeye devam etsin dedim ben de).

Yani yalnızca Eva kaldı. Bütün günü beraber geçiriyoruz. Eva'nın yaşadığı apartmanda küçük bir bahçe var ve orada oyunlar oynuyoruz. Gölge alan bizim için ormandı ve küveti dolduran su da nehirdi. Günlerce bıkmadan oynarız, çok iyi arkadaşız.

Ailelerimiz de iyi anlaşıyor. Pazarları, hava güzel olduğunda birlikte küçük gezintilere çıkıyoruz. Hava kötüyse de birbirimize misafırlığe gidiyoruz. Öğle yemeğinden kısa süre sonra buluşur, akşam geç saatlere kadar vakit geçiririz. Geç saatten kastım sekize çeyrek kala çünkü sekizden sonra dışarı çıkmamıza izin verilmiyor. Hiç eve gitmek istemiyoruz ve ertesi gün buluşacağımız zamanı iple çekiyoruz. Günler geçtikçe akşamlar kısaltmaya başladı ve havalarda da serinledi. Tatil sona ermek üzere.

Zaman çok çabuk geçti. Prag'da durumlar çok da kötü değildi, daha kötü şeyler bekliyordum. Çocuklar tatilden dönüyordu ve kısa sürede okul da açılacaktı. Heyecandan yerimde duramıyordum. Yeniden gruba katılacaktım. Yeni öğretmenimizi, çalışmalarımızı ve sınıf arkadaşlarımızı merak ediyorum. Zaman neden bu kadar yavaş geçiyor? Yeni okul yılı başlayana kadar artık günleri sayıyorum.

31 Ağustos 1941

Nihayet! Okul yarın başlıyor. Uzun süre uykuya dalamadım, hep düşünceliydim. Yeni grubumu sevecek miyim, dersler zor olacak mı, sınıf arkadaşlarım nasıl insanlar olacak? Aralarında erkekler de olacak mı? Ortada birçok soru vardı ama cevap yoktu. Yatağıma kıvrıldım ama uyuyamadım. Saatin on bire yaklaştığını fark ettim. Hâlâ uyuyamıyorum. Şimdi de yarın uykumu almamış olacağım için endişeliyim. Uykuya dalmak için kendimi zorluyorum. Yüze kadar saydım ama bir faydası olmadı. Bir kez daha, yeniden, uykuya dalmaya çalışıyorum...

Huzursuz bir şekilde uyumuşum. Bir sağa bir sola döndüm ve tuhaf rüyalar gördüm. Sabah ilk ben uyanıyorum çünkü geç

kalmaktan korktuğum için yatağımda daha fazla duramıyorum. Gitmemize daha çok var ama ben şimdiden hazırım. Bana eşlik edecek olan babamı da acele ettiriyorum. Neden bu kadar yavaş hareket ediyor? Ağırdan almaya çalışıyor ama ben geç kalacağım!

En sonunda hazırlandı ve yola çıktık. Tramvaya biniyoruz. Yolumuz uzak değil, yalnızca üç durak gideceğiz. Hay aksi, bugün her şey çok yavaş sanki. Tramvay da yavaş yavaş ilerliyor, keşke şu an varmış olsaydık. İnme vakti! Tramvayın arka vagonundan neredeyse aşağıya atlıyorum. Tabii ki arka vagondaydık, başka nerede olabilirdik? Ön taraflar yalnızca Aryanlar için.

Numarasını önceden aldığımız binaya giriyoruz ve ikinci katta bir kapının önünde duruyoruz. Babamın eli zile dokunur dokunmaz kalbim küt küt atmaya başlıyor. Okula yeni başlayan küçük bir kız çocuğu gibi hissediyorum. Kapı yavaşça açılıyor ve karşımızda yeni öğretmenim beliriyor. Yüzünü büyük bir dikkatle inceliyorum. Öğretmenimle kısa bir görüşmenin ardından babam oradan ayrılıyor ve beni yalnız bırakıyor. Öğretmenimiz beni sınıf olarak kullanılan odaya alıyor. İçeride uzun bir masa ve on sandalye var. Galiba on kişi olacağız. İlk gelen ben olurum diye düşünmüştüm ama içeride bir erkek çocuk oturuyor. Kendisi gelecekteki sınıf arkadaşım.

Sandalyelerden birine oturuyorum ve etrafımı izliyorum. Zaman yine yavaş akmaya başladı. Çocukla birkaç kez göz göze geldik fakat henüz konuşmaya başlamadık. Şimdi, kapı yeniden açılıyor ve içeri üç erkek çocuk daha giriyor. Daha sonra bir tanesi daha ve sonra da iki tane daha. Ne yani, tüm sınıf erkek mi olacak? Hepsi de birbirini tanıyor çünkü geçen sene de buraya gelmişler. Konuşacak çok şeyleri olduğundan beni fark etmiyorlar bile.

Onları dikkatle inceliyorum. Hiçbiri tanıdık değil. Yoksa tanıdık mı? Yanılmıyorsam aralarından biri Honza. Yıllar önce tanışmıştık ve birinci sınıfı beraber okuduk. Oradaki çocuk da Jirka olmalı. Beraber sınava girmiştik. Bir süre sonra içeri bir kız

giriyor. Rahatlıyorum çünkü korkularım boşunaymış. Hemen kızla konuşmaya başlıyorum. Bir erkek çocuk daha giriyor içeri. Saatler dokuzu gösterince ders de başlıyor.

Ara verilince tanışmaya başlıyoruz. Kendimi şimdiden evimde gibi hissediyorum. Her birinin adını biliyorum ve unutmamak için üst üste tekrarlamam gerekiyor. Yanımda oturan Petr, sonraki Jirka ve sonraki de... neydi adı? Evet, o da Pavel. Sonra bir Jirka daha ve Honza. Ondan sonra ikinci Pavel geliyor ve yanında Luki ile tuhaf isimli ufak tefek komşusu var. Aristides. Ona kısaca Ari diyoruz. Geriye ben ve Rutka kalıyoruz. Grup bundan ibaret. Birkaç kez daha tekrarlamam lazım, belki bu şekilde daha kolay hatırlarım.

Aradan sonra bir dersimiz daha var ve en sonunda neşeli bir şekilde, "Yarın görüşürüz," diyerek oradan ayrılıyoruz. Aceleyle eve geliyorum. Annem meraklı bir şekilde beni bekliyor ve grubu sevip sevmediğimi soruyor. Öğle yemeğinden sonra Evalara gideceğim – o da bugün ilk grubuyla tanıştı, yani konuşacak çok şeyimiz var. Saat üçte (Yahudilerin alışveriş yapmasına izin verilen saat) okul malzemelerini almaya gideceğiz. Yarını iple çekiyorum.

5 Ekim 1941

Bir ay geçti. Artık grubuma iyice alıştım ve kendimi evimde gibi hissediyorum. Onun haricinde pek bir şey değişmedi. Sabahları okula gidiyorum ve saat on birde bitirmemize rağmen öğlen eve dönüyorum. Çünkü grupla birlikte Yahudiler için ayrılmış oyun parkına gidiyoruz. Bu arada babam evde yemek yapıyor. Kulağa biraz tuhaf gelebilir ama neredeyse tüm Yahudiler bunu yapar. Yoksa tüm gün ne yapacaklar? Ne de olsa işlerini kaybedeli üç

yıl olmuş. Üç yılda kat edilebilecek yol gerçekten inanılmaz. Babam önceleri çay bile demleyemezdi ama şimdi tatlılar yapıyor ve tüm öğle yemeğini tek başına hazırlayabiliyor. O ve Eva'nın babası temizlik yapma yarışması yapıyorlar ve kimin parkeleri daha parlak ya da kimin ocağı veya bulaşıkları daha lekesiz konularında rekabet ediyorlar.

Ödevlerimi bitirdiğimde öğle yemeğinin ardından Eva'yla yürüyüşe çıkıyorum. Genellikle Yahudi oyun parkına gidiyoruz. Babam ikimize de İngilizce öğretiyor. İngilizceyi sevmeye başladım ve öğrendiğim her kelimedenden de keyif alıyorum. Bu hayatı birkaç sene daha bu şekilde sürdürebiliriz sanıyordum. Fakat ne yazık ki Almanlar çok iyi koşullarda olduğumuzu düşünüyorlar ve huzurlu hayatlarımızı biraz daha karıştırmanın yollarını arıyorlar. Orta Çağ'da yaşayanların bile gurur duyacağı bir fikirle geldiler bu kez. Yahudileri belirgin bir şekilde işaretlemek. Yıldızlar! Parlak sarı, üzerinde *JUDE*¹ yazan yıldızlar.

Saat neredeyse dokuza çeyrek var. Hemen montumu giyiyorum, yeni, parlak sarı yıldızın nasıl gözüktüğünü anlamak için hızlıca aynaya bakıyorum ve okula gitmek için yola koyuluyorum. Babam beni bekliyor, Aryanlar bu şekilde işaretlendiğimizi görünce kim bilir ne tepki verecekler. Bu yüzden babam da benimle geliyor bugün. Karşılaştığımız ilk kişi binanın kapıcısı. Neden bize öyle bakıyor? Elbette bakar. Yeni armalarımızın bize ne kadar yakıştığını görmek istiyor.

Caddeye çıktığımızda üzerimize dikilmiş bakışları hissedebiliyoruz. Bir kişi bizi fark etmeden geçiyor (en azından açık açık bakmıyor, hiç kimse biraz göz atmaya direnemez), bir diğeri sempatik ya da cesaretlendirici bir şekilde gülümsüyor, üçüncü bir kişinin ise yüzünde alaycı ve küçümseyici bir gülüş beliriyor. Bazen yapılan yorumlara da katlanmak zorunda kalıyoruz ama

1 (Alm.) Yahudi. (yay. n.)

buna zaten alışkınız. Tramvaya binip son vagona ilerliyoruz. Burada her şey farklı görünüyor: ardı ardına yıldızlar görüyoruz. Şehir merkezine yaklaştıkça yıldızların sayısı da artıyor.

Durağımıza geldik. Babama beni gelip almasına gerek olmadığı söylüyorum. Eve yalnız dönmekten korkmuyorum çünkü başıma kötü bir şeyler geleceğini düşünmüyorum. Almanların hayal ettiği gibi sert bir tepki yok.

Okulda kimin yıldızı daha iyi dikilmiş diye birbirimizle yarışıyoruz. Yıldızları takmak çok hoş olmasa da eğlenecek bir yön bulmaya çalışıyoruz. Diğer şeylere alıştığımız gibi buna da alışacağız.

Gerçekten de başıma hiçbir şey gelmedi ve eve sağ salım dönebildim.

Öğlen Eva'yla yürüyüşe çıkıyorum. Bugün parka gitmeyip bilinçli olarak kalabalık sokaklarda yürüyoruz. Diğer Yahudilerle karşılaşmak hoşumuza gidiyor. Her zaman "Yakışmış, değil mi?" der gibi gülümsüyorlar. Kaç yıldız gördüğümüzü sayıp kim daha fazla sayıya ulaşacak yarışı yapıyoruz. Kimseye aldırış etmeden konuşup sesli bir şekilde gülüyoruz. Almanlar bu durumdan hiç rahatsız olmadığımızı görsünler. Bilerek neşeli bir tavır takınıyoruz ve birbirimizi güldürüyoruz. Bilerek, onları kızdırmak için.

*

Prag'da sarı yıldız takan Yahudi öğrenciler.

Bir ay daha geçti. Artık yıldızlara iyice alıştık ve zaten hep varmışlar gibi hissetmeye başladık. Fakat Yahudi aileleri rahatsız edecek yeni bir gelişme yaşıyor. Bu çok korkunç, böylesini daha önce duymamıştık. Kimsenin kesin bir bilgisi yok ama herkes hissediyor. Duyuma göre *transport* söz konusuymuş. Umarım bu doğru değildir. Hayır, kesinlikle doğru olamaz, olmamalı! Birinin aklına böyle bir düşünce geliyor ve haberler kontrol edilemeyen bir yangın gibi yayılıyor. Yine de herkes kendisini bu duruma hazırlıyor. Ne zaman olacağını bilemiyoruz ve bu yüzden de birdenbire sınır dışı edilmektense hazırlıklı olup hiçbir yere gitmemek daha mantıklı geliyor. Yahudilerin evleri bir bir yolculukta gerekli olabilecek eşyalarla dolu depolara dönüşüyor.

Bütün Yahudi evlerinin altı üstüne getirildi, elbette bizimki de bu durumdan nasibini aldı. Masaların, sandalyelerin üzerinde ve yerlerde toplanmış valizler, sırt çantaları, uyku tulumları, sıcak tutacak iç çamaşırları, sağlam ayakkabılar, mataralar, sefer tasları,

el fenerleri, ilk yardım kitleri, yiyecekler, saf alkol ve mumlar var. Eğer her şeyi yazmaya çalışsaydım, bu defter yeterli olmazdı.

*

Herkes yolculuk için hazırlanıyor.

Sınır dışı etmekle ilgili haberler uydurma değilmiş ve yapılan tüm bu hazırlıklar da boşuna gitmedi.

~

12 Ekim 1941

Artık resmîleşti. “Duyuruları bu gece göndereceklermiş.” Bütün Yahudilerin konuştuğu tek konu bu.

Geçen akşam yüzlerce Yahudi aile sınır dışı edilmek üzere çağrı aldı. Zavallılar düzgünce hazırlanamadılar bile. Üstelik cumartesi gecesiydi. Ertesi gün dükkânlar açık olmayacaktı ve pazartesi günü de yola çıkmak zorundaydılar. Keşke nereye gittiklerini bilseydik.

Polonya lafı geçiyor ama kimsenin net bir bilgisi yok.

Tek bir şeyle ilgili bu kadar endişelenince diğerleri unutulabiliyor. Alelacele toplanıyoruz, bir şeyler pişiriyoruz ve son dakika vedalaşmaları yaşıyoruz. Neyse ki bu seferde ailemizden hiç kimse yoktu, sadece birkaç tanıdık vardı. Ama bir sonrakinde ne olacak?

İlk grup “Ticaret Fuarı”na adım atar atmaz ikinci sınır dışı etmeyle ilgili konuşmalar başlıyor. İşte o zaman gerçekten toplanmaya başlıyoruz. Prag'ın hiçbir yerinde tek bir valiz, sırt çantası ya da sefer tası kalmadı. Yahudi evlerinin önünde her geçişinizde fırından yeni çıkmış bir şeylerin kokusunu alıyorusu-

nuz. İnsanlar kraker, bisküvi, Noel pastaları hazırlıyorlar. Herkes yolculuğa hazırlanıyor.

15 Ekim 1941

Derse gitmek için tramvayda oturuyorum. Geçen akşam çağrılarının sayısı arttı. Eva'nın ailesi ve kendi ailem yine şanslıydı. Şimdi okulda neler olacak bakalım. Yanımda oturan kadın, zavalılık, sürekli ağlıyor. Yakınlarından biri sınır dışı edilmiş olmalı.

Okula vardım ama binaya girmeye korkuyorum. Kaçımız gelmiş olacağız? Birdenbire daha fazla dayanamayacağımı hissediyorum, hemen öğrenmem lazım. Yukarı koşup dairenin içine giriyorum. Duruyorum, biraz tereddütle ve titreyen ellerimle kapıyı açıyorum. Etrafıma sorgulayan gözlerle bakıyorum. Soru sormama gerek bile yok. Kısık bir ses, "Luki'yi götürüyorlar," diyor. Yavaşça yerime oturuyorum. Demek Luki'yi götürüyorlar.

Bugün iyi halimizden eser yok. Kapı açılıyor ve Luki'yi görüyoruz. Onu üzücü düşüncelerden uzaklaştırmak ve aramızdaki son saatlerini mutlu geçirmesini sağlamak istiyoruz. Her zamanki gibi neşeli olmaya çabalıyoruz fakat espriler ağzımızdan çıkamıyor. Luki'nin gülüşü de sabitlenmiş. Teneffüste plan yapıyoruz, Luki'nin eksiklerini gidermek için satın aldığımız şeylerden birkaçını sınıfa getirmeyi düşünüyoruz. Çok fazla erzaka ihtiyaçları olacak çünkü toparlanmak için pek fazla vakitleri olmadı. Luki mütevazı bir şekilde teklifimizi reddediyor ama kısa sürede onu ikna ediyoruz. Bu durumda ona yardım etmezsek iyi arkadaş olmanın ne anlamı kalır?

O öğlen bütün grup oyun parkında buluşuyoruz. Son kez bir aradayız. Yarın bir kişi eksileceğiz. Hüznümüzü Luki'den saklamaya çalışıyoruz ama pek başarılı olduğumuz söylenemez.

O düşünceleri bir türlü kafamızdan atamıyoruz ve ruh halimiz de değişmiyor. Gülümsemeler dudağımızda donup kalıyor.

Hava kararmaya başlayınca vedalaşma vaktinin geldiğini anlıyoruz. Eve gitmek istiyorum ama bunu bir türlü ifade edemiyorum, kelimeler ağzımdan çıkmıyor. En sonunda “elveda” sözcüğü dudaklarımdan çıkıyor ve hemen bir ekleme daha yapıyorum: “Görüşürüz demek istedim, geri geleceğim.” Üç kez gidip geliyorum. Her ayrılma vaktinde arkama dönüp bakıyorum. Ne de olsa hep birlikte geçirdiğimiz son akşam bu. Son akşam. Birbirimizi bir daha hiç görmeyeceğiz. Belki de “bir gün” görüşürüz. Buna inanmak çok çocukça fakat başka dayanağımız yok.

Sonunda karanlık iyice bastırıyor. Artık sözü uzatmanın anlamı yok: “Elveda Luki,” diyorum. Söylemek istediklerime kıyasla ne kadar kuru sözler bunlar. Ama daha fazlasını söyleyemiyorum. Boğazımın düğümlendiğini ve yalnızca kuru sözcüklerin çıktığını duyuyorum. Bu beni bile korkutuyor. Sessiz bir, “Elveda,” daha alıyorum karşılığında.

*

Çağrılarının sayısı artmaya başladı. Bu kez de bizden birileri yok. Eva da çağrılmadıysa sorun yok. Okula gitmeden önce evlerinin önünde duruyorum. Doğru düzgün kahvaltı bile etmedim, doğrudan Vohryzekslere koştum. Kapıda uzun süre bekliyorum ve zili çalmaya korkuyorum. Zili çalana kadar umutlanmaya devam edebilirim ama bir kez zili çaldıktan sonra, hayır, hayal bile edemiyorum. Zili çalmaya cesaretim yok. Kapıdan endişeli sesler duyuyorum. Eva kapıya geliyor. Sadece üç kelime duyuyorum: “Bizi de götürüyorlar.” Sadece üç kelime. Ben bir tanesini bile söyleyemiyorum. Hazırlanmalarına yardım etmek için annemi çağırmaya gidiyorum.

Eve gelince duyduklarımı ağlayarak ve telaşlı bir ses tonuyla anlatıyorum ve sonra da hızlıca okula doğru gidiyorum, vakti geçiyor bile. Gruptan birinin daha götürülmemesini umuyorum. Okula geldiğimde nefes nefeseyim. Bu sefer kimseyi götürmüyorlar ve geç geldiğim için beni götürmüş olabileceklerinden korktuklarını söylüyorlar.

Ders başlayınca dikkatim oldukça dağınıktı. Öğretmenimiz de Eva'yla ilgili durumu bildiğinden benimle uğraşmadı. Teneffüste kimseyle konuşmuyorum. Eva'yı düşünüp duruyorum. Dersler bitse de gidip onu görebilsem. Bir saat daha. Derste hiçbir şey öğrenemiyorum. Yarım saat daha, on beş dakika daha ve sonunda saat on bir buçuğu gösteriyor ve dersler bitiyor.

Okuldan dönerken tramvaya biniyorum, evde bir şeyler atıştırıyorum ve Vohryzeklerin evine doğru koşmaya başlıyorum. Evin altı üstüne getirilmiş. Her yere valizler, kıyafetler, yiyecekler ve acı çeken insanlar dağılmış. Herkesin yapacak çok işi var. Numaralar valizlere yazılıyor, sırt çantalarına ve uyku tulumlarına dikiliyor. İç çamaşırları ve kıyafetler üste giyilecekler ve valizlere konulacaklar olarak ayrılıyor çünkü üzerine giydiğin şeyden emin olabilirsin ama daha gereksiz olanları valize koyabilirsin. Valizlerin ellerine geçip geçmeyeceğini kim bilebilir. Beni ve Eva'yı dışarı gönderiyorlar çünkü onlara ayak bağı oluyoruz.

Birlikte bizim eve gidiyoruz. Her zamanki oyunlarımızı oynamaya çalışıyoruz fakat işe yaramıyor. Bu saatlerin beraber geçirdiğimiz son saatler olduğu gerçeği yüzümüze çarpıp duruyor. Pek konuşmuyoruz. Saat sekiz civarında Eva'yı evine bırakıyorum ve ailemin yanına dönüyorum. Akşam yemeğinden sonra doğrudan yatağıma gidiyorum. Başım ağrıyor ve ağlamak üzereyim. Eva'yla birlikteyken gözyaşlarımı bastırmayı beceriyorum fakat şimdi yapayalnızım ve tüm acı gerçeklerin farkına varıyorum. O gün gece geç saate kadar uyuyamıyorum.

*

Bugünkü dersler de bir kulağımdan girip ötekinden çıkıyor. Pek hazırlık yapamadım ve ödevim de hatalarla dolu. Adım söylendiği zaman ne cevap vereceğimi bilemiyorum.

O öğlen Eva yine bize geliyor. Oyuncak bebeklerimiz için kıyafet dikimini bitiriyoruz. İşimiz bittiğinde onlara gidip oyuncakları paketliyoruz. En çok sevdiklerimiz arasında seçim yapmak çok zor. Eva'nın bir dolap dolusu oyuncağı var ve hepsini yanına almak istiyor. Fakat yola çıkarken yanına alman gereken daha önemli şeyler vardır. Oyuncaklar için ayrılan yer ise küçük bir el çantası. Eva sonunda konuşmayı başarıyor ve sahip olduğu her şeyi kaybettiği için oyuncaklarından da vazgeçebileceğini söylüyor. En sevdiklerinden birkaç tanesini seçiyoruz. Geride kalan oyuncaklara kıyasla çok azını alabiliyor. Yine de el çantasına zar zor sığdırıyoruz.

Birlikte çalışarak ve birkaç küçük oyuncağı daha eleyerek seçtiklerimizi çantaya sığdırmayı başardık. En üste de yeni diktiğimiz bebek elbiselerini koyuyoruz. Eva kendi uyku tulumları ve nakil numarası yazılmış kıyafetleri olan oyuncak bebekleri montunun cebinde taşıyacak. Ya el çantası kaybolursa? Bu durumda en azından oyuncak bebekler kurtulmuş olur. Yarın pazar, Eva bütün gün bizimle kalacak.

Eşyaların valizlere yerleştirilmesinde epey aşama kaydedildi fakat hâlâ yapılacak çok iş var. Mümkün olduğunca fazla eşya almakla ilgili sürekli yeni fikirler doğuyor ve aramalar sırasında nasıl saklanacağı düşünülüyor.

*

Üç günlük toplanma süresi bitti, yarın yola çıkmak zorundalar. Bu akşam ailecek Vohryzekslerin evinde son kez hep birlikteyiz.

Acaba bir daha buluşabilecek miyiz? Belki, ama onların geri dönmesindense bizim onlara katılma olasılığımız daha yüksek. Hayır, böyle olamaz, bir gün yine iyi ısınan bir apartman dairesinde buluşacağız ve üzerinden çok zaman geçmiş, üzücü sürgünümüz ile ilgili anılar anlatacağız.

Belki yakın gelecekte değil ama bir gün bunu gerçekleştirecek ve yaşamaya devam edeceğiz. Teslim olmayacağız!

28 Ekim 1941

Saat sabahın beşi. Uyanma vakti. Vohryzeksler saat altıda yola çıkacaklar.

Eve nasıl gittiğimi hatırlamıyorum bile. Eva'yla birlikte saatlerce oyun oynayıp mutlu olduğumuz o sıcakkanlı eve son kez giriyordum.

Vohryzeksler hazır bir şekilde bizi bekliyorlardı. Toplanmış eşyaları girişte, yere bırakılmıştı. Eşyaların ve aile fertlerinin hepsinin montlarının üzerinde nakil numaraları vardı: 248, 249, 250. Yani artık insan değil birer numaraydılar. Bir şey unutup unutmadıklarını anlamak için daireye son bir kez bakıldı ve o evden son kez ayrıldık.

İlk olarak Eva ve ben çıktık. Konuşmuyorduk. Gerekli de değildi. İkimiz de aynı şeyleri düşünüyorduk ve istesek bile düğümlenmiş boğazlarımızdan en ufak bir ses bile çıkmazdı. Tüm gücümle ağlamamaya çalışarak Eva için bu ayrılığı daha zor hale getirmemeye uğraştım. Eva da gözyaşlarıyla boğuşuyordu fakat binanın kapısına geldiğimizde kendine daha fazla hâkim olamadı. Sessizce yan yana yürüdük, el ele tutuştuk ve sabahın erken saatindeki o grilik yalnızca iç çekişlerimizle bozuldu.

Bu şekilde ailelerimiz de arkamızda yürürken durağa geldik. Onlar da en az bizim kadar rahatsızdı.

Bindiğimiz tramvay vagonu neredeyse tamamen boştu. Saat henüz altı bile değildi. Sadece işe giden birkaç işçi vardı. Prag'a yaklaştıkça daha fazla insan binmeye başladı. Ticaret Fuarı'na doğru ilerleyen tramvay birkaç durak sonra tamamen dolmuştu. Platformda beklememiz gerekiyordu. "Ticaret Fuarı Sarayı!" şeklinde anonsu duyuldu kondüktörün. Vagon tamamen boşaldı. Yolculuğumuz bizi buraya kadar getirmişti.

Ticaret Fuarı'nın etrafında kıvrılan bir kuyruk vardı. Biz de kuyruğa girdik. Kuyruk yavaş ilerliyordu ama biz yine de hiç ilerlememesini tercih ederdik. Her bir adımda elveda diyeceğimiz ana daha fazla yaklaşıyorduk. Sonsuza kadar bekliyor gibiydik fakat ayrılma anı da oldukça hızlı bir şekilde yaklaşıyordu.

Artık girişe epeyce yakınız. Birlikte daha ileri gidemeyiz. Vedalaşmamız gerek. Ama sözcükler yerine dökülen gözyaşları oluyor. Ailelerimizin bile güçlü olmaya takatleri yok. Son öpüşmeler ve son el sıkışmaların ardından polis şefi bizi ayırıyor. "Vedalaşmak yok, sınır dışı edilmeyeceklerin burada işi yok!" Son bakışlar, son el sallamalar ve Vohryzeksler diğer bütün bedenlerle bir olup uzaklaşıyorlar.

Böylece son arkadaşımı da kaybediyorum. Şimdi yalnızca Rutka, Doda ve bazen de gruptan diğer oğlanları görebiliyorum. Ama hiçbirisi bana Eva kadar yakın değil. O hep aklımda. Onu hiçbir zaman unutmayacağım.

~

1 Kasım 1941

Geriye iki sınır dışı emri daha kaldı ve şanslıyız ki biz aralarından sıyrıldık. Artık tek bir dileğim var. On gün sonra, doğum

günümü evde kutlayabilmek. Eva ve ben doğum günümü dört gözle bekliyorduk ama şimdi yapayalnız olacağım. Üzüleceğim. Geçen yıl birkaç Aryan arkadaşım da gelmişti fakat bu yıl onları davet etmeye cesaret bile edemem. Zaten onlar da gelemezler, bunu onlardan isteyemem, çok riskli olabilir.

Günler çabucak geçti ve on iki yaşına basmamın üzerinden on dört sessiz gün geçti. Ama bugün oldukça korkutucuydu. Annem ve ben alışverişten dönüyorduk ve üzerinde yıldız, elinde de evrak çantası olan tanımadığımız bir adamın binamıza girdiğini gördük. Üzerindeki işaretlere göre Konsey'den olmalıydı. Bizim dışımızda binada Yahudi yoktu. Ya bize de sınır dışı edileceğimizi söylemeye geldiyse? Bu düşünce bir anlığına da olsa aklımızdan geçti ve basamakları hızlıca çıkmaya başladık. Adam zilimizi çalmak üzereydi. Durumun “yalnızca kayıt altına almakla” alakalı olduğunu anladıktan sonra derin bir nefes aldık. Yarın saat birde Střešovice'de olmamız gerekiyordu.

*

Kayıt sürecini de atlattık ve artık sınır dışı çağrısını alacağımız zamanı bekliyoruz. Tüm Prag sınır dışı etmelerin durduğu haberiyle çalkalansa da kimse bu haberlere inanmıyor çünkü inanılmayacak kadar güzel.

Fakat bir şey gerçek oldu. Tamamen olmasa da kısmen. Sınır dışı edilenler Polonya'ya değil Protektora'da bir yere gönderilecekti. Terezín adlı bir yere. Terezín eski bir askerî üsmüş ve orada yerleşim için bolca boş alan varmış. Söylenenlerin doğru olup olmadığını göreceğiz.

*

Söylentilerin doğruluğunu anlamak için çok beklememize gerek yoktu. Kayıt edilmemizden birkaç gün sonra çağrılarımız geldi. Bizim yine ismimiz yoktu ama Pepa amcamın vardı. Çoğunlukla erkekler gidiyordu çünkü yapım ekibini (*Aufbaukommando - AK*) oluşturmak için işçiye ihtiyaçları vardı.

~

4 Aralık 1941

Saat dokuz oldu. Babam gazetesini okuyor, ben eğlenceli bir kitaba gömülmüş bir haldeyim ve annem de sınır dışı yolculuğumuz için dikiş dikmeyi bitirdiğinden beri ilk kez bir kitap okuyor. "Her an sınır dışı edilebiliriz," diyordu babam sakın bir ses tonuyla. Sakindi çünkü bu şekilde ilk defa beklemiyorduk. Birçok gece böyle oturmuş ve beklemiştik. Bunu da atlatabilecek miydik?

Akşam vakti sessizliği keskin bir çan sesiyle kesildi. Babam belli belirsiz sakın adımlarla kapıya yürüdü. "Bugün sizin gününüz ama korkmayın, ne de olsa yalnızca Terezín'e gidiyorsunuz," dedi çağrılarımızı getiren adam. Bizi sakinleştirmeye çalışıyor gibiydi. "Yalnızca". Onun için söylemesi kolay, emir onun için olsaydı farklı düşünebilirdi. Babam çağrıyı titreyen elleriyle imzaladı. Adam gittikten sonra bir süre hareket etmeden oturduk. Yanaklarımdan süzülen yaşların bile farkında değildim. Fark eder etmez yüzümü sildim. Ağlamayacağım! Annem ve babam da ağlamıyor. Annem kendini toparlayıp beni yatağa gönderdi ve banyo suyunu ısıtmaya gitti. Kirli her şey bu akşam yıkanacaktı.

*

Sabah erkenden uyandım. Annem de babam da çoktan giyinmişti. Acaba gece uyudular mı? Hemen gidip ben de giyindim

çünkü beni bekleyen çok iş var. Babam halamlara haber vermeye giderken ben de büyükanneme haber vermeliyim. Keşke onlar da çağrılmış olsaydı! Böylece hep beraber gidebilirdik.

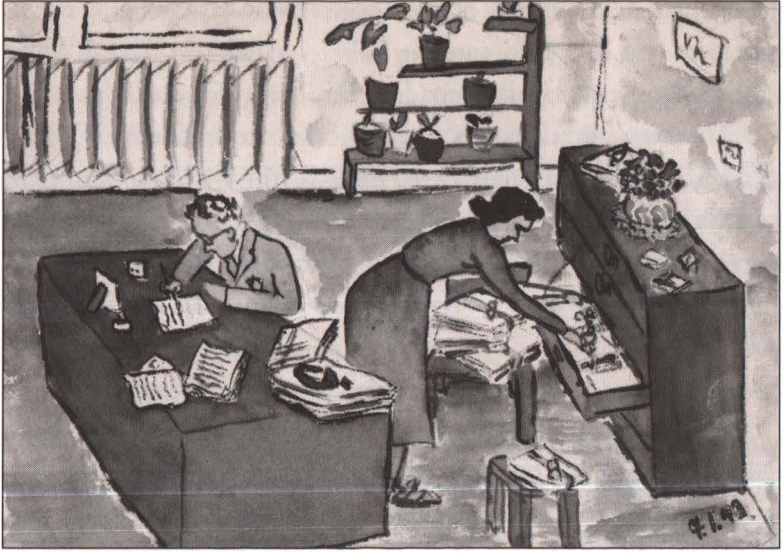
Durakta durduk, tramvayı bekliyoruz. Sanki bilerek yapılmış gibi hiçbirinin arka vagonu yok. Tam yürümeye karar vermiştik ki arka vagonlu bir tramvay geldi. Önce babam indi ve birkaç durak yalnız gittikten sonra ben de indim. Büyükannelere geldiğimde ona haberi nasıl vereceğim konusunda hiçbir fikrim yoktu fakat ben ağzımı açmadan o suratımdan her şeyi okudu. Halamla eve döndüm, toplanmamıza yardım edecek.

Her yer korkunç görünüyor. Yakın zamanda Vohryzekslerde olduğu gibi valizler her yere saçılmış. Aryan ziyaretçiler her gün geliyorlar çünkü Aryan hale getirilmesi gereken çok şey var. Her biri yolculuk için kullanışlı olabilecek bir şeylerle geliyor.

*

Zaman çok çabuk geçiyor, yarın perşembe ve gidip imza atmamız lazım. Prag'da taşımaların sona erdiğine dair söylentiler var ama biz yine de gideceğiz. Bunlara pek aldırış etmiyoruz.

Kabul edelim, gecikme olsa da çok uzun sürmeyecek ve bu şekilde ne olacağını bilmeden beklemek çok korkunç. Huzur veren tek şey sakince eşyalarımızı toparlayabileceğimizi bilmek.

Mal Varlığı Listesi (7 Ocak 1943)

Sınır dışı edilmeden önce Yahudiler sahip oldukları bütün eşyaların listesini vermek zorundaydılar. Bu resimde annem çekmecedeki nevresimleri sayıyor, babam da rakamları not alıyor.

*

Bugün, pazar günü yola çıkacağımızı öğrendik. Her şeyi yetiştirebileceğimizden emin olmak için yapacak çok işimiz var.

*

Bugün cumartesi. Yarın evimize, akrabalarımıza ve bizim için önemli olan her şeye veda edeceğiz.

Arkadaşlarımız akşam geç saatlere kadar bizimleydi. Vedalaşmaya gelmişlerdi. Üzücü bir veda sahnesi, evimizdeki son elveda!

Bu gece yatağında uyuyacağım fakat yarın?.. Ziyaretçiler çoktan gittiler. Uzanıyorum ama uyumam mümkün değil. Okulla ilgili endişelerimden dolayı uyuyamayalı ne kadar olmuştur acaba. Üç ay bile değil. Şimdi hepsi ne kadar saçma geliyor. O zamanlar beni gruplarına almayacaklarından endişe ederdim ama hepimiz birbirimize çok alıştık. Bugünkü elvedalar ne kadar da zordu. Jirka'yla vedalaşalı birkaç saat oldu. Akşama kadar kaldı ama hoşça kal diyemedi.

Tüm grubun birbirini ilk kez gördüğü gün tıpkı dün gibi. Yine de çok uzun zaman geçmiş gibi geliyor. Hâlâ seslerini duyabiliyor ve ellerinin dokunuşunu hissedebiliyorum. Şimdi hepsi geride kaldı, onları bir daha göremeyecek, bir daha onlarla konuşamayacağım. Bana tek kalan şey, onları hatırlayabilmem için her birinden aldığım yadigârlar.

Uyuyamıyorum, uyumak istemiyorum bile. Eğer sabaha kadar uyanık kalırsam geceyi uzatabilir ve ayrılık vaktini biraz daha erteleyebilirim...

~

7 Aralık 1941

Saat sabahın beşi. Oturma odasındaki ışık açık, annem ve babam da uyanmış. İç çamaşırlarım ve kıyafetlerim sandalyenin üzerinde. Masada muhtemelen okul zamanlarımdan kalma birkaç defter var. Kapı çerçevesinin tam karşısında spor çemberleri için asılmış kancalar bulunuyor. Piyano köşede duruyor. Gözüm odadaki bir nesneden diğerine kayıyor. Ellerimi kafamın arkasına almış uzanırken tüm bu tanıdık eşyaları beynime kazımaya çalışıyorum ki hiçbirini unutmayayım.

Son kahvaltımız için masaya oturuyoruz. Bugün ne yaparsak yapalım her şeyin sonuncusu. Hep aynı düşünce: bu son! Halam ve amcam geliyor. Artık gidebiliriz. Üzerinde nakil numaramın (520) olduğu montumu giyiyorum. Artık geri dönüşü yok, gitmek zorundayız. Babam kapıyı kilitliyor ve aşağı iniyoruz.

Bina oldukça sessiz, tüm sakinler uykuda. Bomboş sokağa çıkıyoruz. Arada bir işe gitmek için hızlı hızlı yürüyen işçilere rastlıyoruz. Bazıları bize anlayışla bakıyor, bazıları hiç bakmıyor, bazıları da saklayamadıkları bir neşeyle karşılıyorlar gidişimizi. Acımızdan zevk alıyorlar ama bu tür davranışlara alışmışız ve hiçbir aptalca gülüş ya da söz bizi rahatsız edemez bugün. Hiçbir şeyin farkına varmıyorum ve geride kalmamak için otomatik olarak acele ediyorum. Ne bir şey söyleyebiliyor ne hıçkırabiliyor ne de ağlayabiliyorum. Açığa çıkmak için uğraşan her şeyi acıyla içime atıyorum. Bir rüyadaymış gibi yürürken bir zamanlar evimiz olan binanın ardımızda kalmasını izliyorum ama ailemin çok önde ilerlediğini fark edince koşup onlara yetişiyorum.

Tramvayda bizimle aynı yere giden birçok kişiyle karşılaşıyoruz: Ticaret Fuarı Sarayı. Yarım saat sonra iniyoruz. Dağınık kuyruk çok da uzağımızda değil ve bu sefer geri dönüşü olmayan bir şekilde biz de kuyruğa giriyoruz. Ticaret Fuarı'nın açık kapısından içeri gireceğiz ve kapı arkamızdan kapatıldıktan sonra bir daha evimizi göremeyeceğiz.

Ama şu anda böyle düşüncelerin sırası değil. Önümüzdeki kuyruk gitgide azalıyor, bekleyenler bir bir içeri giriyor ve kısa süre içinde biz de büyük bir hevesle bizi bekleyen, yutabilmek için ağzını kocaman açmış gibi duran kapıdan içeri gireceğiz. *Ordner*lar (polis şefleri) yine buradalar, kollarında sarı bantlarıyla bizi sevdiklerimizden ayırmak için bekliyorlar. Hızlı olmak zorundalar çünkü arkamızda uzun bir kuyruk var. "Acele et halacığım, bir öpücük daha, ağlama lütfen, kısa süre sonra siz

de...” *Ordner*lar oldukça sabırsız, vedalaşmalar onlar için çok uzun. Birkaç kez daha arkamıza bakıyoruz, el sallıyoruz ve daha sonra kalabalıktan sıyrılıp ilerliyoruz.

Bütün bu vedalaşmalar, evden ayrılmalar ve sabahın etkileri o kadar hızlı gerçekleşiyor ki yaşadıklarımızı sindirmeye vaktimiz bile olmuyor. Bizi içeri alan bir adamın önündeki devasa masanın yanında bekliyoruz. “518, 519, 520,” diyor babam geldiğimizi bildirerek. Bize ayrılan yeri bulmak için içeri gönderiliyoruz.

Ticaret Fuarı Sarayı âdeta insan kaynıyor. Yere beyaz boyayla çizilmiş iki metrelik kareler var. Her birinde de bir numara yazılı ve etrafa kirli, tozlu döşekler serilmiş. En sonunda nakil numaramızın olduğu alana geçiyoruz. Yiğindan iki tane döşek alıp üstüne oturuyoruz. Yorgun, bitkin ve açız. Sırt çantamızdan atıştırmalıklarımızı çıkarıp yemeye başlıyoruz. Ticaret Fuarı gitgide doluyor. Herkes yerini bulma, döşek alma ve valizlerini yerleştirme peşinde. Bizimle aynı durumda olan tanıdığım birkaç çocuk görüyorum ve onlarla beraber valizleri dağıtma işine girişiyoruz.

*

Ticaret Fuarı artık dolmuş durumda. Yerime dönüyorum. Valizlerimizin bazıları gelmiş bile. Annem de rahat oturabilmemiz için çaresizce bir yer ayarlamaya çalışıyor. Komşularımıza kendimizi tanıtıyoruz, etrafımıza bakıyoruz ve avluda saatin 10.30 olduğunu ve öğle yemeğinin dağıtılmaya başladığını görüyoruz.

Numaralarla çağrılıyor ve herkese birer kupon veriliyor, biz de sefer taslarımızla sıraya geçiyoruz. Saatler çabucak geçiyor ve mutfağın camına doğru yaklaştığımda saat 12.30 bile değil. Bu lüks bir mutfak değil elbette, birkaç kazan, bir tente ve yemeğin bulunduğu bir kazan var. Aşçı sefer tasıma birkaç

patates koyup üzerine sözde et sosu döküyor ve Tanrı korusun, bir kez daha sıraya girerim diye biletimi alıyor. Yemeğimizi avluda yiyoruz, daha sonra bulaşıkları muslukta yıkayıp biraz dinlenmeye gidiyoruz.

Uzun süre yatamıyorum ve yeni bulduğum arkadaşım ile etrafı keşfe çıkıyoruz. İçerideyken en sonunda pes ediyoruz: her yer kirli, tozlu ve inanılmaz derecede ağır bir havanın içinde valizlerin arasında uzanmış insanlar. Avluya çıkıp mutfağın önünden geçiyor ve erkek ile kadın tuvaletleriyle (*Damen und Herrenlatrinen*) karşılaşıyoruz.

Keskin klor kokusu yeterince açık olduğundan içerisinin nasıl gözüktüğünü görmek bile istemiyoruz. Yolda birkaç çocukla daha karşılaşıyor ve yeterince temiz hava aldıktan sonra ailelerimizin yanına dönüyoruz.

Çocuklar için süt dağıtılıyor, bu da kuyrukta geçen daha fazla süre demek. Bu atıştırma öğününden sonra büyükanne mektup yazıyorum. Zarfa Ticaret Fuarı'nın küçük bir çizimini de ekliyorum. Şansım varsa mektup yerine ulaşır ve orada tanıdığımız bir berber de bir ya da iki sigara karşılığında mektubu büyükanne götürür.

*

Akıntıya kapılmış gibi hızlı geçen öğlen boyunca valizlerin yerlerini ayarladık, kuyrukta bekledik, geç gelenler (*Nachtrage*) de mekâna ulaştıktan sonra kargaşa ve sesler yalnızca birkaç "*Achtung*" (dikkat) anonsuyla kesildi.

Akşam yemeğinden sonra yerlerimizde kalıp uyumaya hazırlandık. Ama uykudan eser yok. Komşularımız gürültülü bir şekilde aralarında konuşuyorlar, neşelenmeye başlamışlar bile.

Hararetli konuşmamız keskin bir homurtu ve neredeyse yüzüncü kez duyduğumuz boğuk bir "*Achtung, Achtung!*" sesiyle kesiliyor. Bir Alman heyetinin geleceği anons ediliyor. Sonrasında Ticaret Fuarı ölüm sessizliğine bürünüyor ve kısa süre içinde bizim alanımızdaki herkes ayağa fırlayıp dikkat kesiliyor. Ağır botlarıyla askerler, etrafa keskin bakışlar atarak yanımızdan geçerken henüz doğrulmuştum. Askerler gittikten sonra annemle *Latrine* (toplu tuvaletler) kısmına gidiyoruz.

Daha önce hiç böyle bir şey görmediğim için biraz meraklıyım ve içerisinin nasıl olduğunu hayal etmeye çalışıyorum. Çitin altındaki boşluktan geçip *Damenlatrine* (kadınlar tuvaleti) tabelasını görünce midem altüst oluyor. Girişin ötesinde dar bir geçit var. Bir tarafı ahşap bir duvarla kaplı ve diğer tarafı da parmaklıkla çevrili. Tentenin altına bir pano çivilenmiş ve arkasında da sıra sıra kovalar dizilmiş. Üzerlerine ve etraflarına klor sıkılmış. Zeminde su birikintileri var. Daha doğrusu bunlar buz yamaları çünkü aylardan aralık ve sıcaklık eksi derecelere kadar düşüyor.

*

Yatmak için hazırlanıyoruz. Günlük kıyafetlerim hemen pijamaya dönüşebiliyor. Yapmam gereken tek şey ayakkabılarımı çıkarmak. Çok rahat bir pozisyonda değilim fakat yine de hemen uykuya dalıyorum.

Kliniğin hemen yanındayız ve bu yüzden de birkaç dakikada bir gelen sedye üzerindeki hastaların sesiyle uyanıyoruz. İlk başlarda onları görmek beni hasta ediyordu fakat kısa sürede duruma alıştım. Hiçbir şeyin beni rahatsız etmesine izin vermeyeceğim ve bir daha uyanmadan sabaha kadar uyuyacağım.

Saat neredeyse altı ve herkes çoktan kalkmış. Buradaki gürültü en kalabalık Prag sokaklarındaki gibi. Herkes “yatağını” topluyor ve yıkanmak için avluya çıkıyor. Annem ve ben “banyo” alanına gidiyoruz. Tabii ki içinde küveti olan ve şırl şırl suların aktığı bir banyodan bahsetmiyorum, bu daha çok iki bankı olan ve duvarlarına sayısız çivi çakılmış sıradan bir baraka. Köşede içi sıcak su dolu bir kazan var. Pek güzel bir durum sayılmaz fakat memnunuz, hatta heyecanlıyız bile. Zavallı erkekler ne yapsın? Onlar avluda yıkanmak zorundalar. Birr, açık havada tamamen soyunmak ve bir tekneden akan buz gibi suyla bir yandan yıkanırken bir yandan da ellerinin soğuktan musluğa yapışması korkunç olsa gerek.

Yıkandıktan sonra kahvaltıya gidiyoruz. Beyaz kahve bile var, bu mükemmel. Aslında tam beyaz sayılmaz, daha çok gri gibi ama en azından içinde süt var. Hiç kokusu da yok ama ne olmuş yani? En azından sıcak ve hazırladığımız Noel pastası bu eksikleri göz ardı etmemizi sağlayabilir.

“*Achtung!*” sesiyle tüm Ticaret Fuarı yankılandı yeniden. Hiç kimse yerinden ayrılmasın. *Ordner*ların gelmesini bekliyoruz ve onlar da bizi avludaki bir kuyruğa yönlendiriyorlar. Buradan bir ofise geçip bütün değerli eşyalarımızı bırakıyoruz. Para, mücevher, gümüş ve evlerimizin anahtarları teslim alınıyor. Tabii sadece yanımızda olan eşyaları alıyorlar, zaten Aryanların eline geçmiş mülklerle ilgili bir bilgi yok. Anlaşılacağı üzere, sakladığımızdan çok daha azını teslim ediyoruz.

Saat dokuz buçuk civarında sıramız geldi ve öğle yemeği saati geldiğinde işimiz bitmişti. Bir sıradan diğerine giderek sabahı öğlen etmiştik. Burada bir anın bile sıkıcı geçmediği doğrudur. Öğlen bütün erkekler gidip saçlarını kazıtmak zo-

rundaydılar. Babam da bu durumdan faydalanarak bahsettiğim berbere mektubumu verdi. Berber, mektubu ulaştıracağına söz verdi. Umarım öyle olur çünkü ona sigara ve sabah sakladığımız parayı vermiştik. Bu kadar küçük bir iyilik için kesinlikle yeterli bir karşılıktı. Birkaç resmî evrak doldurduktan sonra sıraya girip yeniden süt alıyoruz.

Saat dört oldu. Zaman ne çabuk geçiyor! Evden ayrılalı neredeyse iki gün olmuş.

Öğleden sonra geri kalan vaktimi diğer çocuklarla oynayarak harcıyorum ve sonra da akşam yemeği saati geliyor. Kısa süre sonra da yatmaya gidiyoruz. Yatma zamanı duyduğum sesler artık beni rahatsız etmiyor, hatta onlar olmadan uyuyamayabilirim. Birkaç kez gelip babamın bacağını dürtten ve horlamayı kesmezse insanları uyandıracağını söyleyen *Ordner*'ın sesiyle uyanıyorum.

*

Bugün çok da ilginç bir gün değildi. Her şey önceki iki gün gibiydi. Upuzun bir kuyruk, "*Achtung!*" anonsları, Alman ziyaretçiler, avluda yürüyüşler, birkaç form daha doldurma ve akşam olmuş bile. Bugün üzerimize yorgan örtmüyoruz.

Onlar "*Bettrolle*"ye (dürülü yatak) dönüştüğü için üzerimize montlarımızı örtüyoruz. Valizlerimizi de teslim ettik ve yanımızda "*Handgepäck*"lerimiz (el bagajlarımız) dışında hiçbir şey kalmadı çünkü yarın buradan ayrılıyoruz.

2. Terezín

Saat 05.00

Alarm çaldı, uyanma vakti! Saat altıda toplanmaya başlıyoruz. Yıkanmak için acele etmemiz lazım (bugün sadece ellerimizi ve yüzümüzü yıkayabildik). Termoslarımızı doldurmak için gidip kahve almamız lazım ki tren yolculuğu boyunca sıcak bir şeyler içebilelim. Her şeyi sırt çantasına tık, ayakkabılarını giy, giyin ve birileri bizi almaya gelene kadar bekle.

“Achtung, Achtung! Numara 50’ye kadar herkes binsin, geri kalanlar olduğu yerde kalsın.” Saatler geçti, biz bekledik. *“Achtung, Achtung!* Numara 150, 200, 300 ve 500’e kadar olanlar binsin.” Benim numaram 520. Hazırız ve emrin gelmesini bekliyoruz. *“Achtung!* Numara 550’ye kadar olanlar binsin.” Gidiyoruz. Bizi bir avluya alıyorlar, yolculuğun yüzlerce üyesi orada toplanıyor. Bize ayrılan yerlere geçiyoruz.

Bir saat içinde yolculuğun bin üyesi de toplanmış oluyor. Her grubun önünde birden fazla Alman askeri var ve süngüleri çekilmiş durumda. Dikkat: her şey sessizliğe bürünüyor. Bir Alman görevli (ya da onun gibi bir şey) avlunun merkezine doğru uygun adım yürüyor ve konuşmasını yapmaya hazırlanıyor. Ölüm sessizliği. Avluda gürleyen tek bir ses duyuluyor.

Yolculuğumuz ile ilgili bazı bilgiler alıyoruz ve sonrasında hepimizi şaşırtan bir şey öğreniyoruz. Yani eğer doğruysa bizim için şaşırtıcı olacak. Biz, bu konuşmalara ve verilen sözlere o

kadar aşınayız ki söylenenlerin ne kadar doğru olduğunu birçok kez görebildik.

Söylenene göre işkenceden kurtulabilmek ve yeni bir hayata başlayabilmek için başka bir yere gönderiliyoruz. Bize iyi bakılacak ve her şey yoluna girecek. İlk gidenler arasında olduğumuz ve kısa süre sonra diğer gelenleri de ağırlayacak olan gettonun inşasına yardım edebileceğimiz için şanslı sayılırmışız. Bu ve bunun gibi övgüleri çok duyduk. Anlatılanların, Terezín'den gelen mektuplarda söylenenlerle hiç uyuşmaması oldukça ilginç. Konuşmacıya bakıyoruz ve sessizce daha ne kadar konuşabileceğini hesaplamaya çalışıyoruz.

*

Saat 08.00

Konuşma bitiyor ve ilk "ekip" istasyona yol alıyor. Ayrılan grubu sabırsızlıkla izliyoruz. Donmak üzereyiz, keşke hemen trene binebilsek. Bir sol ayağımıza, bir sağ ayağımıza yükleniyoruz ve dakikaları sayıyoruz. Bekleyişimizin ikinci saati başlamak üzere ve hâlâ aynı noktada duruyoruz.

Sokağa çıkıyoruz. Önümüzde ve arkamızda bisikletli askerler var. Yayalar kaldırımında durup meraklı gözlerle bize bakıyorlar. Bazılarının gözleri bile doluyor ve bazen de birileri olduğu yerde kalıp hayalet görmüş gibi hayretle ağzını açıyor. Bizimle ilgili tuhaf bir şey olmalı, Praglılar bu manzarayı her gün göremezler: gündüz saatlerinde ana caddeye dizilmiş insanlar ve başlarında bekleyen askerî muhafızlar, sırtlarda taşınan yükler. Çocuk ya da yaşlı ayırt etmeden yıldızlı ve taşıma numaraları montlarına dikilmiş bir sürü insan. Bu büyük bir gösteri olabilir fakat bu durum Ticaret Fuarı civarında oturan insanları durdurmuyor çünkü bu günlerde sık sık aynı manzarayla karşılaşıyorlar.

Meraklı bakışlara aldırış etmiyoruz çünkü kafalarımız başka yerlerde. Ne de olsa bu gece nerede uyuyacağımız, ailemizi bölüp bölmeyecekleri, yarın ne yiyeceğimiz gibi bir sürü endişemiz var. Son kez Prag sokaklarına bakıyoruz. Tekrar ne zaman bu manzarayı göreceğiz kim bilir? Prag'da son bir yürüyüş. Bir-çoğumuz, hayır kesinlikle hepimiz sessizce ağlıyoruz ama belli etmemeye çalışıyoruz. Ne yani, Almanların bu zevki tatmasına izin mi verelim? Asla! Hepimiz kendimizi kontrol edebilecek güce sahibiz. Yoksa görünüşümüzden utanmalı mıyız? Ya da yıldızlardan? Ya da sayılardan? Hayır, bu bizim hatamız değil, utanması gereken de biz değiliz. Dünya gerçekten çok garip.

İşte istasyondayız. Bizi boş vagonlardan birine oturtuyorlar (daha doğrusu tıkıştırıyorlar). Şimdilik bizimle işleri bitti. Numaralarla belirlenmiş yerlerimize geçiyoruz. Valizlerimizi de oturduğumuz yerin üstüne ve altına koyuyoruz. Montlarımızı çıkartabiliriz çünkü içerideki insanların nefesi ortamı ısıtmaya yetiyor. Dışarı ise karmakarışık, daha fazla grup geliyor.

*

Saat 11.00

Binlerce yolcu yerini almış durumda. O halde neden hareket etmiyoruz? Vagonlar kapandı, her birinde birer tane *Ordner* var. Bunlar basamaklarda bekleyen silahlı askerler.

Neden gitmiyoruz? Belki de son bir kez alıcı gözle Prag'ı izlememizi istiyorlardır. Çok teşekkürler, ne ince bir düşünce. Kapalı camlardan bakmanın anlamı ne ki? Camları açmamıza izin verilmiyor. Tanrı aşkına, bir an önce gidebilsek keşke, böyle bekleterek bize işkence etmeyin.

Tren yavaş yavaş hareket etmeye başladı. Gerçekten yola çıktık mı? Hayır, tren yeniden duruyor, istasyona geri dönüyor.

Beklemeye devam. Herkes koltuğunda oturmuş bekliyor, bazıları sandviçlerini açıp yiyor.

Tekerlekler bir kez daha altımızda tıkırdamaya başlıyor, yola çıktığımızı sanıyoruz ama yeniden frenlere basılıyor. Bu, tek bir yerde durmaktan bile zor. Yoksa en sonunda, yeniden... Hayır, hâlâ hiçbir şey olmadı. Bir oraya bir buraya gidiyoruz ama hep aynı yerdeyiz.

*

On iki

Trene bineli iki saat oldu. Yine platformdan ayrılıyor, istasyonu geçiyoruz ama bu sefer geri dönmüyoruz. Aksine, tren hızlanmaya başladı. Herkes sessizleşti. Bir an önce gitmeyi istemiş olsak da şu anda kasvetli bir ruh hali herkesi sarmış durumda.

Bir daha asla Prag'ı göremeyeceğiz. Asla! Tren neden bir kez daha geri dönmüyor? Bir kez, sadece bir kez daha. Bırakın da Prag'la son kez vedalaşalım. Sevgili, değerli Prag'ımızdan bir kez daha gidebilelim.

Fakat tren durmuyor, yavaşlamıyor bile, acımasızca hızlanıyor gideceği yere doğru...

Prag çok geride kaldı. Fabrikalar ve gecekondu küçük kasaba evlerine, karartılmış caddeler de karla kaplı tarlalara inen dolambaçlı yollara döndü. Prag çok uzakta kaldı. Depresif ruh halimiz az da olsa değişiyor.

Neler olduğunu çok fazla düşünmüyoruz, bizi düşündüren şey ne yaşayacağımız. Daha fazla endişe ve anlamsız acılar. Hiçbirimiz daha önce Terezín'e gitmemiştik, kimse hiçbir şey bilmiyor, yalnızca belli belirsiz düşüncelerimiz var. Orası nasıl bir yer, amcam bizi orada karşılayacak mı? Sert bir şekilde açılan kapıyla düşüncelerim dağılıyor. Bir sürü SS askeri içeri giriyor.

“*Achtung!*” Sözcük sessizliğe bürünmüş kompartımanda yankılanıyor. Herkes dikkat kesiliyor. “*Achtundzwanzig Frauen, sechs Kinder und sechsundzwanzig Männer,*” – yirmi sekiz kadın, altı çocuk ve yirmi altı erkek– diye raporluyor soluk benizli *Ordner*. Ayak topukları birleştirilmiş ve kolları düz bir şekilde yanında duruyor. SS askeri onu baştan aşağı süzüyor, kompartımana bir bakış atıyor ve tek bir kelime söylemeden çıkıyor. Yeniden yerlerimize oturuyoruz. Konuşmalar eski akışına kavuşuyor. Bir sonraki kompartımandan patlama sesi gibi bir ses geliyor. Kapıdaki kadın bayılmak üzere. Bizim *Ordner*’ın annesi. Kapıdaki küçük açıklıktan SS askerinin, oğlunun yüzüne indirdiği ağır yumruğu görmüştü. Adam heyecanlanınca sayımı yanlış çıkmıştı.

Kadın sakinleşti. Bir sonraki kompartımandan gelen çivili bot sesi kesiliyor. *Ordner* geri geliyor. İyi görünüyor ama yüzü kırmızı ve şiş fakat şimdiden gülmeye başlamış. “Bir tokatla ölmem ben.”

*

Şu an neredeyiz? İlerideki Říp sanırım. Bir süredir camdan bakmayı unutmuştum ve o sırada epey bir yol almışız. Kısa sürede Terezín’e varacağız.

İnsanlar montlarını giyip valizlerini bulmaya çalışıyor. Herkesin kafası allak bullak. Camın önünde itişip kakışan insanlar var. Dışarıya çıkan yüzlerce kişi tanıdıklarını bulmaya çalışıyor. Tren yavaşlıyor, kısa sarsıntılar oluyor ve sonra tamamen duruyor. Kompartımanın kapısı açılıyor ve dışarı çıkıyoruz. “Taşıyamayacağınız her şeyi trende bırakın, daha sonra her şeyi alırsınız.” Tek bir çanta bırakıp iniyoruz. Tulumlu adamlar, ağır postallar, kazaklar, binici pantolonları ve şapkalar. Taşıma arabaları. Yaşlılar ve çocuklar araca binebilir ama diğerleri yürümek zorunda.

Engibeli bir yol ve erimiş karlar. Ayaklarımız çamura batıyor ve her adımda valizlerimizle dolu vagonların altından kirli sarı bir su sızıyor. Her “ekibin” arkasında valizini taşıyamayan kişilerin olma ihtimaline karşı el arabaları var ve onları iten adamlar her sorumuza cevap veriyorlar. Çok da hoş olmayan şeyler öğreniyoruz. En kötüsü de –bunun olacağını biliyorduk– erkeklerin ve kadınların ayrı yaşayacak olması.

*

Saat 3

Köyün içinde gördüğümüz ilk evler. Meraklı bakışlar camdan bize doğru yöneliyor, çocuklar daha iyi görebilmek için evlerin önünden fırlıyorlar. Neden caddede bu kadar az insan var? Ne de olsa sürülenlerin çoğu geldi. Anlamıyorum. Oradaki ne, o büyük bina? İnsanlar camların önünde toplaşiyor, el sallıyor fakat bu uzaklıktan hiçbir yüzü seçemiyorum. Neden dışarı çıkmak yerine camlara yapışmışlar ki? “Orası Sudetenland, erkeklerin kışlası. Dışarı çıkmaları yasak,” diye açıklıyor tulumlu bir adam.

“Merhaba Bay Hirsch,” diye sesleniyor arkamda bir kadın. “Siz de mi?” “Evet, ne zamandır buradasınız?” “Ben AK’denim,” diyor adam. “Çoktan denediniz, değil mi?” “Hiç sormayın.” “Peki ya karınız, evde mi?” “Tanrı’ya şükür, bugün geleceğinden çok korkmuştum.” “Evde olduğu her gün için minnettar olmalısınız. Sadece Ticaret Fuarı bile...” “Tahmin ettiğim şeyi mi söylüyorsunuz?” Bay Hirsch ya da arkamdaki kadınla daha fazla ilgilenmek istemiyorum.

Önümüzde büyük bir bina var, belli ki kışla burası. Bizi içeriye alıyorlar. “Erkekler sola, kadınlar düz devam etsin.” Ama bu da nedir, babamın elinden tutamayacak mıyım? “Çabuk, çabuk, duymadınız mı?” “Elveda, baba!” diyebildim ve insanlarla

beraber avluya sürüklenmeye başladım. Kemer altı gibi kavisli camlar ardı ardına sıralanmış. Bazı insanlar çoktan gelmiş, yani ilk gelenler bizler değiliz. Herkes kadın, burası kadınların kışlası olmalı. Ayakta durmak zorunda mıyız? Dayanacak gibi değilim. Saat beşten beri uyanığım, sonra bu yolculuk ve ben gerçekten de dayanamayacağım. Çok uykum var ve yorgunum. Keşke ayaklarım da acımasaydı.

“Hayır anne, ben iyiyim, yalnızca biraz yorgunum.” Ne de olsa dayanamayacağımı anneme söylemeyeceğim. O bana nasıl yardım edebilir ki? Zavalıcılık, o da en az benim kadar yorgun. Ama işler bu kadar uzun sürmemeli. Keşke bizi herhangi bir yere alsalar da zemine de olsa oturabilsem, ayakta durmak zorunda kalmazdım en azından.

*

Her yer karanlık, saat sabahın altısı. En sonunda yola çıkmış olabilir miyiz? Sağa dön, merdivenleri çık, devam et, bir kat daha çık. Koridorun sonuna kadar gidip sola dön, köşedeki odaya gir.

215 numara. Tanrı'ya şükür, en azından bir odadayız. Ama nereye oturacağız? Odada sadece çıplak dört duvar var. Artık ayaklarımın üzerinde duramıyorum. Katlanmış yatağın üzerine atıyorum kendimi, yanımda Anita ve bir kız daha var. Adı Helena'ymış, çok fazla soru soramıyoruz, konuşamayacak kadar yorgunuz ve gözlerimiz kapanıyor. Keşke uyuyabilseydim, bir yere kıvrılıp yatabilseydim, istediğim tek şey bu. Sadece uyumak, uyumak ve her şeyi unutmak.

“İşte yeriniz burası, aranızda paylaşırsınız.” Uyku matları! Bir tanesini hemen kapıyorum ve artık hiçbir şey umurumda değil. Uyuyabilirim. İyi geceler.

Terezin'e Varış (1942)

Her bir kişinin elli kiloluk valiz taşıma hakkı vardı. Bir bavulu onlarla gönderebiliyordunuz. Geri kalanını insanlar kendileri taşımak zorundaydılar.

Sabah oldu mu? Ama ben daha yeni uyumuştum. Hâlâ çok yorgunum ve hem bacaklarım hem de sırtım ağrıyor. Yapacak bir şey yok, herkes uyanıyor ve benim yattığım yer tam yolun ortasında. Yataklarımız da gelmiş, fark etmemişim. Babam dün gece getirmiş. Zavallı babam, ben uyuyabileyim diye kendisi hiç uyumadı. Kim bilir bu yatakları nereden buldu.

Gidip kahve bulmamız gerekiyor ama nereden? Mutfağın yerini nereden bileceğim? Kim burada kaybolmadan gezebilir ki? Koridorlar ve sonra daha fazla koridor, kapı ardında kapı.

On beş dakikalık bir yürüyüşün ardından mutfağın yakınındaki bir kuyruğa giriyorum. Kahve alıyorum ve biraz daha dolandıktan sonra odamıza dönüyorum. Kahvaltıdan sonra hâlâ duran Noel pastasından yiyeceğiz ama dikkat etmemiz gerekiyor. Yiyeceklerimiz gittikçe azalıyor. *Waschraum*'a gidiyorum. Birkaç kişiyiz ve bu yüzden bulması kolay oluyor. Mutfaktan köşeyi dönünce hemen yan tarafta.

Şu an erkekler de bizimki gibi bir kışlada kalıyorlar ama bir kat aşağıdalar. Kısa süre içinde gidecekler, belki bugün, belki de yarın. Önce babama bakıp sonra da valizlerimizi aramaya gideceğim. Avlu valizlerle dolu ve hâlâ daha fazlasını getiriyorlar.

*

Yarım saat etrafta umutsuzca dolandıktan sonra ücra bir köşede babamın koğuşunu buldum. Hâlâ bir valizi eksik ama onun dışındaki tüm eşyaları yanında. Avluda büyük bir karışıklık var, o kargaşaya bakmak bile istemiyorum. Yeniden oturabildiğim için mutluyum. Bizim bölümü bulmam sanki yıllarımı almış gibi. Bu çok kötü, yolu hiç öğrenemeyeceğim. Ne olmuş sanki, ne de olsa burada uzun süre kalmayacağız.

*

“Bugün erkekler gidiyor!” Anons kışlada yankılanıp, koridorlarda çınlayıp, avlunun arka duvarlarından yansıyıp bize ulaştı. Kadınlar toparlanmakla meşgul. Bunu daha kaç kere yapacağız? Babamın valizini hazırlıyoruz. Bugünden itibaren kendi başına yaşayacak ve kendine bakmak zorunda kalacak. İşte bu büyük bir şey! Annem endişeyle babamın valizini hazırlarken bir yandan da binlerce yeni sorunu düşünüp babama yapması gerekenlerle

ilgili tavsiyelerde bulunuyor. Babamın bunların hepsini hatırlaması mümkün değil.

*

Bir buçuk

“Erkekler binsin!” Avluya kadar eşlik ediyoruz babama. Şimdilik bir arada olabiliriz. Şimdilik böyle ama birkaç dakika içinde, belki de bir ya da bir buçuk saat sonra vedalaşacağız ve belki de... hayır, bunu düşünmeyeceğim. Ama düşüncelerimin gidişatını değiştiremiyorum. Peki sonra ne olacak? Belki de bir daha birbirimizi görmeyeceğiz. “Baba...” Hayır yapamayacağım, konuşamayacağım. Düdüğü sesi. Gitmemiz gerek. “Helga, uslu dur ve eğer... neler olacağını bilemeyiz ama...” Dudaklarımı ısırıp hıçkırıklarımı engellemeye çalışıyorum. Babamın elini sıkıyorum; elleri sıcacık ve gözlerinde hayatımda ilk defa göz yaşları görüyorum.

Şu anki acımızı anlatabilecek kelimeleri bulamıyorum, belki de böyle bir kelime yok. Babam orada yalnızken en azından biz annemle birlikte olacağız. Bu yaşadığımız onun için yüzlerce kez daha zor olmalı.

Yeniden düdüğü sesi, bu sefer gerçek.

*

Beş buçuk

Hava etraf görülemez kadar karardı ama hâlâ camda bekliyorum. Etrafımdaki tüm kadınların gözleri ağlamaktan kızarmış, avluda belli bir noktaya sabitlenmiş, sevdiklerimizin karanlığa karışan bedenlerini izliyoruz.

O kadar karanlık ki kişileri seçemiyoruz bile. Her şey göz-yaşlarımız yüzünden buğulandı sanki. Kimse pencere kenarından ayrılmıyor. Aç ve özlem dolu gözlerle kocalarımızı, babalarımızı, erkek kardeşlerimizi ve oğullarımızı bıraktığımız noktaya bakıyoruz. On dört yaşındaki erkek çocuklar bile yetişkin sayılıp annelerinin yanından alındı.

13 Aralık 1941

Terezín'de üçüncü gün. En sonunda tüm valizlerimiz geldi ve alanımızı temizledik. Çok hoş görünmüyor ama elimizden geleni yaptık. Epeyce küçük bir odada 21 kişiyiz. Anneme ve bana 1.20 metrekare alan kalıyor. Geceleri insanlar orta bölümde de yatıyor ve dışarı çıkmak isteyen olursa onların üstlerinden atlamak zorunda kalıyor. Ayaklarımız başka insanların yüzüne çarpıyor ve bu gerçekten korkunç bir durum. Kendi gözlerinizle görmediğiniz için inanması zor gelebilir ve bir gün biz bile insanların bu kadar zor koşullarda yaşamış olduğuna inanmakta zorlanacağız belki.

Babamı cuma gününden beri görmedik ama geçiş izni olan bir adam aracılığıyla bir mektup gönderdi bize. Yani en büyük endişelerimizden biri ortadan kalkmış oldu: bizimle hâlâ aynı kasabadaymış. Onunla hiçbir iletişimimiz yok, sadece giriş izni olan biri gelip ondan bir mektup getirirse haberlerini alıyoruz. Elbette mektup dediğim yazı dolu bir kâğıt ve mühürlü zarf formunda değil, ayakkabıya, çoraba ya da herhangi bir eşyanın içine kolayca katlanıp sokulabilen minik bir kâğıt parçası. Genellikle cepler aranıyor ve birinin üzerinde mektup bulunursa vay hallerine!

Kışladaki Yatakbane (1942)

"Epeyce küçük bir odada 21 kişiyiz. Anneme ve bana 1.20 metrekare alan kalıyor. Geceleri insanlar orta bölümde de yatıyor ve dışarı çıkmak isteyen olursa onların üstlerinden atlamak zorunda kalıyor."

*

Bugün bir grup daha gelecekmiş. Çok heyecanlıyım çünkü belki de o grubun içinde akrabalarımız da vardır.

*

Saat üç

Donmak üzereyim. Saat on birden beri bekliyorum ve her an gelebilirler deniyor. Geçip gitmelerine izin veremem. Marta halam geliyor (amcam onunla tren istasyonunda konuşmuş). Burada bekleyip onu karşılamam gerek.

16 Aralık 1941

Yarın buradaki bir haftamız dolacak. Bir hafta geçti ama sadece bir hafta mıydı gerçekten? Bir haftada sadece birkaç gün vardır ama her şey –evden ayrılmamız, Ticaret Fuarı– sonsuzluk kadar uzun bir zaman önceymiş gibi geliyor.

Dünden önceki gün burada bir erkekler grubu vardı. Babam aralarında yoktu. Belki bir sonraki grupla gelir. Aslında bu sefer gelmediği için seviniyorum. Onu hiç görememekten daha kötü olurdu bu. Grubu Dresden'in (kışlamızın adı bu) avlusuna getirdiler. Onları bir süre beklettiler ve birilerinin onları görmesini engellemek ve kaçmalarına izin vermemek için kimseyi yanlarına yaklaştırmadılar. Hepsi bu kadar. Kadınlar, sevdiklerini bir kez daha görebilmek ve en azından bir selam göndermek için camların önüne yığıldılar.

Dün bir grup daha geldi ama aralarında babam yoktu yine. Annem ve ben günlerce tetikteydik çünkü gelirse kaçırmak istemedik. Babam her gün bize yazıyor, valizleri taşımak için gönüllü olmuş ve sözde onlar da babamın buraya geleceğine dair söz vermişler. Belki bir gün gerçek olur.

*

Beklediğimiz gün sonunda geldi. Dresden'e valizleri getiriyorlardı. Annem ve ben her zamanki gibi kapıda bekledik ama babamın geleceğine dair inancımızdan çok alışkanlıkla hareket ediyorduk. Birdenbire omuzlarında valizlerle bir grup erkek belirdi ve aralarında babam da vardı. Mutluluktan uçuyordum ama bunu kimsenin görmesine izin vermedim. Bir öpücük ya da onun gibi bir hareket söz konusu bile olamazdı, düşüncesi bile imkânsız –

bir erkeğin buluşmayı geç, bir kadınla konuşmasına bile nasıl izin verilirdi? Bu kişi kendi karısı olsa bile. Sen burada mahkûmsun ve daha fazlasını söylemeye gerek yok, böyle şeylere burada izin verilmez. Yine de birbirimizi anlayabiliyoruz ve şansımız da yaver gidiyor. Jandarma arkasını döndü. Erkekler üst kata valizlerini bırakır bırakmaz bir saniye bile fazladan kalamazlar. Birimiz sağına, birimiz soluna doğru babama koşuyoruz ve o da ikimizden hangisini dinleyeceğini bilemiyor. Zavallı adam, arada bir kelime bile edemiyor. Söyleyecek o kadar çok şeyimiz var ki. Ama artık vedalaşmalıyız. Ona nerede yaşadığımızı bile gösteremedik.

Umarım yeniden görüşebiliriz. Belki o zaman daha uzun kalabilir. Merdivenlerin sonunda vedalaşıyoruz. Jandarma “tesadüfen” geri dönüyor.

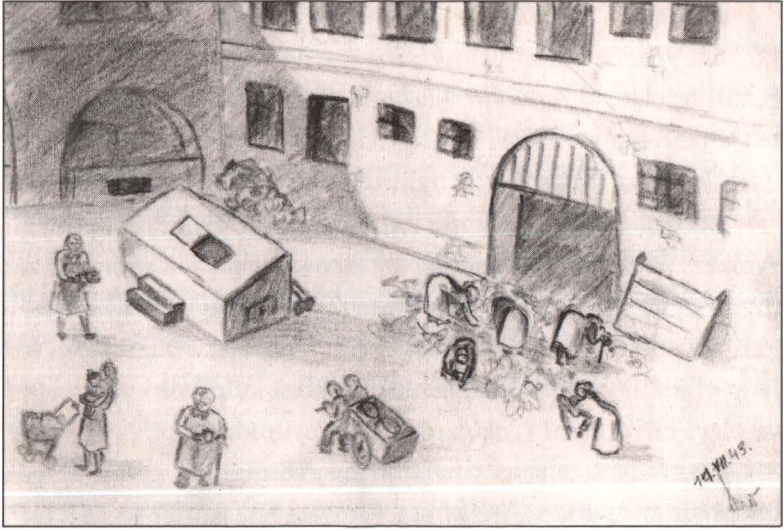
Üç gün sonra babam geri geliyor. Bu sefer resmî ziyaret grubuyla birlikte. Erkeklerin bizim tarafa girmesine izin yok ama biz sormaya gerek bile duymadık. Babama azıcık çay verdik ve hemen geri avluya döndük ki kimse onu odada bulmasın. Ayrılık vaktine kadar on beş dakikamız var. Bir süre koridorlarda yürüyoruz ama beş buçukta avluya döndüğümüzde orada kimseyi bulamıyoruz.

Saat çok mu hızlı? Elbette değil. Saat kesinlikle beş buçuk, hava kararmış bile. Diğerleri çoktan gitmiş olabilir mi? Üçümüz de yavaş yavaş endişelenmeye başlıyoruz. Belki de diğer avluda bekliyorlardır. Hava tam göremeyecek kadar karanlık. Tüm bunlar yetmezmiş gibi bir de yağmur başladı.

Tamamen çaresiz bir durumdaydık. Bir yerden diğerine koştuk, fenerlerimizi yaktık ama nafile, avlu tamamen boştu. Şimdi ne olacak? Avlunun ortasında çaresizce bekliyoruz, o kadar ılandık ki her yerimizden sular damlıyor ve yakında bize yardım edebilecek ya da tavsiyede bulunabilecek tek bir kişi bile yok.

Babam bu gece bizimle kalıp yarın mı grubuna dönmeli? Anlamı yok. Saat sekizde *Standt* esnasında sayılacağız ve o zamana kadar kesinlikle evinde olmalı. Jandarmaya gönüllü olarak gidip durumu anlatmaktan başka çare yok. Ama bugün görevde olup olmadığını kim bilebilir ki? Ya kötü kalpli biri görevdeyse ve olayı büyütürse? Çok çaresiz bir durumdaydık.

O sırada aşçılar el arabalarıyla yanımızdan geçti. Küçük bir umut ışığı doğdu, belki bize yardım edebilirler ya da tavsiyede bulunurlar. Şanslıydık. Henüz sayılmamışlardı ve babamı da yanlarına alabilirlerdi. El arabasını yakalayıp tüm gücüyle iterken ne kadar da mutluydu babam! Jandarma, babamın onlardan olmadığından şüphe bile etmezdi. Babam için her şeyin Magdeburg'da da yolunda gitmesini ummaktan başka yapacak bir şey yoktu ve kimse bu küçük maceramızdan şüphelenmeyecekti. Saat daha yedi buçuk bile değil, yoklama alacakları zaman babam çoktan eve varmış olacak.

Kışlanın Avlusundan Bir Görüntü (11 Temmuz 1943)

Keşke babam bugün gelebilseydi. Tanıdığımız çoğu kişi burada ama babam yok, hiçbir zaman çok ısrarcı olamadı. Ekmeği ve sardalyaları paketleyip biriyle ona göndermekten başka yapacak bir şey yok. Tek bir konservemiz vardı, annem akşam yemeğinde balık yiyebilmemiz için bugüne saklamıştı. Bugün Noel Arifesi. Ne yazık, hep beraber olabilseydik her şey daha lezzetli olurdu.

Hava kararana kadar boş yere bekledik. Babamın geleme-yeceğini tahmin etmeliydik. Sistemi nasıl kullanacağını henüz bilmiyor. Üstelik birkaç avucu doldurmak da gerekir ama avuç doldurma işi hiç babama göre değil.

Çok sevimsiz bir Noel gecesı. Babamı göremeyeceğim ve en son iki hafta önce görebilmiştim. Bir de kimyon çorbası yapmışlar. Mutfak nasıl olduysa menüleri karıştırmış. Ne olmuş ki, her akşam yiyoruz, bu akşam da yiyebiliriz. Bu akşam Noel

diye mi yiyemeyiz? Midelerimiz bunu bilmez ve şikâyet etmez, en önemlisi de bu aslında.

Yan odadaki kızlar bir gösteri hazırlamışlar. Yakın odalardan herkes izlemeye gitti.

Çok güzeldi. Şarkılar söyledik, kızlar kısa bir tiyatro oyunu bile sergilediler. Bir süreliğine tüm sorunlarımızı unuttuk. Sanki evimizde, tiyatrodaki bir yerlerdeydik ve valizlerle kupaların üzerinde yanan mumlar da Noel ağacının süsleriydi, serbest ve özgürdük.

Artık kimse dinlemiyor, kimse kızların şarkılarını ve danslarını fark etmiyor. Onlar da aslında dans etmiyorlar. Akılları başka yerlerde. Düşüncelerinde bu soğuk ve kirli kışlada mahkûm değiller. Artık her günü boş midelerle ve bitmeyen bir korkuyla karşılamıyorlar. Surların çok daha ötesinde özgürüz ve bunca acıyı ve feryadı saklayan getto kapıları, ölümün binlerce kurbanını beklediği yer buradan çok çok uzakta. Dopdolu masanın etrafında bizim için değerli olan herkes ve her şey var. Herkes bu düşleri görüyor ve yanan mumun ışığında güzel ve unutulmaz bir görüntü belirliyor... Evimiz.

Gece geç saatlere kadar uyanık kaldık ve gözlerimizde yaşlarla evlerimizi hatırladık.

*

Bir hafta sonra 1942 yılının gelişini benzer bir şekilde, son birkaç yıldan daha iyi olacağını umarak kutladık. Ama 1942 daha başında hiç de güzel olmayan şeyler sunmaya başladı.

~

Yazamıyorum bile, ellerim sadece bunu düşünerek dahi o kadar çok titriyor ki. Eğer kendi gözlerimle görmeseydim yirminci

yüzyılda böyle bir şey olabileceğine inanmazdım. Bu sabah tüm camları kapatmamızı emrettiler. Zaten bir şeylerden şüpheleniyorduk. Üstí kışlasının arkasında darağacı kurduklarını biliyorduk. Saat dokuz civarında küçük bir grubun Üstí kışlasına gittiğini gördük (kapalı camların ardından da görebiliyorsunuz). Önde ve arkada SS adamları vardı, ortada da omuzlarında küreklerle dokuz genç adam duruyordu.

Hem de kendi mezarlarını kazabilmek için! Ölüme mahkûm edilen dokuz can. Ölüm gibi korkunç bir cezaya çarptırılacak kadar ne yapmış olabilir bu çocuklar? Yirmili yaşlarında, belki de daha gençler kendileriyle ilgili annelerine haber göndermişler. Yani yasal olmayan bir şekilde mesaj gönderdikleri için mi tüm bunlar? Ev ile iletişim kurmak tamamen yasakken başka nasıl gönderebilirlerdi ki? Bu yüzden de ölüm cezasına çarptırıldılar. Neden mümkün olmasın ki? Bu günlerde hiçbir şey imkânsız değil.

Sert ve acımasız olabileceklerini biliyorum ama bugün sabrım taştı. Pazar günü babalarımızı ziyaret edebileceğimize dair söz vermişlerdi. Tüm hafta dört gözle bunu bekledik, babalarımız da öyle ve bizi karşılamak için bir tür konser hazırlamışlardı. Tanrım, her şeyin ardından ziyarete gitmemize ilk defa izin verilecekti. Grubumuzun saat ikide yola çıkması planlanıyordu.

Saat on ikiden itibaren avlu, bayram kıyafetleri içinde, iyice yıkanmış ve saçları taranmış çocuklarla doluydu. Babalarımızı görmeye gidecek olmamız da bayram sayılmaz mı?

Sonra odalarımıza dönmemiz için emir geldi. Magdeburg'a gidemeyecektik. Aramızda kızıl hastalığına yakalananlar varmış, enfeksiyonun yayılmasını istemiyorlar. İtiraz etmeye çalıştık ama

hiç etkisi olmadı. Bu yüzden de başlarımız önde evlerimize döndük ve uzun süredir beklediğimiz bu gün hayal kırıklığı ve gözyaşlarıyla sona erdi. Babamdan bizim için planladıkları onca şeyi ve bizi nasıl dört gözle beklediklerini anlattığı bir mektup aldım. Belki gelecek pazar günü ziyarete gitmemize izin verirler.

Artık her gün Pavel’le birlikte (bizim odadan on bir yaşında bir çocuk) kantine gidip önündeki teneke kutulardan süt alıyoruz. Birkaç kez başka çocuklarla beraber beklemek zorunda kaldığımızdan kuyruk olmuştu ama artık iki buçukta orada oluyoruz. Bu şekilde ilk giden biz oluyoruz ve sütü ilk biz alabiliyoruz. Kantinde artık bizi tanıyorlar ve bazen bilerek tüm kutuyu dökmüyorlar, bu yüzden de bir litrenin sekizde biri kadarına olan kısmı geride kalıyor. Bugün ise bir litrenin dörtte üçünü alabildik. Bu sabah elimize biraz turp geçti: biri Pavel için, ikisi de benim için. Dün tüm bunları depolamak için eski morga yığıyorlardı ama ne olmuş yani? Kim böyle şeyleri düşünür ki? Açlık hiç hoş değil ve turp da midenizi gayet güzel doldurabilir. Evden getirdiğimiz stoklar neredeyse tamamen tükendi ve ekmek depolamamız gerek. Bize düşen pay üç gün boyunca yarım somun ekmek ve üstelik ekmekler küflü.

Her şeyden önemlisi yakalanmamamız gerek. Camdan tırmanıyoruz, bu kolay oluyor. Altında dünden kalan bir el arabası var. Annem bunları henüz bilmiyor, Magdeburg’da *Putzkolonne* –temizlik ekibi– ile birlikte. Babamla konuşabilmek için her gün gidiyor. (Ben de gitmek istedim ama beni götürmediler.) Döndüğü zaman sevinecek. Ona sürpriz yapmak ve biraz da patates saklamak istiyorum. Mutfaktaki çöpleri attıkları koridorda bir oda var ve bu odadaki soyulmuş patateslerden alabiliyorsunuz. Zaten sütüm var, eğer patates de alabilirsem annem bize püre yapabilir. Şimdiden ağzım sulandı.

“Putzkolonnen” (Temizlik Ekibi) (5 Ocak 1943)

Temizlik ekibinde olmak diğer kıslalara da girme hakkı tanıyordu. Kasabada hâlâ özgürce dolaşmanın yasak olduğu bir zamanda, kasabanın asıl yerlileri oradan gönderilmeden önce erkeklerin ve kadınların bir araya gelmek ya da en azından uzaktan da olsa birbirlerini görebilmek için tek şansı buydu.

~

Bu taşımayla ilgili içim hiç rahat değil. Babam bunun aptalca olduğunu söyledi (üç haftanın sonunda bu sabah yanımıza gelmeyi başardı), zaten insanları nereye götürecekler ki? Ama insanlar bir şey hakkında konuşmaya başlayınca doğruluk payı arıyor insan.

Bu öğlen aldığım sütleri getirdiğimde odada kimseyi bulamadım. Herkes nerede? Koridora doğru koştum ama yine kimse yoktu. Herkes nereye kayboldu böyle?

Aşağı inip avluya kadar yürüdüm. Neler oluyordu? Avlu insanlarla doluydu ve herkes aynı yeri gösteriyordu: “Şişşt, sessiz ol, yoklama alacaklar...”

“Ne yazık ki siz haklısınız,” diye yazdı babam. Evet, ne yazık ki doğrudu. Bin kişilik bir ekip daha da doğuya taşınacaktı ve bunu da yoklama esnasında duyurdular. Odamızdan 300 numarayaya kadar herkes hazırlanmak zorunda. Biz 500’lerdeyiz ama onlara kim inanır? “Umarım her şey yoluna girer,” diye devam etmiş babam mektubunda. “Yine de ne olur ne olmaz diye siz toplanmaya başlayın.” Ne kadar güzel. Artık Terezín’de olduğumuza göre taşınma işinden kurtulduk sanıyorduk. Şimdi de bu “taşımaların” hiçbir zaman bitmeyeceğini düşünmeye başladım.

Dün akşam çağrılar gelmeye başladı (Tanrı’ya şükür ki biz dâhil değildik). Bu sabah toplanan grup yola çıktı. Tabii ki bütün gece hiç uyumadık. Hiç kimse o grubun içinde olup olmadığına emin olamadığı için herkes toplandı ve çağrılar gelen kişilere yardım etmeye başladı. Tanıdığımız çoğu kişi gidiyordu.

Kışladaki hava biri ölmüş gibi. Tren yola çıktı ve bizi de acı bir ruh haliyle baş başa bıraktı.

Prag seferi geldi. Üç halam ve amcam da artık burada: Ola, Micka, Frieda ve Jindra. Şimdi Hamburg kışlasında *Schleuse* sırasındalar. Ne olursa olsun onları görmemiz lazım. Bu özellikle de benim için kolay olmayacak. Çok küçük olduğum için beni hiçbir gruba almıyorlar. Patates toplamak için Podmokly’ye gittiğimden beri kışladan ayrılmadım. *Schleuse*’ye girmek için hiçbir ümidim yok ama en azından annem girebilir. Frieda ya-tağında; ateşi çok yüksek çünkü Ticaret Fuarı’nda hastalanmış. Umarım zatürre değildir. Doktor soğuk bezle sarılmasını önerdi. Peki bunu kim yapacak? Jindra zaten taşınmak zorunda kaldı,

tanımadığı insanlar mı yapsın? Burada herkes kendi derdiyle meşgul ve kimseye bakacak durumda değil. Annemin buraya gelmesi gerekiyor.

*

Frieda'nın durumu çok kötü, annem onu görmeye gitti. Onu revire götüremediler ve bugün buraya, Dresden'e gelmeleri gerekiyor. Gidenler olduğu için odamızda boş yerler var. Umarım hepsini buraya almayı başarabiliriz.

*

Artık hep beraber yaşıyoruz. Frieda'yı sedyeyle getirdiler, ben de onun için bir yatak ayarladım. En sonunda doğru düzgün bakılabilecek.

*

Frieda biraz iyileşir iyileşmez Micka hasta oldu. Her ikisi de zatürre geçiriyor. Annemin işi başından aşkın. Artık çalışmayacak çünkü bunu pek de ciddiye almıyorlar. Artık babam da bizi daha sık ziyaret edebilir. Artık valiz taşıma ve patatesleri yerleştirme gibi işleri yok. Artık ofiste bir yeri ve giriş izni var, yani istediği zaman işlerini ayarlayıp Dresden'e özel bir ziyaret düzenleyebilir.

*

Başka bir taşımanın daha gerçekleşeceği haberi yayıldığında Micka hâlâ yataktaydı ve Frieda da daha yeni yataktan çıkmıştı. Jindra o sabah çok endişelendiğini yazmıştı ve öğlen Frieda'ya

haber geldi. Ofis işi babamı az da olsa korumaya alıyor, bu yüzden diğerleri kadar sarsılmadık ama onlara ne olacağını da bilemiyoruz. Yarın farklı bir emir gelebilir. Burada kimse kesin konuşmıyor.

*

Bu sefer bizim yatakhaneden çok fazla kişi vardı içinde: uykusuz geçen bir gece daha.

*

Taşınmanın sonraki gün öğlen yemeğinden sonra gerçekleşmesi planlanıyordu. Frieda geri çağırılma emrini aldığı anda tamamen gitmeye hazırды. Babam ve Pepa, onu taşınanlar grubundan çıkarmak için uğraşmışlardı.

—

Bu Křivoklát meselesi de nedir yine? Muhtemelen doğru değil ama yine de “programa” katılmam gerekmiyor. Çalışmalarımızı böyle adlandırıyoruz çünkü okul ya da benzeri ifadeleri kullanmak yasak.

Eğitimimiz yatakhaneler arasında dönüşümlü olarak devam ediyor. Köşede bir yerde küçük bir alan boşaltıyoruz, herkes bir sandalye (o sandalyeleri de babalarımız bir yerlerden çalmış oluyor –pardon, “arındırmış” oluyor demeliydim çünkü arada büyük bir fark var– ya da ekmek karşılığı odun alıp ayaklarını ve raflarını takarak sıra haline getiriyorlar), bir defter ve kalem getiriyor, böylece çalışmaya başlıyoruz. Bazen çok gürültü yaptığımız için bizi öğretmenimizle beraber odadan atıyorlar. Bazen de Almanların ziyaretine denk geliyoruz ama birileri

tam zamanında bizi uyardığı için hemen eşyalarımızı toplayıp dağılabiliyoruz.

Bugün yine program yok. Günümüz tamamen boş. Křivoklát ile ilgili dedikodunun doğruluğu var mı? Beynimizi meşgul eden tek şey bu. Söylentiye göre bir grup çalışan kadın tarım işleri için Křivoklát'a gidecekmiş. Çağrıların bu öğlen dağıtılacağı konuşuluyor.

*

Taşınacak ekip yola çıktı. Halalarım Ola, Micka ve Marta gittiler. Umarım gerçekten dedikleri gibi geri dönerler. Tüm eşyalarını almalarına bile izin verilmedi, sadece en gerekli şeyleri alabildiler. Henüz hiçbir şey kesin değil ama bunun bir çalışma grubu olduğu ve geri dönecekleri söyleniyor. Umarım öyle olur.

Cam kenarına, kimsenin kullanmadığı boş alanlara yerleştik. Kapının dibinden ayrılmanın vakti gelmişti zaten. Buzları kırmaya çalıştığımız zamanlardaki kadar soğuk değil hava ama buranın ne kadar dondurucu olduğu düşünülürse daha iyi bir yeri hak etmiştik zaten. Babam hâlâ taşınmamı istiyor. Buraya çocuklar için bir ev yaptılar (*Kinderheim*) ve sözde burası benim için daha iyi olacakmış. İncelemeye gittim ve gerçekten de güzel bir yer ama ben annemle yaşamayı tercih ederim.

Eğitimlerimiz daha düzenli bir hale geldi. Dersler ya çatı katında ya da *Kinderheim*'da yapılıyor. Belki de oraya taşınabilirim artık. Yetişkinlerin arasında yurttta yaşamaktansa çocuklarla beraber olmak daha iyidir.

~

Kinderheim çok güzel ama eski evimi çok özledim. Aptalca olduğunu biliyorum, zaten annem bir kat yukarıda ama elimde

değil. Gündüzleri burası çok eğlenceli oluyor, hepimiz aynı yaşıyız ve birlikte çalışıp boş zamanlarımızda oyunlar oynuyoruz. Temizlik işlerini (*Zimmertour*) dönüşümlü olarak hallediyoruz ve buna da "*Toranuth*" deniyor. Masanın etrafında toplanıp akşam yemeği yiyoruz ve koltuklara ikili halde oturuyoruz. Ben Dita'yla beraberim. Şimdi de bizim için ranza yapacaklarını öğrendik. Kısacası burada her şey yataktan daha iyi durumda. Keşke evimi bu kadar çok özlemeseydim. Bana kalsa geri taşınırdım ama babam buna izin vermez. Sanırım buna da alışacağım.

Annem için çiçek bile alamadığımı Anneler Günü nasıl olabilir ki? Ama kışladan çıkamıyorken nereden çiçek alabilirim ki? Kâğıttan da yapabileceğimi biliyorum, elimde çeşitli renklerde krepon kâğıdı var. Sanırım bunu yapabilirim ama başka? Gerçek bile olmayan çiçekler tek başına düzgün bir hediye sayılmaz ki.

Bir fikrim var. Kızlar ve ben kâğıttan kalpler yapacağız ve babam da içine bir mesaj yazacak. Bu öğlen çocuklara tatlı dağıtılacak ve benimkini saklayıp akşam annem işten gelmeden önce onun için hazırlayacağım.

*

Nasıl olduysa şansım yaver gitti. Nasıl olduğunu anlamadım bile. Mutfakta bana fazladan tatlı verdiler. Oldukça büyük dilimde kekler ve her birini ikiye bölüp annem için dört dilim hazırlayacağım. *Schleuse* kısmına girdim, bazı tanıdıklarımız gelmişti ve elime birkaç bisküvi geçti. Onları da tabağa ekledim ve ortaya çıkan görüntüyü çok beğendim.

Çok bir şey değil ama ne de olsa annem çok fazla seçenek olmadığını biliyor. Artık gelecek sene telafi ederim. O zamana kadar kesinlikle evde oluruz! Keşke babam da bizi görmeye gelebilseydi, o zaman gerçek bir bayram olurdu.

*

Křivoklát meselesi yine hortladı. Ama bu sefer haklı çıktılar. Herkes, özellikle de bize kıyasla muhteşem şekilde bronzlaşmış ama biz hâlâ kışlada kilit altındayız. Bazı Aryanlarla iletişim kurmuşlar ve bir sürü yiyecek (yumurta, peynir ve uzun zamandır görmediğimiz bir sürü şey) ve daha da iyisi iyi haberler getirdiler. Tüm bunların iki ay içinde biteceğini söylüyorlar.

~

Şimdi yalnızca Vrba ailesi eksik ama hepimiz buradayız. Büyükannem ve Vally halam dün geldi. Umarım kendilerini yeni bir taşımanın içinde bulmazlar. İnsanlar yeni bir taşıma hakkında konuşuyorlar.

Burası artık mümkün olduğunca güzelleşti. Büyükannem ve Vally 217 numaradalar. Annemin Frieda ve Marta'yla paylaştığı bir koltuğu var, Ola ve Micka ise başka bir odada yaşıyor. Ayrı yaşayan bir tek ben varım. Annemin yanına taşınmak için can atıyorum ama babam beni hiç dinlemiyor. *Kinderheim*'da yaşadığım için şanslı olduğumu ve bir gün geriye dönüp baktığımda bu karardan dolayı mutlu olacağımı söylüyor.

Belki de haklıdır. Yetişkinlerin başka endişeleri var. Taşımalar yeniden başladı. Gece bir komisyon kuruldu ve isim

listesi üzerinde çalışmaya başladılar. Çoğunlukla Křivoklát'tan gelen kadınlar için olduğunu duydum.

*

İki gün geçti ve olanları kolay kolay unutamayacağım. Nasıl olur da yalnızca Ola'yı koyup Micka'yı dışarıda bırakırlar? Křivoklát'ta yaptıkları onca işten sonra bu konuda onlara minnet duymaları gerekirdi. Önce onlara çeşitli sözler verdiler ve sonra da taşımanın içine dâhil ettiler. Ama onlardan iyi bir şeyler bekleyebilir miydik? Ama sonunda her şey yoluna girdi ve Ola'yı listeden çıkarabildik. Onun dışında listede bizden kimse yoktu.

~

1 Temmuz 1942

Bu tarihi iyi hatırlamam lazım. Gettonun açılış tarihi. Sokaklarda özgürce yürümeye başladık artık. Gündüz yalnızca izinli olanlar çıkabiliyor ama gece herkese serbest. Uzaktan izlenmeden, tek başına, özgür bir insan gibi istediğin yere yürüyebilmek ne güzel bir duyguymuş. Özgürlük yolunda küçük bir adım olsa da savaşın sonu geliyor olmalı.

Sığınağın surlarının üstündeki büyük alana çocuk parkı yapmak için izin alınmış. Her gün oraya gidiyorum. Yemek konusunda da daha iyi durumdayız; annem de dikiş işlerine başladı. Çok kazanamıyoruz belki ama tamamen elde dikilmiş bir elbise için bir somun ekmek veriyorlar ve bu da bizim için oldukça iyi. Ne de olsa önceleri hiçbir şey yoktu, hatta duvarlarda çivi bile yoktu. Gerçek mahkûmlar gibi çıplak ellerimizle sıfırdan inşa etmeye başladık. Bugün, yarım yıl sonra oldukça fazla iş

halletmişiz gibi duruyor. Bina işleriyle başladılar ve şimdi de çatı katlarında tiyatrolar kuruluyor. Şimdiden birkaç oyun izledim. Yakında *Satılmış Nişanlı* oyununun açılışı var. Aryanların boşalttığı evler temizlendi, sokaklar bloklara bölündü ve tabelalar yerleştirildi. Dikey olanlara L çapraz olanlara Q deniyor. Yeni taşınmayla gelenler doğrudan bloklara yerleştiriliyor.

Birkaç gün içinde taşınmaya başlayacağız: tüm çalışan kadınlar Hamburg'a, ofis çalışanları Magdeburg'dan "Sun" binasına (eski otel binası), bebekli anneler bebek evine (*Säuglingsheim*), çocuklar kreşe (*Kriechlingsheim*) ve çocuk evine (*Kinderheim*), büyük kız çocukları kızlar evine (*Mädchenheim*), erkek çocuklar da erkek çocuk evine (*Jugendheim*) ve çıraklık atölyesine (*Lehrlingsheim*) yerleştirilecek. Görevliler, sözde "üst tabaka" ise Magdeburg'daki odalara yerleşecekler.

L410 Yatakhane (1943)

"Bizi doğum yıllarımıza göre ayırarak odalara yerleştirdiler. Ben de yirmi dört numaralı odaya verildim. Burada otuz üç kişiyiz ve üçlü ranzalarımız var."

Dresden *Heim*, kilisenin kenarındaki meydanda yer alan ve Alman kumandanının eski evi olan *Mädchenheim* L410'a taşındı. Bizi doğum yıllarımıza göre ayırarak odalara yerleştirdiler. Ben de yirmi dört numaralı odaya verildim. Burada otuz üç kişiyiz ve üçlü ranzalarımız var. Gündüz birlikte ders çalışıyoruz ve yalnızca gruplar halinde dışarı çıkabiliyoruz. Annem hastalandı, orta kulak iltihabı var ve her akşam yalnızca bir saatliğine ziyaretine gidebiliyorum. Evimi çok ama çok özledim.

Benden dört gün daha küçük olan bir kızla kalıyorum, adı Francka. Annelerimiz aynı doğumhanede dünyaya geldiğimizi fark ettiler. O günden beri arkadaşız. Bu şekilde tanışmamız oldukça ilginç. Arkadaş olduğumuz için aynı ranzayı paylaşmamız gerekir ama Francka ikili yatağını bırakmak istemedi. Talihsiz bir kaza sonucunda yataktan düştüğü için annesi en üst ranzada yatmasına izin vermiyor. Yaralanmadığı için çok şanslı. Kafatasında çatlak var ama çok ufak. Bunu düşünmem belki de çok kötü ama başına böyle bir olay gelmesine seviniyorum çünkü tesadüf eseri yanımdaki yatak boştu ve Francka da oraya geldi. Artık evime eskisi kadar çok özlem duymuyorum, ikimiz de duymuyoruz çünkü Francka da benimle aynı şeyleri düşünüyor. Yatakta gece yarılarında kadar muhabbet ediyoruz ve ağlamaya vaktimiz bile kalmıyor. Neyse, neden ağlayalım ki? Hepimiz genç kızlarız ve iç çeke çeke gezmek yerine neşeli olmalıyız. Herkes aynı fikirde ve birbirimizle iyi anlaşmak istiyorsak (ki istiyoruz) bu görüşe karşı çıkamayız.

Ne olursa olsun ağlamaya gerek yok. Hapis hayatı yaşıyor olabiliriz, sinemaya, tiyatroya gidemiyor, hatta diğer çocuklar gibi istediğimiz yere yürüyemiyor olabiliriz. Ama tam tersine ağlamayı değil, neşeli olmayı seçmeliyiz. Kimse sinemaya ya da tiyatroya gidemediği için ölmez. Aşırı kalabalık mekânlarda (ki burada yalnızca 33 kişiyiz) pireli ve tahtakurusu kaplı ranzalarda

yaşıyor olabiliriz. Yiyecek olmadan durum daha kötü ama biraz açlığa dayanabiliriz. "İradenin olduğu yerde her zaman bir yol vardır..." Her şeyi çok ciddiye alıp somurtmaya başlamamalı-sın. Onlar bizi yok etmek istiyorlar, bu çok açık ama biz pes etmeyeceğiz. Bu son birkaç aya da dayanacağız.

Şu an imkânım olsa da buradan taşınmazdım. Muhteşem bir grubumuz var. *Betreuer* eşliğinde hep beraber Çekçe, coğrafya, tarih ve matematik çalışıyoruz. Ne de olsa hepimiz on üç yaşındayız ve ilkokulu yeni bitirdik. Savaştan sonra bize ne olacak?

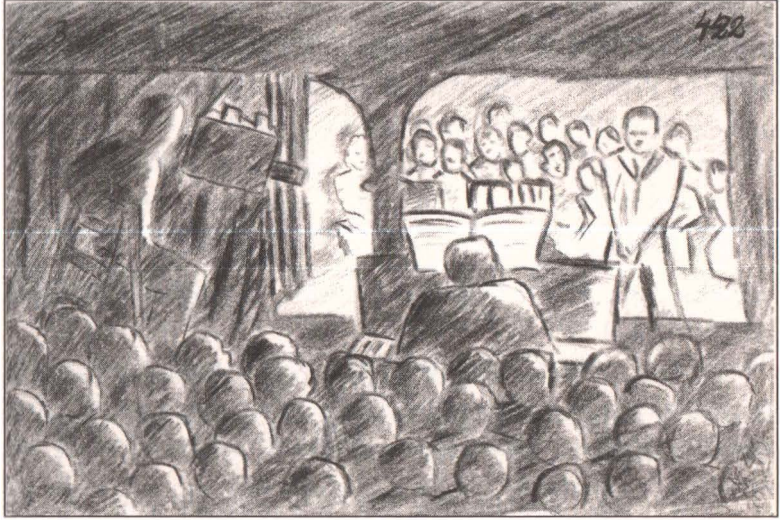
Genellikle akşamları okuma yapıyoruz. Bazen tek başımıza okuyoruz, bazen de birbirimize okuyoruz. Burada iyi seçilmiş kitaplar var. Anlaşılabilir bir şey. Elli kiloluk valizlerimizi topladığımızda kitaplar için çok fazla yer kalmamıştı ama her birimiz en çok sevdiğimiz kitapları aldık. Birlikte Karel Çapek'ten *First Team*'i, *R.U.R*'ı ve *The Mother*'ı, Hugo'dan *Sefiller*'i okuyoruz. Jan Neruda, Jiří Wolker gibi şairlerin şiirlerini de okuyoruz. "The Ballad of the Stoker's Eyes", "The Sailor", "The Unborn Child" şiirlerini ezbere biliyorum.

Dün *The Kiss* adlı oyunu izlemeye gittim. Magdeburg'da çatı katında oynuyor. Yalnızca piyano eşliğinde, perdeler ya da kostümler olmadan söylense de yarattığı etki Ulusal Tiyatro'nun bile yaratamayacağı büyüklükteydi.

Vrba ailesi geldi. Belki de ilk kez bir taşıma gerçekleşecek ama içinde çok fazla kişi yok. Kuzenim neredeyse bir aydır burada

ve tüm vaktini demiryolu yapımı (*Bahnbau*) işinde harcıyor. Bu işin tüm aileyi sürgün edilmekten kurtaracağına dair ona söz verdiler ama beş kişi oldukları için bu çok zor olacak. Genel olarak bu taşımayla işler iyi görünmüyor. Onları *Schleuse*'den bile geçirmek istemiyorlar.

Çatı Katındaki Opera (Aralık 1943)

Terezín'de pek çok sanatçı ve bilim insanı vardı, acımasız şartlara rağmen kültürel yaşam verimliydi. Yatakhanelerde, tavan aralarında ve avlularda edebi dinletiler, konserler, oyunlar ve eğitimler düzenleniyordu. Umut ve güç kaynağıydı bunlar ve çocuklar da dâhil herkes büyük bir ilgi gösteriyordu.

*

Babam, Pepa ve Frieda ellerinden geleni yaptılar ama çok kalabalıklardı. Pepa kalabilirdi –demiryolu yapım işi sayesinde– ama ailesi gitmek zorundaydı. Onların yalnız gitmesine izin

vermek istemedi ve gönüllü olarak gitti. Bu sabah yola çıktılar. *Schleuse'*den geçer geçmez.

*

Yeni bir taşıma anons edildiğinde Vrbalar henüz gitmişti. Büyü-kannem ve Vally de içinde. Onları çıkaramadık. Önce annem, sonra da Frieda gönüllü olarak gitmek istedi ama en sonunda ikisi de kaldılar.

~

Altertransports. 10.000 hasta, sakat, ölmek üzere olan ve 65 yaşını geçmiş herkes.

Hava aşırı derecede sıcak. Güneş ışınları doğrudan ranzama düşüyor ve onlardan kaçıp gölgeye sığınmaya çalıştıkça daha da derine işliyorlar.

Bugün *Hilfsdienst'*e katılmayacağım. Bugüne kadar bir gün bile kaçırmadım ama tüm o sefilliği ve acıyı göremeyecek kadar yorgunum. Yaşlıların sürgünü. Gençlerin gönüllü olarak onlara katılması yasak. Çocuklar, yaşlı ailelerini bırakmak zorundalar ve yardım da edemiyorlar.

Neden savunmasız insanlar uzaklaştırılıyor? Eğer biz gençlerden kurtulmak isteselerdi bunu anlayabilirdim. Muhtemelen bizden korkuyorlar ve daha fazla Yahudi çocuğun dünyaya gelmesini istemiyorlar. Fakat bu insanlar nasıl bir tehlike oluşturuyor ki? Zaten Terezín'e gelmek zorunda kalmışlar, bu yeterli değil mi? Burada huzur içinde ölmelerine izin verilemez mi? Ne de olsa onları bekleyen son bu. Yarıları zaten *Schleuse'*de ve trende ölüyor.

Getto gardiyanları bağırarak pencerenin altından geçiyorlar, cadde kapatılıyor. Bir başka grup yola çıkmış. İşte bir sedye,

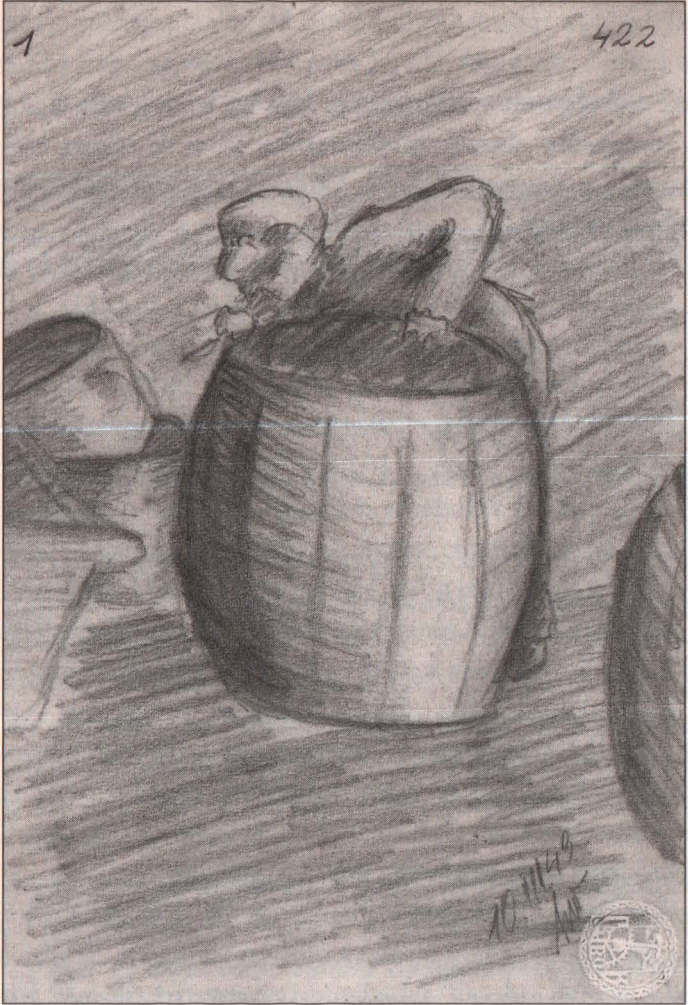
cesetleri taşıyan iki tekerlekli bir el arabası, valiz ve cenaze arabası (*Leichenwagen*). Ağustos sıcığıyla parlayan caddeler kalın ve pis bir toz tabakasıyla örtüldü. Valizler, sedyeler, cesetler. Tüm hafta böyle geçti. İki tekerlekli el arabalarında cesetler ve cenaze arabalarında yatan canlılar. Her şey bu araçlarla taşınıyor: kirli çamaşırlar, ekmek (bunlardan bir tane de bizim *Heim*'in avlusunda var. Üstünde “Çocuk Yardımı” –*Jugendfürsorge*– yazan bir tabela bulunuyor).

Ne çıkar ki araba arabadır, kimse bunu düşünmek için vakit harcamadı ama insanları taşıma kısmı biraz fazla oldu.

Altımızda yine el arabalarının gümbürtüsü duyuluyor. İki taşıma görevlisi –*Transportleiter*– yükleriyle birlikte yürüyor ve arkada da birçok taşıyıcı –*Krankenträger*– ve gönüllü birimi –*Hilfsdienst*– var.

O cesetler de valizlerin arasında mı? Hayır, biri hareket ediyor, aracı saran toz bulutunun içinden sarı bir kol bandı parlıyor. Onları kim unutabilir? Mutfağın yakınında neredeyse her gün karşılaşıyorduk. Koltuk değnekli görme engelliler ellerinde küçük bir kâseyle biraz kahve ya da çorba dilenip yemek yapmak için kullanılan yıkanmamış kazanları ve leğenleri kazıyıp çürük patatesler, kabuklar ve çöpün içinden bir şeyler bulmaya çalışırlardı. Evet, bunlar onlar; bir deri bir kemik kalmış, aç ve acınası durumdakiler. Cenaze arabasıyla giden yaşayanlar. Kaçı sonuna kadar dayanabilecek, kaçığı geri gelecek?

Tüm cenaze arabaları kullanılıyor. İlk defa canlıları taşıyorlar. Üstelik insanlar için daha uygunu olamazdı. Yıkılmış bu insanlar nereye gidecek ve bedenleri nereye fırlatılacak? Kimse onlar için ağlamayacak ya da ağıt yakmayacak. Bir gün ders kitaplarında adları geçene kadar belki de kimse onlarla ilgili konuşmayacak. Sonra da tek anlamlı başlık olarak “Diri Diri Gömüldüler” yazılacak.

Arta Kalanları Kazıma (10 Mart 1943)

En az yemek yaşlılara verildiği için en kötü durumda olanlar onlardı.

Üç genç firar etmiş. Bu yüzden de bir hafta boyunca sokağa çıkma yasağı –*Kasernensperre*– ve karartma –*Lichtsperr*– uygulanıyor. Yalnızca gruplar halinde gezebiliyoruz ve saat altıdan sonra sokağa çıkmak yasak. Karanlık bastırınca işten dönüyoruz ve yine sabah karanlığında yola çıkıyoruz. Ezberden giyiniyor ve soyunuyoruz. Camlar karartılmış olmalı ve herhangi bir ışık kaynağına da izin verilmiyor. Yarın ekmek almak için Hamburg kışlasına gideceğim, belki annemi de görme fırsatım olur.

*

Kasernensperre kaldırıldı ama *Lichtsperr* hâlâ devam ediyor. Elektrikten tasarruf etmemiz gerek. Her üç günde bir tek bloka elektrik veriliyor. Mum yakmamıza izin var ama onlar da uzun süre dayanmıyor. Evden getirdiğimiz stoklar bitmek üzere ve daha fazlasını almamıza da izin yok. Bu son derece saçma, akşamları kitap okuyamıyoruz bile.

Işık olmadığında her şey üzücü ve kasvetli. Prag'ı çok öz-lüyorum. Her gece Francka'yla birlikte anılarımızı yeniden yaşıyoruz ve sık sık da rüyalarımızda görüyoruz.

Bugün çok güzel bir rüya gördüm. Evdeydim ve hem da-iremizi hem de sokağımızı tüm detaylarıyla görebiliyordum. Şimdi hayal kırıklığına uğramış ve üzgün hissediyorum kendimi çünkü kendi yatağım yerine bu ranzada uyandım. Belki sonun yaklaştığına bir işarettir bu. Ama bunun için de tüm Almanya'da ebedî *Lichtsperr* başlamak zorunda.

~

Zaman ne kadar hızlı geçiyor. Birkaç gün sonra buradaki birinci yılımız dolacak. Geçen yıl doğum günümü burada geçireceğim

aklımın ucundan geçmezdi. Yine de her şey çok güzeldi. Birçok pasta geldi (tabii ki Terezín pastalarından), bir tılsım (nakil numaram) ve bir sürü hediyem daha oldu. Bir de paket geldi. Bir aydır paketlerin gelmesine izin veriliyor.

Burada çok fazla eğlenme imkânımız olmadığı için bir oyun sahneleme ya da biraz ferahlamak için doğan her imkâna dört elle sarılıyoruz ve bunlardan biri de doğum günlerimiz. *Heim*'da farklı ırklardan kızlar olduğu için hem Hanuka'yı hem de Noel'i kutlamaya karar verdik. Tüm bu kutlamalar için çok heyecanlıyız ve Hanuka, Noel'den önce olduğu için ana hazırlıklar ilk kutlamaya gitti. Her birimiz 32 hediye ya da daha fazlasını hazırlamalıyız. Hanuka'ya iki hafta var. Bugünden itibaren hiçbirimiz margarin ya da şeker yiyemeyiz çünkü tüm paylarımızı pasta için topluyoruz. Mutfakta tanıdığı olan ya da bir paket alan herkes aldıklarını biriktirmek zorunda. Kutlamadan bir gün önce akşam yemeği yemeyeceğiz ve patateslerimizi kutlama yemeğine saklayacağız.

Kutlama için bir patates pastası mı? Terezín'de hiç kimsenin bilmediği muhteşem yemek tariflerimiz var. Örneğin fakir adam kremasıyla yapılmış ekmek tatlısı, ağızlara layık.

*

Noel'i birlikte kutlamadık çünkü kızların çoğu aileleriyle birlikte olmak istedi. Noel arifesinde maskeli balo vardı ve saat bir buçuğa kadar oradaydık. Tüm *Heimler* orada toplandı ve birbirimize mutlu yıllar diledik. Yılların çoğu bizi hayal kırıklığına uğrattı ama bu seferki farklı olabilir mi?

~

Helga bebekken babası Otto'yla, Şubat 1930.

Helga bir yaşında, Şubat 1931.

Helga'nın okuldaki ilk günü, 1936.

Litvanya'nın Kovno gettosundaki atölyede bulunan mahkûmlar, 1942-44.

Nakledilen Hollandalı Yahudiler Terezín'deki avluda ilk yemeklerini yerken (fotoğraf propaganda için SS gözetiminde çekilmiştir).

Polonya'da
bulunan Plaszow
kampındaki köle
işçiler, 1943.

Terezín'e yeni
ulaşmış büyük bir
Hollandalı Yahudi
grubu sürüler
halinde kampa
sokulurken,
20 Ocak 1944
(fotoğraf
propaganda için
SS gözetiminde
çekilmiştir).

Terezín'de
sokaktan bir
sahne, 20 Ocak
1944 (fotoğraf
propaganda için
SS gözetiminde
çekilmiştir).

Ziyaretleri sırasında Kızıl Haç heyetinin liderlerinden biri tarafından çekilen Terezín'deki ana avluya ait bir fotoğraf, 23 Haziran 1944.

Birleşik Devletler birliklerinin gelip kurtuluşun yaşanmasından hemen sonra Almanyadaki Flossenbürg toplama kampı, 23 Nisan 1945.

Noel'den 14 gün sonra (1943)

“Kızlar, Vilík yolda; az önce birinci kattaydı. On üç numara-dan Dáša, Věra ve Hanka alınmış. O şimdi yirmi beş numarada. Dita, Eva, Danka ve Liza.”

Vilík kapımızın eşiğinde duruyor, tüm gözler dudaklarına kilitlenmiş durumda. Ben de alınacak mıyım acaba? Birkaç kâğıt parçası Vilík'in parmakları arasında hareket ediyor. Adam yavaşça odayı inceliyor ve gözleri bana gelince duruyor. “Helga, gel ve bu kâğıdı imzala.” Yataktan bu kadar hızlı çıkıp hazırlandığımı olmamıştı daha önce.

Gece geç saatti ve hepimiz yataklarımıza girmiştik. Bu sırada halam beni alıp Magdeburg'a götürdü. Gece yarısına kadar babamın ofisinde bekledik. Ona söz vermişlerdi; toplanmamıza gerek bile yoktu.

Gecenin geri kalanını annemin yanında geçirdim ve sabaha kadar *Heim*'a dönmedim. Kızlar sabırsızlıkla vereceğim haberleri bekliyorlardı ve onlardan söz aldığımızı öğrenince çok sevindiler. Yine de burada verilen sözlere çok güven olmaz, her ihtimale karşı toparlanıyoruz.

Nakil bu akşam başlayacaktı ve saat sekiz olmasına rağmen herhangi bir çağrı almadık. Babam en sonunda bir teyit alabilirdi ve trene binmemize gerek kalmadı. Ertesi gece beklenen çağrımız geldi.

Burası artık bir “*Heim*” değil, sıradan bir hastane. Herkes biz-den kaçıyor ve L410'un yarısı yataklarında. Termometreler kırk derecenin altına düşmüyor. Hastaların sayısı her gün artıyor ve artık revirde hiç yer kalmadı. Odalar hasta insanlarla dolu ve doktor da ne yapacağını bilmiyor.

Kendimi çok iyi hissetmiyorum, sanırım ben de yatacağım. Buradan geçen her hastalığı kaptım sayılır... "Kızlar, Hamburg'a hanginiz gidiyorsanız anneme bugün gelmeyeceğimi haber verin. Ateşim 38'e çıktı."

Dün Zorka'yı revire aldılar, durumu oldukça kötü. Doktorların çok fazla umudu yok. Muhtemelen tifüse yakalandı. Bizi karantina altına almak istiyorlar çünkü hepimizden şüpheleniyorlar.

Burası korkunç görünüyor. Her odada iyi olanların sayısı üçü geçmez. *Betreuerin*'imiz Dasa bile bugün gelmedi. Bütün hafta 38 derece ateşle dolanıp durmuş.

*

Dün Lilka'nın kız kardeşini Vrchlabí kışlasına almışlar; kız baygınmış. Yeni bir revir daha kuruyorlar. Bırr, yine çok üşüdüm, kesinlikle ateşim çıkıyor...

*

Ateşim dün 40,3'e kadar çıktı. Burnum kanıyordu. Oldukça kötü bir haldeydim. Kanamayı durduramadılar ve nihayetinde doktor geldi. Öleceğimi sandım, o kadar hastaydım ki. Bugün biraz daha iyiyim. Umarım ateşim daha fazla yükselmez.

Şanslıydım çünkü ateşi 38'den yüksek olanların revire taşındığı gün ateşim düşmeye başladı. Hastalık tifüsmüş. Bilemiyorum, belki bende de vardır, belki yoktur. Ateşim hiç 38'i aşmadı ve bu yüzden beni revire göndermediler.

L410'un kapısında devasa bir tabela asılı: "Dikkat salgın var!" (*Achtung! – Infektionsgefahr*) Herkes âdeta göçüyor. Lilka'nın kız kardeşi öldü ve Lilka'da da tifüs çıktı. Věra, Olina ve Marta

revire yattılar. Dün Milča'yı Vrchlabí kışlasına götürdüler; çok acı çektiğini duydum. Dáša ve Zorka da öldü.

*

Tifüs Terezín'i âdeta yıkıp geçiyor. Hastane ve revirler dolup taştı. Bütün bir evi boşalttılar ve tifüs koğuşuna çevirdiler. Her yerde tabelalar var: "*Achtung – Typhus*"; bütün muslukların ve pompaların önünde "*Nie vergessen Hände waschen*" – "Lütfen Ellerinizi Yıkayın" yazıları var. Ama neredeyse hiçbir zaman sular akıyor.

*

Dükkânlar açılıyor ve herkesin yaptığı işe karşılık para alacağını öğreniyoruz. Bu konuda ne düşünmemiz gerekiyor? Oldukça komik bir durum. Dükkânlar, para! Ne için, kimin için?

*

Burada bir şeyler satmaya başlamalarını tuhaf bulmuştuk ama kimse bu şekilde olacağını düşünmemişti. Tüm taşınanların valizlerine bir anda el konuldu ve satışa çıkacak mallar hazırlandı. Burada tabak çanak, valizler, kıyafet ve nevresimler satan bir dükkân, parfümeri ve manav var. Maaşlarımız dörde bölünmüş durumda; özel paranın üzerinde getto parası (*Ghettogeld*) yazıyor. Her şey için puan alıyoruz. Her altı haftada bir manava gitme sıramız geliyor. Dükkânda hardal, kimyon, kereviz, tuz ve örtü de mevcut.

Burası artık gerçek bir kasaba gibi görünüyor ama bunu yapmaktaki amaçlarını bir türlü anlayamıyorum. Dükkân görevi

gören odalar insanların yaşamaları için boşaltılsaydı daha faydalı olabilirdi. Bir taraftan insanları buradan uzağa taşırlarken bir taraftan da bu tür oyunlar oynuyorlar.

*

İşte bir nakil daha. Bu seferkinin Polonya'ya gitmeyeceğini duyuyoruz; öncüler ulaşmış bile. Polonya sınırında, Bohumín yakınlarında yeni bir kamp için gidiyorlar. Muhtemelen durum her yerde aynıdır.

*

Buradaki hayat biraz daha canlanmışsa benziyor. Kızlar yavaş yavaş hastaneden dönüyorlar. Miluška'yı bile çıkaracaklar. Onun için umutlarımız tükenmek üzereydi. Doktorlar bile şüpheliydi ve hayatı pamuk ipliğine bağlıydı. Yarın Olina, Růža, Alena ve Marta geri gelecek. Tanrı'ya şükür. Eski yirmi dört numara yine toplanıyor.

~

Hepimiz bahçede çalışmak için adımızı yazdırdık.

Burası harika. Gettonun dışında çalışıyoruz ve grup kartımız var. Hepimiz aynı gruptayız. Açık havada olmak bile tek başına eğlenme sebebi. Orası ve burası arasındaki fark işte bu. Görünüşümüze bakarak bile bunu anlayabilirsiniz. Oraya yaklaşık on dört gündür gidiyoruz ve hepimizin yanakları kızarmaya başladı. Üstelik havalar henüz çok güzel değil, güneş açsın da bir görün! Keşke bu kadar erken kalkmak zorunda olmasaydık.

Ve o bitmez tükenmez çapalama işleri... İşimizi bitirip ekim yapmaya başlamak için can atıyorum.

Anneme biraz sebze götürmeyi çok istiyorum. Eğer Kréta'ya gidip ıspanak toplarsak bugün bile götürebilirim. Her halükârda hazır olmalıyım ki bazılarını "sudan geçirebileyim". Kısa pantolonumu giyersem bir sorun olmayacak ya da üzerine bahçe işleri için giydiğim pantolonu da mı giymeliyim? Ah, Katka'nın harika bir fikri var. Kol kısmındaki dikişleri söktü ve harika bir cep haline getirdi. Saat çeyrek geçiyor ve kısa sürede toparlanmaya başlayacağız.

Erkekler evinde Rembrandt üzerine bir söyleşi vardı. Oldukça ilgi çekiciydi. Umarım böyle söyleşileri düzenlemeye devam ederler, kesinlikle yine giderim.

Hep beraber kültürel bir etkinliğe katıldık, Villon'un şiirleri okundu. Üzerimde bayağı güçlü bir etkisi oldu. Hem korkutucu hem de güzeller. "Kuyunun yanında susuzluktan ölmek üzereyim, / Ateş kadar sıcak ama dişlerim titremekte: / Kendi vatanımda, uzak bir noktadayım: / Alevlerin yanında, zangır zangır titriyorum." Bu şiirleri bir yerden ödünç almam gerekti.

Annem yine taşınıyor. Birdenbire tarım biriminden –*Landwirtschaft*– kadınlar geldiler ve onca yerin içinde annemin yerine göz diktiler. Çünkü onlar *Landwirtschaft* ve muhtemelen alan düzenleme biriminde –*Raumwirtschaft*– tanıdıkları olduğundan odayı kendileri için ayırdılar ve kadınların geri kalanı 24 saat içinde taşınmak zorunda kaldı. Bir buçuk yıldır buradaydık ama araya koyabileceğimiz adamlar yoksa bunun ne anlamı vardı ki? Annem başka bir odaya verilmediğinden çatı katına taşınmak zorunda kaldı.

Nihayet üç haftanın sonunda anneme 84 numaralı odada bir yer verdiler. Yine Frieda'yla birlikte ve cam kenarındaki ranzanın en üstünde. Yeri oldukça iyi, en azından görünür değil. Yani akşamları bir araya geldiğimizde oraya çıkıp huzurla akşam yemeğimizi yiyebiliyoruz ve böylece ne kimsenin yoluna çıkmış oluyoruz ne de insanlar bizim yolumuza çıkıyor.

Eylül 1943

Kızlar *Waschraum* kapısında toplanmaya başladılar, bazıları lavaboları ve çamaşırları avluya çıkarmışlar. Banklar, ranza merdivenleri, yani elinizin değdiği her şey berbat bir halde. Soba, bütün suyu ısıtamadığı için bulaşıklar soğuk suda yıkanıyor. Su birikintileri ve kirli çamaşırlar arasında, ranzaların üzerinde, koridorlarda ve azıcık bir yer olan her alanda bütün eşyalarımız, valizlerimiz ve sırt çantalarımız yığılmış durumda. Çevik parmaklar yırtılmış her şeyi onarmaya çalışıyor. "Kızlar, hanginizin işi daha çabuk bitecek; leğenlerden birine ihtiyacım var. Eva, nerelerdeydin, Magdeburg'da mı? Ne haber var, kaç oldu, 1.500 mü?!"

Öğlen vakti duyuru geldi. *Betreuerin*'imiz Máša, Renka, Gita ve Ema. Şimdilik biz yokuz ama daha yedek listeyi açıklayacaklar.

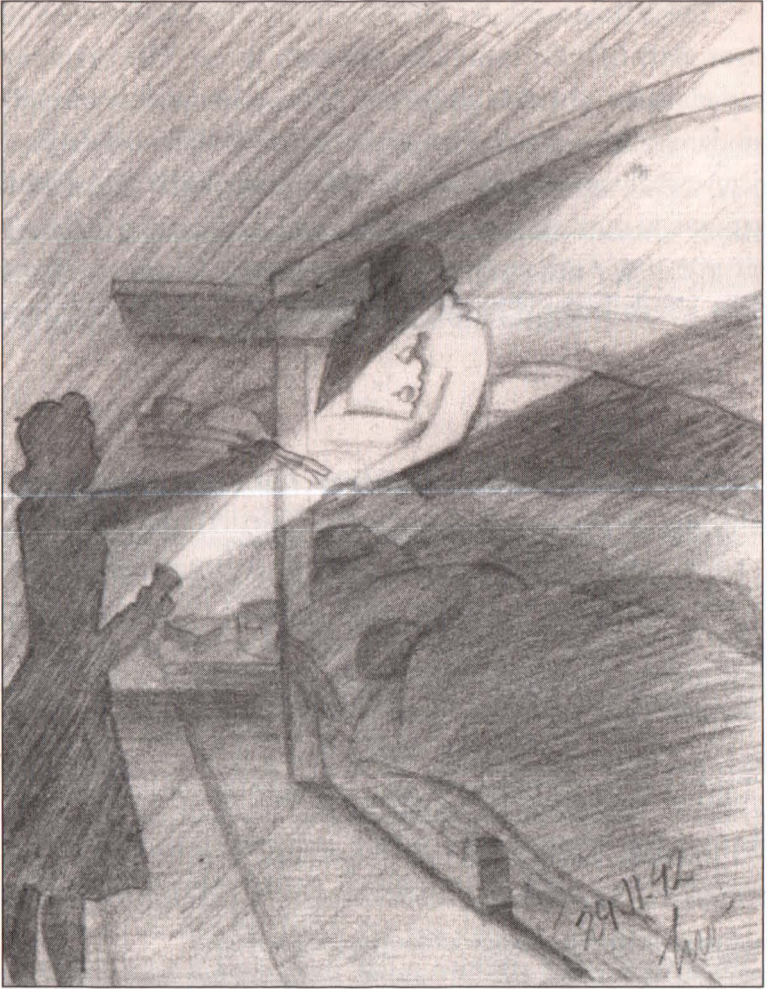
*

"Helga, uyan, listede biz de varız," dedi annem sabah beni uyardırmaya geldiğinde. Bir süre sonra Vily, çağrılarla birlikte geldi. Yedeklerin içinden bize sıra gelmiş.

Yedek listesindekiler, bira imalathanesinde *Schleuse*'den geçiyor. Saat öğleden sonra beş. Çıkmam lazım. Vily çağırmaya başladı bile. "O halde görüşürüz Máša, elveda demeyeceğim, ne de olsa kısa sürede yine görüşeceğiz ve Birkenau'da ya da nereye gidiyorsak orada yeni bir 24 numara bulacağız. Franci, yanımdaki ranzada sana yer ayıracağım. Kızlar, gelip *Schleuse*'ye bir göz atın. Gita ve Renka, hazır mısınız? O zaman bir kez daha elveda kızlar. Elveda 24 numara."

*

Yeniden yedek listesinde olmaktansa doğrudan gitmeyi tercih ederdim. Ne kadar valiz taşıyabildik? Valizlerimizi göndermeyi hiç istemedik çünkü biz burada kalmaya devam edebilirdik ama valizlerimiz başka bir noktaya gidebilirdi. Ya da tam tersi olabilirdi. Bu korkunç belirsizlik olmasaydı, tüm gece hiç uyumamış olmamız, valizlerimizi önce evden avluya kadar, sonra da geri yukarı taşımamız gibi şeyleri göz ardı edebilirdik. Keşke numaralara göre düzgünce bir ayarlama yapabilselerdi ama nakil müdürü -*Transportleitung*-kafasına göre davranmaya devam etti. En sonunda listedeki en büyük rakamlar gitti ve gerisi kaldı. Avluda kaç kez toplandığımızı hatırlamıyorum bile. Sadece bir noktada o trende olmak istediğimi biliyorum.

Nakil İçin Çağrılar (24 Şubat 1942)

Nakil çağrıları çoğunlukla gece geliyordu. Nerede ve ne zaman toplanılacağı bir kâğıt parçasında yazardı.

Bir defasında trene binmek için yola çıkmıştık. Annem olmasaydı çoktan gitmiş olacaktık. Yoldayken arkasına döndü ve arkamızda kimsenin olmadığını fark etti. *Schleuse*'ye geri

döndük, bir süre avluda saklandık ve sonra içeri girmemize izin verdiler. Şanslıydık ki *Schleuse*'den ilk çıkan grubun içinde yer almıştık çünkü birdenbire yeterince kişi olmadığına karar verdiler ve bulabildikleri herkesi, hatta sokaktan çevirdiklerini bile almaya başladılar. Kızlar –Gita da kalmıştı– bira imalathanesinin önünde bekliyordu ve âdeta bir kutlama havasıyla bizi *Heim*'a geri götürdüler. Francka hemen yatağımı yaptı ve kısa sürede uykuya daldım. Ranzamda hiç bu kadar iyi uyumamıştım. Şimdi burada kalıp savaşın bir an önce sona ermesini bekliyorum.

Sokol alanına yakın binalar boşaltılmak zorunda. Özel bir yemek pişiriliyor; ilaçlama –*Entwesung*– için hazırlık yapıyoruz. Polonyalı çocuklar gelecekmiş. Bunu da anlayamıyorum. Neden onları Polonya'dan buraya getiriyorlar?

Dün akşam beşte geldiler. Kimsenin onları görmesine izin verilmiyor. Gece birkaç hemşirenin, *Betreuer*'in ve doktorların içeri girilmesine izin verildi ama bunların dışında kimse binaya yaklaşmıyor.

*

Binalardan haber almayı başardık. Aralarında hiç Çek çocuk yokmuş; Yahudiler mi, Polonyalılar mı bilemiyoruz. Kuleden bakınca az da olsa onları görebiliyoruz, bu sabah *Entwesung*'a gittiler. Çok kötü görünüyorlar. Yaşlarını tahmin etmek mümkün değil. Hepsinin yüzü yaşlı ve yorgun. Bedenleri minicik. Çoğunun ayağında çorap yok ve sadece birkaçının ayakkabısı var. *Entwesung*'dan çıktıklarında saçlarının kazıtılmış olduğunu görüyoruz, duyduğumuza göre pirelenmişler. Hepsi dehşete ka-

pılmış gözlerle bakıyor ve banyoların olduğu bölüme yönlendirilince korkuyla reddediyorlar. Gaz odaları mı sandılar acaba?

Dün öğle saatlerinde hepsi götürüldü. Doktorlar, hemşireler ve *Betreuerlar* da onlarla gitti. Karantinaya alındıkları süre boyunca yemekleri özel hazırlandı ve bir yerlerden kıyafetler ayarlandı. Onlarla temasa geçen tek işi Fredy Hirsch'ti. Sonuç olarak kendisi komuta merkezinde bir depoya kilitlendi.

Gittiler. Nereli olduklarını ya da nereye götürüldüklerini hiç öğrenemedik. Onlardan geriye kalan tek şey binanın duvarlarına yazılmış ve bir türlü deşifre edemediğimiz birkaç satır yazı. Bir de o korkunç, açıklanamayan dedikodu – gaz odaları!

10 Kasım gününü yatakta geçirdim. Yeniden ateşim çıktı. Buna rağmen güzel bir doğum günüydü. Kızların her birinden ufak hediyeler aldım: Francka'dan puding, Jindra'dan yeni bir tılsım ve annemle babamı daha saymadım bile. Tüm bunları nereden bulmuşlar hiç bilmiyorum. O kadar çok güzel şey var ki evimde bile böyle hoş sürprizlerle karşılaşamazdım. Sonraki gün ise o kadar hoş değildi ve zaman geçse de Terezín'dekiler için unutulmaz olacaktı.

11 Kasım 1943

Maalesef (belki de iyi ki) hastalığım yüzünden katılamadım ve daha detaylı notlar almadığım için pişman oldum.

Sabahki sayımda rakamlar tutmadı ve bu yüzden birinin kaçtığı düşünülüyor. Muhtemelen doğrudur fakat Almanların bunu uydurmuş olma ihtimalleri de var. Orada yaşayan herkesin

tekrar sayılması gerekti ve bunu da daha öncekiler gibi kışlada değil, gettonun dışında yapmak istediler. O gece hostellerdeki ve revirdeki bütün hastalar kışladaki revirlere taşındı. Bunun dışında, *Säuglingsheim*'daki en küçük bebeklerden en yaşlısına kadar gettoda yaşayan herkes devasa bir çiftliğe (Bohušovice havzası) götürülüp yüzlerce kişiden oluşan bir sıraya dizildi ve şafaktan gün batımına kadar ayakta bekletilerek sürekli yeniden hizalanıp sayıldılar. Bu esnada herkes bir daha gettoya dönememekten, uzaklaştırılıp vurulmaktan korkuyordu. SS adamlarının hain alayları ve sözleri de böyle düşünmelerine neden oluyordu. Orada olmamama rağmen kendimi kolaylıkla o durumu yaşamış gibi hayal edebiliyordum.

Diğerleri Vrchlabí'de, yatağında çok daha iyi durumda olduğumu söylüyorlardı ama ben pek emin değildim. Sabah her şey yolundaydı. Lízinka ve ben, yer olmadığından dolayı aynı yatakta yatıyorduk ve çok iyi durumdaydık. Bizi de saymaya geldikleri için bunun sayımdan daha fazlası olmadığını düşündük.

Fakat saat üçte, sonra dörtte ve en sonunda altıda hiç kimse geri dönmeyince endişelenmeye başladık. Endişelerimiz, dışarıdaki insanlarla aynıydı: en korkunç düşünceler ve hep beraber acı çekmek için diğerleriyle gidemediğimiz için duyduğumuz vicdan azabı. Keşke koridora çıkıp camdan sokağa bakmamıza izin verilseydi ama bu da yasaktı.

Gözlerimiz kapıya dikili bir şekilde dışarıdan gelecek herhangi bir yaşam belirtisine kulak kabarttık. Yatak örtüsünün altına saklanıp bekledik. Ama boşuna. Sessizlik, acımasız bir sessizlik bütün sorularımıza verilen cevaptı. Annemi ve babamı bir daha görebilecek miyim? Onlara ne oldu? Gergin ve her an bozulmaya hazır sinirlerimiz gün boyu süren açlığımızla birleşti ve gözyaşlarımıza daha fazla hâkim olamadık.

Akşam saat sekiz civarında nihayet dışarıda ayak sesleri duyduk. Kışlanın koridorları yeniden canlandı. Kapı açıldı ve

hastaların yakınları içeri girip bize her şeyi anlattı. Babam beni görmeye geldi ve yiyecek bir şeyler getirdi. Sabaha kadar hastanede kaldık.

Kimse bir daha 11 Kasım gecesindeki gibi mutlu bir şekilde Terezin kapılarından geçip uykuya dalamadı.

—

Duyduğumuza göre uluslararası bir komite geliyormuş. Büyük bir temizliğe ve kasabanın yeniden düzenlenmesine başlandı: *Verschönerung der Stadt*. Komitenin nereye gideceği ve işlerin de buna göre nerede yürütüleceği planlanmıştı. Hamburg kışlasında, üç katlı ranzaların üçüncü katları 24 saat içinde camı sokağa bakan tüm odalardan temizlenmeliydi. Çoktan bir naklin gerçekleştiği doğrudu ama bu, gerekli yeri açmak için yeterli değildi.

Ranzaların Kesilmesi (1944)

“Bir sabah erken saatte geldiler, üst ranzaları testereyle kestiler ve orada kalanlar da çantalarını toplayıp başka bir yere gitmek zorunda kaldılar.”

Bir sabah erken saatte geldiler, üst ranzaları testereyle kes-tiler ve orada kalanlar da çantalarını toplayıp başka bir yere gitmek zorunda kaldılar. Gidecek başka bir yer yoktu fakat iki gün içinde her şey hallolmuştu. Bazıları farklı binalara taşındı, diğerleri de acil toplanma yerleri –*Notbelag*– buldular. Annem de bu durumdan etkilenenler arasındaydı ve şansına, üç günlük aramadan sonra 211 numaralı odada yer bulmuştu.

Noel. Dört gözle bunu bekliyorduk ve bir süre bizi rahat bırakacaklar gibi görünüyordu. Almanları tanımak için yeterince fırsatımız olmasına rağmen hâlâ çok safız. Huzurla geçirdiğimiz bir tatilimiz bile olmadı. Bu Noel de istisna olmayacak. Ola halam ve bizden birçok kız gitti. Bu Noel epey hüzünlü geçecek.

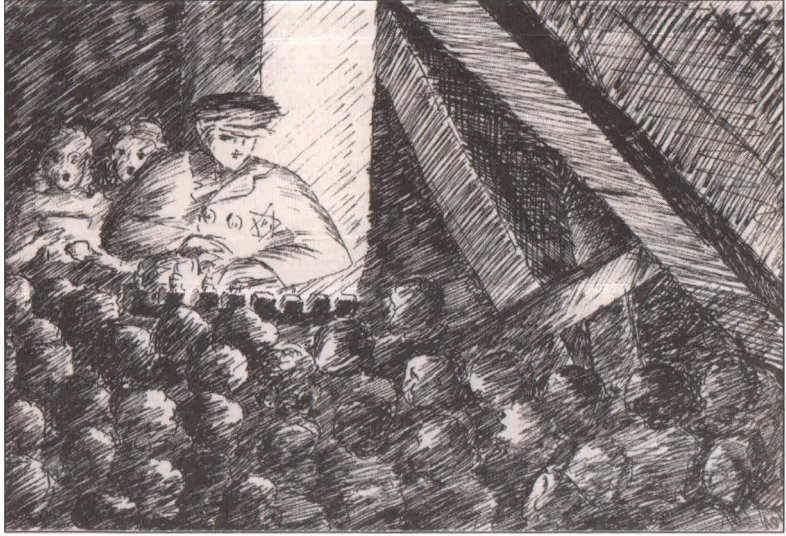

Yerler yeni silinmiş ve ranzalar mükemmel bir şekilde düzeltilmiş. Beyaz bir masa örtüsünün ortasında yeni, güzel oyulmuş ahşap bir şamdan, devasa bir pasta ve ekmek parçalarıyla dolu 33 sefer tası kapağı var. Odanın köşesinde, hazırladığımız hediyelerle dolu bir sepet duruyor. Kızlar ütülenmiş beyaz bluzları ve mavi etekleriyle hazırlar. Her şey hazır. Hanuka kutlamaları başlamak üzere.

L410 binasının dar ve sıkışık çatı katı kızlarla doluydu. Şamdandaki ilk mum hayat bularak yandı ve nesneler uzun, korkutucu gölgelere dönüştü. 360 çift göz bir anda parladı. Bizimle ilgilenen *Heimleiter* –gardiyan– şamdana yaklaştı ve dua etti. Çatı katında “*Ma’oz tzur yeshu’ati...*” cümlesi yankılandı. O esnada “Binada bir Alman var!” diye bağırarak geldi gözcü, merdivenleri koşarak çıkmıştı.

Mumlar söndü ve gölgeler kayboldu. "Herkes odalarına!" diye emir geldi. "Dikkatli olun, sizi duymasınlar." Duysalar ne olur ki? Eğer kutlama yaptığımızı öğrenirse!.. Ya da odalarımıza girip serili masaları görürse! Bu durum çok çirkin bir hal alabilir.

Bahsedilen Alman, Lagerkommandant Burgr'un ta kendisiydi ve üçüncü kata çıkıp 24 numaranın kapısını açtığı anda odamıza daha yeni girmiştik. Doğrudan masaya yöneldi, banka oturdu ve bizi sorgulamaya başladı. Masayı nasıl bu kadar güzel kurmuştuk ya da bu kadar ekmek nereden çıkmıştı? En azından şamdanı zamanında saklamayı başarmıştık. Hiçbir şekilde açık vermedik ve o da elleri boş bir şekilde yanımızdan ayrıldı.

Çatı Katındaki Hanuka (16 Ocak 1944)

"L410 binasının dar ve sıkışık çatı katı kızlarla doluydu. Şamdandaki ilk mum hayat bularak yandı ve nesneler uzun, korkutucu gölgelere dönüştü. 360 çift göz bir anda parladı."

Rahat bir nefes aldık, alt kattan komutanın binadan ayrıldığı haberinin gelmesini bekledik, akşam yemeğimizi yedik ve birbirimize hediyeler verdik. Her şey çok güzeldi ve o korkunç adam planlarımızı bozmasaydı daha da güzel olabilirdi.

Sarılık ve tifüs salgınından kurtulduk. Şimdi yeni bir hastalık baş gösterdi: ensefalit. Önceden bizim tifüs koğuşumuz olan Sokol alanını boşalttılar. Vakaların çoğu, her zamanki gibi L410'da görülüyordu. Günlerce karantina altında kaldık. Buraya bir revir açmalarının vakti geldi bence, yoksa tüm *Heim* Sokol alanına taşınacak zaten. Revirimizi 17 numaralı odayı da ekleyerek biraz daha büyüttüler.

Hastalık çok ciddi boyutlara ulaşmadan olağan seyrinde ilerliyor. Hatta bu durum bizi eğlendiriyor bile. Bu tuhaf hastalığın tüm belirtilerini biliyoruz ve günlerdir birbirimizi muayene ediyoruz. Bugün kızlar bana zayıf mide ve göz refleksleri tanısını koydular ve dilimin de yamuk olduğunu söylediler. Aynı zamanda, gözlerim kapalıyken parmağımla burnuma da dokunamıyormuşum.

Kızlar bir bakıma haklılar. Doktor bugünkü ziyaretinde ensefalit geçirirken dilin ne şekle geldiğini anlattı. Benden dilimi çıkarmamı istedi ve hepsi bu kadardı.

Beni detaylıca muayene etti ve ensefalitin belirgin özelliklerini taşıdığımı söyledi. Yeniden muayene olmak için Vrchlabí kışlasına gitmek zorundayım.

*

Vrchlabí'de tanıyı doğruladılar. Ben 17 numaralı odadayım. Burası inanılmaz derecede dağınık ve soğuk. Yorganımı ve uyku

tulumumu temizletmek için hazırladım. Yarın Sokol alanına gideceğim. Dört gözle banyo yapmayı bekliyorum. Kızlar, önce herkese banyo yaptırdıklarını söylemişti. Üç yıldan sonra ilk kez banyo yapabilmek harika olurdu.

*

Burada bir haftadır yatıyorum. Bir şikâyetim yok ama on dört gün dolmadan kimseyi çıkarmıyorlar. Yatağım Katka'nın yanında. Tüm gün yapacak hiçbir işimiz yok. Bol bol resim yapıp kitap okuyorum. Katka ve ben Henryk Sienkiewicz'den *Quo Vadis*'i okuyoruz. Oldukça ilgi çekici bir kitap. Hristiyanların gördükleri işkenceler korkunç. Kaç yüzyıl sonra yeniden aynı şeylerin yaşanıyor olması daha da korkunç. Aynı zamanda Hora'nın şiirlerini de okuyoruz. Şiirlerin bazılarını o kadar çok sevdim ki bir kenara not aldım.

~

15 Ocak 1944

Büyük bir olayı kaçırdım: Hamburg kışlasından taşınma. Mektuplara ve hikâyelere göre orası tam bir akıl hastanesine dönmüş. 24 saat içinde 4000 insanı ve valizlerini taşımaya çalışmak. Annem bu öğlen gelmedi bile; orada olmadığım için mutlu olmam gerektiğini söyleyen bir mektup yazmış. Ben döndüğüm zaman her şeyin yoluna girmiş olacağını umuyor. En azından Q610'da oldukça iyi bir yeri var.

Doktor bugün buradaydı, Pucka ve beni çıkaracaklar. Yarın sabah yer değişimi biletimizi –*Übersiedlungschein*– getirecekler ve

çıkabileceğiz. Zavallı Francka, dört gözle benim eve dönmemi bekliyordu ama şimdi de kendisi revirde.

Pucka ile beş buçukta kalktık ki kızlar uyanmadan evde olabilelim. Eve gidince şaşırdık. Ranzalar yeniden kurulmuş, kahverengi boyayla boyanmış, perdeler yeşile boyanmış ve aynı yeşilin tonunda boyanmış bir kâğıtla kaplı ana duvarda kocaman yağlıboya Prag tablosu vardı. Annemin yanına dönmeyi düşünmekle aptallık etmişim. Bugün 24 numaralı odamızı hiçbir şeye değişmem. Savaş sona erdiğinde bu düşüncelerim değişecektir ama o zaman bile odamızı özleyeceğim.

Francka neredeyse üç haftadır revirde yatıyor. Zatürreye çevirmesinden korkuyoruz. Neyse ki bu korkular geride kaldı ve yarın eve dönüyor. Onun için her şeyi hazırlayıp temizledim, burayı beğenmesini istiyorum. Ranzasına koyu kırmızı ve siyah kâğıt serdik. Dışı resimlerle ve içi de Prag'dan üç kartpostalla dolu. Küçük bir odadaymışım ve kartpostallar da pencerelermiş gibi hissediyorum. Hradčany ve Vltava Nehri'ne bakan manzaramız var. Keşke bir an önce sabah olsa da gidip Francka'yı getirsem.

Komitenin hatırına bir nakil daha gerçekleşti, üç katlı ranzalar parçalandı ve komitedekiler de oldukça memnun bir şekilde ayrıldılar. Çok bir şey görmediler çünkü yarım gün kaldılar. Ama zaten genel duruma bakılıyordu. Kamp karargâhından –Kommandatur– Verschönerung için yeni emirler geldi ve bu işleri tamamlamak için de iki ay süre verildi.

Komik ama Terezín'i bir kaplıcaya dönüştürmeye çalışıyor gibiler. Peri masallarındaki sihirli sofraya gibi. Akşam emir gelir ve sabah bunun nasıl olduğuna hepimiz şaşırır ve gözlerimizi deviririz.

Tam üç yıl boyunca caddelere L ya da Q dışında başka isimler vermek hiç kimsenin aklına gelmemişti. Küçük çocuklar bile Magdeburg, Jägrovka ya da diğer kırsalların nerede olduğunu çok iyi biliyorlar, tıpkı Praglıların Wenceslas Meydanı'nı bilmeleri gibi. Almanların aklına birden bir fikir geldi ve bir gecede her evin köşesine cadde adlarının da yazdığı tabelalar asılması ve her kavşakta belli yerlerin yönünü gösteren (Parka gider [*Zum Park*] ve banyolara gider [*Zum Bad*] gibi) oklar konulması kararı alındı. Kışla artık Magdeburg değil B-beş olarak geçiyor ve ben de artık L410'da değil Hauptstrasse 10'da oturuyorum. Bütün hastalar bugüne kadar hastane görevi gören avlu –*Bauhof*– tarafındaki okuldan bir gecede taşındı, bütün bina yeniden boyandı, temizlendi, okul sıraları getirildi ve sabah olduğunda uzaktan da fark edilebilen parlak bir tabela asıldı: “*Knaben und Mädchenschule*” – Erkek ve Kız Okulu. Gerçekten de güzel görünüyor, gerçek bir okulmuş gibi ama ne öğrencisi ne de öğretmeni var. Bu aksaklığa da hemen bir çözüm getirildi. Okulun hemen önüne küçük bir tabela daha asıldı: “*Ferien*” – Tatil.

Yeni biçilmiş çim kasaba meydanına kadar geliyordu ve ortası da büyük gül yataklarıyla süslenmişti. Yollar temiz sarı kumla doldurulmuş ve yeni cilalanmış banklar iki sıra halinde dizilmişti. Amacı hakkında günlerce kafa yordüğümüz tahtalar müzikhollere çevrildi. Üzerinde hoş bir tabelayla “*Kaffehaus*” –Kahveci– yazan bir kafemiz bile var. Evler de yeniden boyanacak, hatta Langestrass'e'de çalışmalarına başladılar bile.

Magdeburg'un arkasındaki eskiden üretim ve *Glimmer* için kullanılan alan artık *Speisehalle* (yemekhane) oldu. Birçok kız

burada yemekleri ısıtmakla görevlendirildi. Kızlar beyaz şapka ve önlük takmak zorunda. Sokol alanı, ben bu satırları yazarken işlenmiş mobilyalarla dolu bir restoran oldu ve ana girişine pelüş sandalyeler ile büyük vazolarda duran çiçekler konuldu. Terasta ise renkli şemsiyelerle korunan masalar var.

Evlerin boyanması konusunda oldukça iyi bir ilerleme kaydedildi. Birçok Danimarka hosteline geldi. Ranzalar ve raflar yeşile boyandı ve mavi perdelerle birlikle iki binaya yerleştirildi. *Säuglingsheim* (bebek kreşi) önündeki parka beşiklerle dolu lüks çardaklar inşa ettiler ve her beşiğin içine soluk mavi işlemeli battaniyeler yerleştirdiler. Bir odada oyuncaklar, sallanan at vs. var. Daha sonra bir havuz, atlıkarınca ve ileri geri giden oyuncaklar da eklendi. Kimse tüm bunların neden yapıldığını bilmiyor. Bu komiteyi gerçekten bu kadar önemsiyorlar mı? Belki de durumun ne kadar iyi olduğunu bilmiyoruz.

Annem artık fabrikada çalışmıyor, *Kinderheim*'da (anaokulu) terzi olarak çalışacak. Yeniden bahçeye çıkıyorum, geç başvurduğum için beni kızlardan ayrı bir gruba verdiler.

Şimdi de Anneler Günü'nü kutlamak yerine eşyalarımızı toplamak zorundayız. Kaç haftadır bugünü bekliyorduk, bir pasta yapabilmek için şeker ve margarin (birkaç düzine) toplarken nasıl da özveri ve irade göstermiştik. Bu sefer bizden kimler dâhil olacak?

Francka, *Schleuse* kısmında. Birçok kız da onunla beraber. Bütün yetimhane orada. Bu masum çocuklar onlara ne yaptı ki? L318'den çocuklara *Schleuse* ile ilgili yardım ediyorum. Bazıları konuşamıyor bile. Boyunlarda nakil numarası ve yetim (*Waisen-kind*) yazıları olan iki ya da üç yaşındaki çocuklar da yazılmış.

Önce kimi düşüneceğimi bilmiyorum. Pucka, Doris, Hanka, Rûza, Francka. Burası o kadar ölü ve sessiz ki insana acı veriyor. Kimse tepemde zıplamıyor, kimse gülmüyor ve yanımda boş ranzalar var. Tanrım, lütfen Francka'yı nakilden çıkarsınlar.

*

Saat kaçta uyuyakaldığımı bilmiyorum. Çok geç bir saat olmalı çünkü kızlar gönüllü biriminin (*Hilfsdienst*) ikinci gece vardiyasına çıkıyorlardı. Uyandığımızda hava hâlâ karanlıktı. Bizi *Schleuse*'den geri gönderdiler; dün itibarıyla gönüllü birimine daha fazla kişi almayacaklarını ve kol bandı olmadan kimseyi içeri almayacaklarını bildirdiler. Kırmızı kol bantlı olanların içeriye alındığını gördüm, birkaç şortu keserek kendi bantlarımızı yaptık.

Schleuse'de bir saat kadar kaldık, daha sonra ayakaltında dolaşmamamız için bizi gönderdiler. Almanlar kıyameti koparıyorlardı ve birden fazla kez birilerini trene tıktırdılar. Öğlen geri kalan zamanda Francka'nın camının altında durdum ve bir ipe bağlı olan kâğıt parçasından gözümü alamadım. Hâlâ orada olduklarını ve trene binmediklerini gösteriyordu bu kâğıt. Saat altı buçukta lokomotifin düdüğü duyuldu ve tren Jägrovka kışlasını geçti. Kâğıt hâlâ ipin üzerinde sallanıyordu. Francka çağırılmıştı.

Bahçeden ayrılıp saman işlerine yardım etmek için Travčice'ye doğru geçiyoruz. Küçük Kale'yi geçip bir grup mahkûmla buluyoruz. Hanka ya da Lála'nın babası da aralarında mı acaba? Onlar hakkında bir şeyler biliyorlar mı? Bunlar kimin babaları, eşleri ya da oğulları? Onlarla konuşmamıza izin verilmiyor.

Onları karşılamayı, eğilmiş başlarını doğrultmayı ve muhtemelen son günleri için güç vermeyi nasıl da isterdik! Ama durmamalıyız, hiçbir işaret veremeyiz ve muhtemelen onların da bize bakmaları tamamen yasak. Silahlı SS adamları etraflarını çevirmiş durumda ve bir yandan bağırıp bir yandan da adamları tokatlıyor ve taş atıyorlar. Birbirimize kısa bakışlar atıyoruz. Biz de sizdeniz arkadaşlar, cesaretinizi kaybetmeyin ve bir süre daha dayanın. Bizler de mahkûmuz, bizler de evimize gitmek için can atıyoruz.

Onlara anlatmak istediğimiz çok şey var ama bunu yapamayız... Yine de düşüncelerimize engel olamıyoruz ve şarkı söylemeye başlıyoruz. Voskovec ve Werich'ten şarkılar bunlar. Almanlar nasıl anlasın ki? *"Kafam yerinde olduğu sürece, onu şarkılar söylemek için kullanacağım..."* Yürüyüşleri güçleniyor ve yüzlerinde bir anlayış ifadesi beliriyor. Evet yoldaşlar, kafalar yukarı. *"Özgürlük zincirlere vurulamaz. Zincirler paslanır, eski demirler bizi durduramaz."*

*

Rutka'nın ailesi iki yıldır hapishanede. Annesini en son geçen sene Küçük Kale'den gelen mahkûmlarla birlikte tarlaya gidip kestane topladığında görmüştü. Üç hafta önce Küçük Kale'den bir grup içinde görene kadar babasından da hiçbir haber yoktu.

Her gün beş buçukta kalkar ve yolun kenarındaki çitlerin orda mahkûmların işe başlamasını beklerdi. Sabah saat altıdan itibaren akşam beşe kadar. Rutka, neredeyse on dört gündür boş yere izlemeye devam ediyor ve SS'lerden azar işitiyor. Babası artık mahkûmların arasında değil. Belki de başka bir yere gönderilmiştir ya da detaylı bir sorgulanma için Prag'a gönderilmiştir.

Belki de hastadır ya da ölmüştür. Kimsenin bunu yüksek sesle söylemeye cesareti yok. Rutka'yı teselli ediyoruz ve o hâlâ tek bir grubu bile kaçırmamak için saat beşte uyanıyor.

24 numara rahibe manastırı mıymış? Bizimle ilgili bunu söylemezler asla. Eski hizmetçiler mi dediniz? Bizimle bir daha kimse dalga geçemeyecek. 24 numara dans partisi düzenliyor.

Davetiyeler hazır, kiler rezerve edildi, akordeon çalacak olan da gelmeye söz verdi. Kilerin arka tarafında bir açık büfe hazırlayıp açık sandviçler ve limonata sunacağız. Her şeyi düzenledik ve akordeon çalacak olan için margarini ayarladık (tüm akşam yarım kilo margarin için çalacak). Dans etmeyi az çok biliyoruz, Šára ve Tonička sabırlı öğretmenler. Geriye kalan tek şey davetiyeleri dağıtmak.

Her şey çok güzeldi. Beklediğimizden çok daha iyi. Erkeklerin gelmeyeceğinden, dans edemeyeceğimizden ve her şeyin büyük bir utanca dönüşeceğinden korkuyorduk. Ama en sonunda davet edilen herkes geldi ve atmosfer mükemmeldi. Erkeklerden bazılarının ayağına basılmış olsa da bir şekilde bunu da atlattık.

Neredeyse tüm akşam tek bir çocukla dans ettim. Diğer hiç kimseyi dansa kaldırmayı tercih etmedi. Kızlar bir ilişkimiz olduğunu düşünüyorlar ama ondan hiç hoşlanmadım. Her neyse, bana çıkma teklifi etmedi bile.

*

“24 numara bozulmuş”, diğer odalardan bütün kızlar bunu fısıldıyorlar birbirlerine. Tanrı aşkına, bazı kızlar erkeklerle görüşüyorsa ne olmuş yani? Geri kalanları tüm gün evde mi oturuyor? Sonsuza kadar rahibe gibi kalacağımızı mı düşündüler?

Bir dans dersini daha bitirdik. O, yine geldi ve yalnızca benimle dans etti. Adı Ota; kıvrıcık, açık kahverengi saçları var ve 25 yaşında. Kızlar bu konuda beni rahat bırakmıyorlar. Onlarla dalga geçiyorum ama bu şekilde davranmaya daha ne kadar devam edebilirim bilmiyorum. Galiba ondan hoşlanmaya başladım.

~

Annem bugün röntgen çektirmeye gitti. Aylardır sürekli ateşi yükseliyordu ve yine de onu hasta olarak görmüyorlardı. Uzun zamandır devam eden zatürresi var ve dinlenmesi gerekiyor. Umarım ciğerlerinde hiçbir problem yoktur. Babam hemen hastaneye gitmesini istiyor.

Bu öğlen kulede kutlama var, ben de dört gözle bekliyorum. Ota da muhtemelen gelecek. İkinci dans dersinin üstünden on dört gün geçti ve bana hâlâ çıkma teklifi etmedi. Benimle her buluştuğunda bir süre duruyor ama hepsi bu. Umarım bu öğlen gelir. Bugün de hiçbir şey olmazsa durum vahim demektir.

*

O da gelmişti. Bu akşam beni eve bıraktı ve çıkma teklifi etti. Harika bir adam ve muhabbetimiz de çok iyiydi. Bizim kızların bazılarının çıktığı o çılgın çocuklar gibi değil. Ne de olsa 25 yaşında. Benim yaşıma göre bayağı fazla ama pek bir önemi yok çünkü birbirimizi çok iyi anlıyoruz. Kızlar da beni destekliyor, rol yapmam bir işe yaramadı, ondan hoşlandığımı biliyorlar. Francka biraz kıskandı ama onun aptalca laflarını affediyorum. Gerçekten bir ay önce kendime bir kanarya ve kedi alıp sonsuza dek bekâr kalacağıma söz mü vermiştim? Yarını iple çekiyorum. Yine saat altı buçukta, L410'un köşesinde.

*

Camlarımızın altında bir grup bağılıyor; tertemiz ovulmuş kaldırımlar yeni boyanmış evlerle tezat bir görüntü oluşturuyor; yeni ütülenmiş perdeler camlarda parlıyor. Kafe dışarı taşacak kadar dolu ve parktaki banklarda oturacak hiçbir yer yok. *Säuglingsheim*'ın önündeki park da ilk kez kullanıma açılmış durumda. Magdeburg'un arkasında bir araç bekliyor ama bir cenaze arabası değil. İçinde beyaz önlüklü, şapkalı ve eldivenli adamların olduğu temiz, beyaz bir araba. *Landwirtschaft* içinden seçilen ve sepetler dolusu taze meyve taşıyan, seçilmiş en güzel ve en sağlıklı kızlar yol boyunca şarkı söylüyorlar. Çocuklar "Rahm Amca"yı karşılamak için düzenledikleri gösteriyi bir kez daha prova ediyorlar ve kendilerine verilen atıştırmalıklara gömülüyorlar. "*Schon wieder Sardinien?*" – Yine mi sardalya? Bugünkü akşam yemeğinde iki parça ekmeğimiz ve patemiz var, yarınki yemekte de et olacak. Menü bir hafta öncesinden hazırlandı ve buna son hafta da dâhil. Her şey hazır; getto muhafızları etrafta

çılgınca dolanıp herkesi haberdar etmeye çalışıyor. Uluslararası Komite'den gelen araçların Bohušovice'den gelen yolda görünmesini bekliyoruz ve sonrasında komedi başlayabilir.

Uluslararası Kızıl Haç Komitesi'nin Gelişi (1944)

Terezín'deki Yahudilere iyi bakıldığı izlenimini vermek için her şey temizlendi, parlatıldı ve tıpkı oyundan bir sahne gibi düzenlendi. Komite tüm bunlara kandı ve olabilecek en iyi düzenin oturtulduğuna inandı.

—

Kréta'ya transfer edildim. Uzun zamandır bunu istiyordum ama şimdi çok da mutlu değilim. Her şeyi nasıl birleştireceğimi kestiremiyorum. Annem dünden beri hastanede. Kréta'da sabah altıdan akşam altı buçuğa kadar bir saatlik mola ile çalışıyoruz. Yani iki saat daha çalışırsam işim bitecek. Öğlen bir dersimiz var ve sonra da akşam sekizden dokuza kadar matematik der-

sindeyiz. En azından annemle birlikte Q610'da kalanlar iyi insanlar ve bana yemek pişirmemde yardımcı oluyorlar. Pişirdiğim yemekleri akşam vardiyasına geçtiklerinde Gran'a ve babama götürebiliyorum. Bir diğer taraftan, Kréta'da bir şeyleri daha sık "arındırma" imkânım olacak ve iki günde bir *Zusatz* adlı bir ek besin ve her hafta da bir somunun dörtte üçüne ve iki pateye sahip olacağım. Annem artık dikiş yapamayacağı için işleri benim ele almam gerekiyor. Bugün bir paket daha geldi, umarım her şey yolunda gider.

Keşke Heinl böyle devam etmeseydi. *Landwirtschaft*'a kim-senin gitmek istememesinin sebebi o. Bizi çok sıkı denetliyor ve her gün birini yakalıyor. Herkes onun motosikletini tanıyordu ve sesini duydukları an görevlerinin başında oluyorlardı. O da sinsi gözetlemelerini yeni bir yöntemle geliştirdi. Artık bisiklet sürüyor ve karşı kale duvarından bizi teleskopla izliyor. Artık Kréta'ya girdiğime göre bir şeyler almam tamamen imkânsız hale gelebilir. Ama işler nasıl olursa olsun, anneme biraz sebze götürmeliyim.

*

Bir şeyleri "arındırmak" mümkün ama çok yakından takip ediyoruz. Bugün Heinl, seraya atılmış tek bir salatalık kabuğundan dolayı bir oğlanı dövdü. Hepimizle ilgili takabileceği bir şeyler var ama açıkça patlamaktan ve ortalama cezalar vermekten mutlu oluyor: akşama kadar tarlayı çitle aynı hizaya getirmeliyiz. Bir şeyler taşırken çok dikkatli olmalıyız ama dışarıda patlayana kadar tıkınabiliriz. Şu anda daha çok salatalığımız var, onları ekmekle, tuzla hatta şekerle bile yiyorum. Artık bundan çok sıkıldım. Havuç durumu ise oldukça kötü çünkü tarla tam yolun kenarında ve Heinl her an gözükebilir. Tüm bunlara rağmen

deneyim de kazanıyorum. Bahçe işleri için yeni bir fırırlı eteğim var ve buradaki jandarmalar oldukça rahat ve iyi niyetli insanlar. Heinl öyle değil ve her yerde gözü var.

Bugün, kuledeki kutlamanın ve ilk buluşmamızın üzerinden beş hafta geçmiş durumda. İnsanlar bunun oldukça kısa bir süre olduğunu söyleyebilirler ama buradaki zamanla dışarıdaki zaman kıyaslanabilir mi? Hayatlarımızın, dünyanın geri kalanıyla ortak noktaları var mı? Dış dünyayla bağlantımızı kesen sadece birkaç kule ama bizi oraya bağlayan bağlarımızı kesen şey başka değil mi? Bir gün Terezín'in kapıları açıldığında, tel örgüler yıkıldığında ve kuleler ortadan kalktığında dışarıda kalıp hiçbir kesintiye uğramadan hayatına devam edenlerin arasına karışabilecek miyiz?

Beş pazar geçti, fazlası değil. Şu birkaç haftada ne kadar çok büyüdük. Burada bizi birbirimize bağlayan bağlar aynı zamanda aramızdaki uçurumu da derinleştiriyor ve kimin arasındaysak oradan vahşi bir şekilde sökülüyoruz.

Geçen sadece beş hafta değil, duygusal gerginliklerin eksik olmadığı saatlerle dolu yedi uzun günün beş katı da geçti. Açlık, hastalık, salgın ve sınır dışı edilmenin o korkunç tedirginliği. Hepsi ne zaman bitecek? Şu anki siyasi durum nedir? Keşke buradaki haberlere inanmak mümkün olsaydı ama bu haberlerin yarısı uydurma, çarpıtılmış ve süslenmiş şekilde sunuluyor.

Annemle bu konuları konuşmam imkânsız, her zaman işe gömülü durumda ve bizim için yeterince yemek yapma telaşında. Babam ise ofiste geçirdiği günün ardından epey yorgun oluyor ve eğer akşam vardiyası yoksa işten sonra biraz olsun rahatlayabileceği için mutlu oluyor. Kızlarla bu konular hakkında

konuşamıyoruz. Bazen az da olsa Francka'yla konuşurum. Ama şimdi Ota var, onunla uzun, akıl dolu konuşmalar yapabiliyorum.

Ota, Terezín'den önce iki yıl boyunca Lípa'daymış. Orayla ilgili korkunç hikâyeler anlatıyor. Yalnızca çalışma kampıymış ama insanlara davranışları toplama kampındaki gibiymiş. Orada yapayalnızmış. On iki yaşından beri annesi, yirmi yaşından beri de babası yokmuş. Dört kardeş içinden ikisi Polonya'da, biri de Aryanla evlendiği için şimdilik evindeymiş. Okuldan uzaklaştırılmadan önce kimya bölümünde okuyormuş, bitirmesine iki dönem kalmış. Burada bile sürekli ders kitaplarıyla dolaşıyor. Çamaşırhanede ateşten sorumlu. Vardiyaları değişiyor, onun tercihi gece vardiyasından yana çünkü çamaşırhanenin yanında meyve bahçesi var ve orada elmaları "arındırabilir". Her akşam bana da bir elma getiriyor ve yanında getirdiği yiyecekleri bana zorla vermeye çalışıyor. Ondan yiyecek almak hoşuma gitmiyor çünkü kendisine sadece küçük bir parça ekmek, margarin ve şeker kalıyor. Bunları alabilmek için ise çok tuhaf işlerde çalışıyor. Çok yorgun görünüyor ama aldığı her küçük şeyi benimle paylaşmaya çalışıyor. Ne harika bir arkadaş!

Bugün evde kaldım, dün ateşim vardı. Hiçbir sorunum yok ama doktor bana hasta raporu verdi. Ne olmuş yani, bir ay boyunca her gün zamanında istenilen yerdeydim, bir günlüğüne kaçamak yapabilirim. Keşke *Toranut* kızları şimdiden akşam yemeğini getirmiş olsalar. Saat 7 gibi anneme uğrayacağım ve sonra da Ota'yla biraz vakit geçirip saat 8'de matematik dersine gideceğim.

~

Gece ikiye çeyrek kala

Ah, bu tiksiniç tahtakuruları! Uyumak imkânsız. Burada sadece altı kişi kaldık, geri kalanımız avluya ve koridorlara taşındı. Işıklar açık ama hiçbir faydası yok. Bu yüzden “tahtakurusu gibi her şeye burnunu sokmak” diye bir deyiş varmış.

Yorganların üstünden duvarlara tırmanıyorlar ve ranzanın üstünden tam yüzüne düşüyorlar. Şimdiye kadar bana bir şekilde dokunmamışlardı ama bugün kanımın tadını sevmiş gibiler. Onları öldürmekle uğraşmıyorum bile, bir yığın kâğıdı onlar yüzünden harcadım ama hedefi tutturmayı bir türlü başaramadım. Kimin daha fazla tahtakurusu yakalayacağı konusunda yarışıyoruz. Ben kaybediyorum, şimdiye kadar sadece 30 tane yakalayabildim. Liderlik Hanka’da. Yerlerde, duvarlarda, masalarda ve banklarda toplam 99 tane yakalamış durumda. İlaçlama yapılmasına üç gün daha var. Eğer dışarıda yer kapma konusunda hızlı davranmazsam (burada olmadığı sürece tuvaletlerin yanında bile uyurum) üç gün boyunca gözümü bile kırpmamış olacağım.

*

İlaçlama süresince kızlar Hamburg tarafında kalıyorlar, ben de annemin boş ranzasındayım. Yine ateşim çıktı ama bu öğlen işe gitmek zorundayım. Havuç toplayacağımızı duydum ve böyle bir şans kaçırma lüksüm yok.

*

Annem hastaneden çıktı, ciğerlerinde yalnızca küçük bir gölge kalmış. Yine de gücünü korumak zorunda. Dün bir paket geldi, yani en azından iyileşmesine yardım etmenin bir yolu var.

*

L410'a döndüm, artık 24'te değilim. Yüksek sesle itirazlarımıza ve ricalarımıza rağmen bizi 27'ye taşıdılar. Bu eve karşı ilk ön yargılarımız azalmaya başladı ve eski evimizden daha iyi bile olabileceğini düşünüyoruz ama biz her zaman 24 numara olarak kalacağız.

Burada 21 kişiyiz, bir tane boş ranza bile yok. Yine cam kenarında tekli bir yataktayım, yanımda Francka, altımda Rutka ve üçüncü seviyede de Hanka var. Erkekler, birlikte kullanmamız için bize raflar yapıyorlar ve buralara ayakkabılarımızı, mutfak eşyalarımızı ve yiyecekleri koyabileceğiz. Valizler çatı katında, kıyafetler koridordaki gardıropta bekliyor. Ranzaların altında hiçbir şey olmamalı ve her şey yerli yerine konulmalı. Perdelemizi ve masa örtülerimizi boyama görevini de Ota üstlendi.

Burada her şey güzel olacak, temizliği bitirdik bile. Şimdilik bu kadar yazmak yeter, şimdi sıra ranzaları boyamaya geldi...

~

17 Eylül 1944

Demir perdeler, hepsi aynı düzende ve temiz ranzalar. Burası ve tüm bina çok temiz. Kızlar giyinmek ve akşam yemeğini hazırlamak için acele ediyorlar (bugün herkesin üzerinde beyaz bluz ve mavi etek var). Kendi aramızda bugünün ne kadar güzel ve festival havasında olduğuna dair fısıldaşıyoruz – yüksek sesle konuşmaya cesaret bile edemeyiz. Bu akşam Roş Aşana tatili başlıyor.

*

En temiz, en iyi süslenmiş ve en güzel *Heim* yarışması var. Biz kazandık. Sanırım birincilik ödülünü hak etmiştik. Yirmi yedi

numara tam örnek alınacak bir evdi. Yalnızca görünüşü ile değil, davranışlarıyla da.

Bir parti düzenleniyor ve her oda katkıda bulunacak. Programımız çoktan hazır ve titiz bir şekilde her gün prova yapıyoruz.

*

Bu öğlen kerevizleri çapaladık ve ben de üç öbek getirdim. Ispanak çok yavaş çıkıyor, marullar da baş göstermeye başladı...

—

Bu bir hafta önce, dün ve bu öğlendi. Bir saat önce Ota ve ben dışarı çıktık; hiçbir fikrimiz yoktu...

Ve hayır mı? Ah, kızlar burada aranızda oturuyorum – hayır, size hiçbir şey anlatmayacağım. Repliklerinize çalışın, gülün, oynayın, neşeli olun – en azından bugünlük. Size bunu anlatırsam belki bir daha hiç gülemeyeceksiniz. Şarkı söyleyin, eğlenin – size katılmayı ne çok isterdim ama şimdi durumu biliyorum, bu yüzden de katılamam.

Bir saat önce Magdeburg civarındaki yürüyüşümüzden dönüyorduk. Mutlu ve tasasızdık. Binanın önünde yığınla insan vardı. “Beş bin adam.”

Tarla İşi (13 Mart 1943)

Almanlar için sebze ekip biçmenin avantajları vardı. Gettonun dışında, temiz havada çalışmak ve yasaklara rağmen birkaç sebze aşırabilmek ya da en azından gizlice bir şeyler yiyebilmek gibi.

Babamı ofiste göremedim. Aslında onun doğrulamasına gerek bile yoktu. Magdeburg koridorları her şeyi açıklıyordu. Gümbür gümbür gelen ayak sesleri, hışırdayan kıyafetler, kükre-yen getto gardiyanları, çarpan kapılar ve çılgınca ağlama sesleri her zaman aynı anlama gelir.

Beş bin adam, hepsi erkek. Söylenene göre iş için, yeni bir getto inşa etmek için gelmişler. Königstein yakınlarında bir yer-miş. İki bin beş yüzü yarın, diğerleri de sonraki gün gidecekler. Jindra amca ilk grupta, babam ve Ota da ikincisinde.

*

Schleuse Hamburg'da gerçekleşecek. Jindra sabah erkenden yola çıkıyor. Ota'nın valizlerini hazırlamasına yardım etmeliyim. Ba-

bam hazır. Muhtemelen gitmesine gerek bile yok; kendisini geri çağırabilir. Aradan sıyrılabilir ama bu hiç onun tarzı değil. “Kendim için ayrıcalık istemek mi? Beş bin adam gidiyor, ben neden gitmeyeyim? Benim yerime başkası bakabilir.”

28 Eylül 1944

Yom Kippur günü. Bugün oruçluyum ve kimse bana bunun gereksiz olduğunu söyleyemez. Bu yıl, özellikle de şu anda olmaz.

İlk grup hâlâ *Schleuse*'de. İkinci grubun henüz yola çıkmasına gerek yok. Tren daha gelmedi. Belki de oruçlu olduğumdan (her ne kadar aptalca olsa da) bir mucize olacağını düşünüyorum.

Tren geldi ve ilk iki bin beş yüz kişilik grup ayrıldı. Ama ikinci grup hâlâ burada. Söylentilere göre birleştirme olacakmış ve raylar da kırık olduğundan tren gelemiyormuş, yani belki de gitmezler. İyimserler valizlerini boşaltmaya başladı bile.

*

Akşam 9

Odadan içeri serin bir esinti giriyor. Dışarısı sessiz, arada sırada bir el arabasının tıkırtıları duyuluyor ve çağrılan kişi *Schleuse*'den dönüyor.

Bugün sıra yirmi yedinci kişide. Dağınık yataklar, devrilmiş raflar, etrafa saçılmış çoraplar, sobaya asılmış erkek gömlekleri ve mendiller, altında da kullanılacak olan suyla dolu lavabolar. Valizler ranzaların altında, sırt çantaları yerde, bir tarafta da biraz margarin ve bir ekmek parçası.

Gidenler arasında her birimizin bir tanıdığı var. Kimimizin babası, kimimizin erkek kardeşi, bazılarımızın da her ikisi birden. Bu, sadece üç gün önce tiyatro oyununun provasını yapan yirmi dört numara; bu kızlar düne kadar kahkahalar atıyorlardı.

Masanın etrafına oturuyoruz; Milan, Miluška'nın erkek arkadaşı ve Ota da burada. Şarkılar söylüyoruz. Halk şarkıları, Terezín parodileri. Erkekler de yüksek sesle bizi bastırarak şarkıya katılıyor, şakalar yapıyorlar. Kızlar da gülüyor, ben de onlara katılıyorum. Daha sonra sessizlik ve erkekler yine esprileriyle durumu kurtarıyorlar. Tanrı aşkına, şu an sessiz olun, rol yapmayın, hem bizi hem kendinizi kandırıyorsunuz. Gülmeyin, durumu daha kötü hale getiriyorsunuz.

İyi ruh hali dediğiniz bu mu? Kara mizah, yaptığınız bu, kahraman olmaya çalışmayın. Belki korkağım ama gözyaşlarım sizin kahkahalarınızdan daha gerçek. Bırakın da ağlayayım...

*

Erkekler gitti; yataklarımıza girdik, kimse uyuyamıyor. Işıklar açık, böylece gece daha hızlı geçiyor.

*

Karanlık, günün ışıklarıyla dağılıyor. Dışarısı hâlâ huzurlu. Bekliyoruz. Her an vagonların sesini duyabiliriz ve böylece tüm ümitlerimiz yok olabilir. Çünkü bu, sonun yaklaştığının habercisi olur.

~

29 Eylül 1944

Tren istasyona geldi, ikinci grup da *Schleuse* sürecinden geçecek. Annem hemen yemeği hazırlıyor ki babam son yemeğini yiyebilsin. Ota da burada, bütün hafta süren taşımalar boyunca yemeklerde bizimleydi. Midemi yiyeceklerle dolduruyorum, ne yediğimin farkında bile değilim. Ne fark eder ki? Ağız dolusu

lokmalar alıyorum, aç değilim ama yuttuğum her lokmada gözyaşlarımı da yutuyorum. Ama onların tamamını bastırarak kadar yiyecek yok.

Babam ve Ota, Rus tarzında sigaralarını sarıyor, içlerini çay ve kahkahalarla dolduruyorlar. Yine kara mizah!

Saat altıya çeyrek var, gitmemiz gerek.

Katlanır yataklar, gülüşmelerle birlikte kenara konuldu. Üçümüz önceleri her akşam burada oturur –çok uzun zamandır değil, yalnızca yılın son üç çeyreğinde– vakit geçirirdik. Terezín’de geçirdiğimiz en güzel, en mutlu zamanlardı bunlar.

Keşke savaş bitmiş olsaydı... ne kadar güzel olurdu.

Bugün, son kez burada oturuyoruz. Yarından itibaren annem ve ben yalnız kalacağız. Peki ya sen baba? Elleriyle dumanı hâlâ tüten sigarayı fırlatıyor, beni ve annemi kendine doğru çekiyor. Gözyaşlarımızı saklayamıyoruz, geçtiğimiz hafta o kadar çok biriktirmişiz ki daha fazla dayanamıyoruz. Başım babamın göğsünden kalp atışlarını belli belirsiz de olsa duyabiliyorum. Bu akşamın havası gibi tereddütlü ve üzgün. Ah, baba, keşke ellerin kimsenin beni söküp alamayacağı kadar güçlü olsaydı. Kalbini duyuyorum, titrediğini hissediyorum ama yine de kalp atışların sert ve kararlı. Bekleyen savaşı karşılamaya azimli, alacağı yaralara hazır ve en hassas yerindeki yaradan vurulduğu için kanayan kalbin: elveda. Ama hâlâ atıyor, atacak ve atmalı! Kalplerimiz onunla olacak, onunla savaşıp acılara katlanacak, umut edecek ve inanacak. Bizimkiler gibi onun kalbi de bizim için atacak...

*

Hamburg, üçüncü avlu. Gece bir buçuk. İçeri giriyoruz. Üzerimizde beyaz elbiseler ve gönüllü birimi –*Hilfsdienst*– armaları var; kapıya kadar onlara eşlik edebiliyoruz. Ota artık trene binmeli.

Ne yazık, valizlerini taşımasına bile yardım edemiyorum, öyle olmasa ikinci avludan geri dönmezdim.

“Birbirimizi uzun süredir tanımıyoruz ama... çok güzel vakit geçirdik. Anılarımızı hep mutlulukla hatırlayacağım, sen de unutma. Savaştan sonra beni hangi adreste bulacağını biliyorsun. Belki yeniden karşılaşırız.” Onu hatırlamam için bir fotoğrafını verdi. Arka tarafına Nezval'ın *Manon Lescaut*'sundan bir kısım yazmış: “Cennetin karanlık kapılarında bir anahtar tıkırdadığında beni orada bırakma, gel ve yüzümü okşa.” Bir öpücük, bir el sıkış sonrasında çitlerin üzerinden tırmanmama yardım etti. Artık trende ve birkaç saat içinde gidecek...

Çabucak kapıya yaklaşıyoruz, bizle beraber kırk kişi daha var. Şimdi otuza düştü. Babam valizini bizden alıyor, işte yine aynı şey... Önümüzde yirmi kişi var. Nedir bu? Kapıları kapatıyorlar... “Herkes barakalara geri dönsün!” Trene binmek yok, yeterince vagon yokmuş. Acaba artık burada kalmaları mümkün mü? Belki de bir mucize olmuştur...

Giden bin erkekle beraber gidecek beş yüz kadın gönüllü olmak zorunda. Annem gönüllü olmak istiyor ama babam izin vermiyor. Ne yaptığını bildiğini söylüyor. Ama ben ve annem gitmek istiyoruz. Ne de olsa o gidiyor ve onunla gitmek bizim sorumluluğumuz. Hayır, bizim burada kaldığımızı görmek onun sorumluluğuymuş.

Bütün erkekler böyle konuşuyor. Neden onlarla gitmek istediğimizi anlamıyorlar? Durum tam tersi olsaydı tek gitmemize izin verirler miydi? Bize izin vermeyecekler çünkü gelecekteki nakillerin hiçbirine dâhil olmayacağımıza dair söz almışlar.

1 Ekim 1944

Basamaklarda gülerek el sallayan halini hâlâ görebiliyorum... Aman Tanrım, bu nasıl bir gülümseme? Daha önce hiç böylesini

görmemiştim. Muhtemelen gülmek istedi ama tek yapabildiği yüzünü buruşturmaktı. Ağzının kenarları tuhaf bir şekilde seğiriyor. “Baba!”

Gitmiş bile, diğerleriyle beraber kalabalığa karışmış. Annem ve ben bir umut camdan dışarı baktık. Ama onu göremedik. Muhtemelen valiz kontrolünden henüz çıkamadı. Ama dudaklarını gerdi ve gülümsemeye çalıştı. Baba, neden gönüllü olmamıza izin vermedin ki? Yeni bir getto inşa etmek için gideceğine sen de inanmamıştın. Gözlerin tuhaf bir şekilde parladı ve beni göğsüne bastırırken ellerin titredi. Bu ne demekti? Elvada mı, görüşürüz mü? Baba, bir daha görüşebileceğimize inanmış mıydın hiç?

8

Nakil Grubunun Gidişi (4 Nisan 1943)

Ghettowache (getto muhafızları) birbirlerine ulaşmamaları için gidenlerle arkada kalanlar arasında bir zincir oluşturuyor.

3 Ekim 1944

Bu öğlen başka bir sınır dışı durumu için çağrılarını iletiyorlar. Gidenlerin geride kalan aileleri için. 1500 kişi. Elbette ailelerin bir araya geleceği söz verildi. Bu da büyük bir yalandı tabii. Dün yola çıkabilseydik en azından bir arada olurduk. Bizi de onlarla aynı yere götürdüklerini kim bilebilir? Eğer bizim dediğimiz olsaydı, çoktan gitmiş olurduk ama babam bunu istemedi. Şimdi de farklı bir yere gönderileceğiz. Hatta bundan eminiz. Eğer bugün değilse de yarın ya da bir sonraki gün gideceğiz. Duraksamak yok. Gidip annemi göreceğim, belki o bir şeyler biliyordur. Umarım gönüllü olmamakla yanılmamışıdır. Bu bizim kaderimiz ve yapacak hiçbir şey yok. İşler kötü gitseydi belki de bunu bir kez daha düşünebilirdik.

*

Terezín günlüğümü burada bitiriyorum. Hayatımın bir devri kapandı. Sadece anılarım kaldı.

Yeni bir deftere geçiyorum, sayfalarını doldurmaya yarın başlayacağım. Onu da sonuna kadar doldurmayı başarabilecek miyim?

3. Auschwitz, Freiberg, Mauthausen, Ev

4 Ekim 1944

Belki bu işten kurtulabilirdik ama yapmak istemedik. Artık bir şekilde içinde olduğumuza göre gidiyoruz. Bu durumda bazı şeyleri bulduğun gibi bırakmak en iyisidir. Tüm valizlerimizi almamıza izin verildi ki bu da iyiye işaret. Belki de haklılardı ve erkeklerin peşinden gidiyorduk. Bunu dört gözle bekliyorum çünkü gün bitmeden babamı görme ihtimalim olabilir.

Saat 12 oldu ve tren istasyondan ayrıldı. Trene binebilecek kadar şanslıydık. Son vagondaydık. Avluya erken çıkmamız iyi olmuştu çünkü girişte büyük bir arbede vardı. Belim bükülmüş gibi hissediyorum. Sırtımda ağır bir çantayla sabah dörtten beri ite kaka yolumu bulmaya çalışmam kolay olmadı. Hiçbir nakil esnasında trene binmek için böylesi bir çaba görülmemiştir. Bugünkü nakil diğerlerinden biraz farklı. Erkeklerin peşinden gidiyoruz. Ben de babamın ve Ota'nın peşindeyim.

Sınır dışı yönetiminden birinin –*Transportleitung*– gelip Terezín'de olduğu gibi bize yardım edip etmeyeceğini merak ediyorum. Belki babam ve Ota da istasyondadır. Bizi görünce çok şaşıracaklar. Kısa sürede Königstein denen yere varacağımız söylendi, yaklaşmış olmalıyız. Altı saattir yoldayız.

*

Tanrı aşkına, hâlâ varmadık mı? Yolculuk bütün gece devam etti. Bu mümkün değil. Königstein o kadar uzak değil ki. Neler oluyor, tren bir süreliğine durdu. Hayır, şimdi de olanca hızıyla yola devam ediyor. Siren seslerini duydum, bir yerlerde hava saldırısı olmalı. Ya burayı da vururlarsa? Şu an Almanya'dayız, burada hava saldırıları oluyor. Neden bu kadar hızlı gitmek zorundayız ki?

*

Hava aydınlanmaya başladı. Şimdi neredeyiz acaba? Bir istasyondan geçtik. Katowice. Tanrım, burası Polonya sınırı olmalı. Bizi nereye gönderiyorlar? Buradan sonrası Polonya. Birkenau olabilir mi? Ama oranın kapandığını ve artık sınır dışıların oraya yönlendirilmediğini duymuştuk. O zaman nereye gidiyoruz? Erkekler de orada mı? Eğer öyleyse nereye gittiğimizin bir önemi yok. Hep beraber olduğumuz sürece.

*

Yirmi dört saattir yoldayız. Nereye gittiğimizi Tanrı bilir. Hepimiz endişelenmeye başladık. İnsanlar çeşitli şeyler söylüyorlar, bazılarına göre sınır arkamızdaymış ama neredeyse yarım gündür Polonya içinde ilerliyoruz ve hiçbir iz yok. Tren şimdi yavaşlamaya başladı. Varmış olabilir miyiz? İnanmak istemiyorum, bu yolculuğun hiç bitmeyeceğini düşünmüştüm. Kesinlikle yaklaşıyor olmalıyız, ileride binalar görünüyor. Oldukça fazla bina var, büyük bir kamp olmalı. İnsanları görebiliyorum ama üstlerine ne giymişler öyle? Pijamaya benziyor ve hepsi de aynı.

Aman Tanrım, bunlar mahkûm kıyafetleri! Bizi nereye getirdiler böyle?! Bu bir toplama kampı! Bazı erkekler keresteleri üst üste yığmak için uğraşıyor. Neden diğer adam onları ölesiye dövüyor? Canları çok yanıyor olmalı çünkü adam onları sopayla dövüyor. Nasıl bu kadar acımasız olabilir? Kendisi Alman bile değil, aynı çizgili tulumdan giymiş ama kolunda bir şerit var.

Yanılıyor olmalıyım, burada duramayız. Bizi neden toplama kampına getirsinler ki? Bir suç işlemiş değiliz. Burada insanlara gösterdikleri muamele korkunç. İzleyemiyorum çünkü görüntüler beni hasta ediyor. Adam birini daha pataklamaya başladı, bu sefer yaşlı bir adamı. Ne kötü bir durum, döven adam en fazla yirmi yaşındadır. Yazıklar olsun ona, adam onun babası olacak yaşta ve davranışlarına bak. Zavallı yaşlı adamı sendeleyene kadar tekmelemeye devam etti.

Demek toplama kampı böyle bir yermiş, hiç aklıma gelmezdi. İnsanlar yıllardır bu şekilde yaşıyorlarmış. Bir de Terezín'den şikâyet ederdik. Buna kıyasla orası cennetmiş.

Bu da nedir? Tren durdu. Çizgili tulumlu bir grup insan bize doğru koşuyor. Aralarında Terezín'den olan var mı acaba? Belki de eşyalarımızı taşımamıza yardım etmek için koşuyorlardır. Belki babam da aralarında. Fakat hayır, muhtemelen ne tür bir trende olduğumuza bakmaya geliyorlar. Burada iniyor olamayız ya? Ya da –bu neden daha önce aklıma gelmedi ki– burası Auschwitz tabii ki. Birkenau buraya çok yakın, belki trenler oraya gitmiyordur ve yürümemiz gerekecektir. Kesinlikle öyle olmalı. Burası Auschwitz, toplama kampı ve biz Birkenau'ya, yani çalışma kampına gidiyoruz.

*

Yanımızdaki vagon boşalmaya başladı bile. Neden bu kadar çok gürültü var? Kapılarımıza vuruyorlar. Sanırım bizim sıramız

geldi. Neden dışarıda bu kadar çok SS görevlisi var? Hepsi bizi gözetlemek için mi gelmiş? Nereye kaçabiliriz ki? Zaten anlamsız olur. Biz de grubun içindeyiz, çıkar yolu yok.

“Herkes dışarı! Valizlerinizi olduğu gibi bırakın! *Alle heraus, schneller!!!*” Her şeyi burada bırakmak mı, el çantalarını da mı? Neden bu kadar çok bağıryorlar ve neden kindar bakışlarla gülüyorlar? Herkesi bileklerinden tutuyorlar. Aradıkları saat mi acaba? Keşke bu kadar çok bağırmasalardı, bu yüz ekşitmeler ve sözler de neyin nesi? O toplama kampına aitmişiz gibi davranıyorlar. Bir kadın yanına küçük bir parça ekmek almak istediği için tokat yedi. Burası Birkenau mu?

Neden boğazım bu kadar kaşınıyor? Nasıl hissettiğimi bilmelerini istemiyorum.

Aptal gözlerim – neden yanıyorlar? Ağlamamalıyım! Ne olursa olsun, şimdi olmaz!! “*Alles da lassen!*” – “Her şeyi olduğu gibi bırakın!” – “*Schneller, heraus!*”

*

Bizi iki gruba ayırdılar. Yaşlı kadınlar ve küçük çocuklu anneler grubu sola, diğerleri sağa dizildi. “Hastalar hiçbir şey söylemesin,” diye fısıltılar başladı. “Hepiniz sağlıklısınız,” diye fısıldadı mahkûm kıyafetlilerden biri Çekçe. Demek ki Çek’miş. Önümüzdeki kuyruk ilerliyor, kısa sürede sıra bize gelecek. Annemi benden ayırmadıkları sürece sorun yok. Birlikte olduğumuzu söylersem bizi ayıramazlar herhalde. Ya da hiçbir şey söylemek en iyisi mi acaba? Çünkü söylersem ve benim için ne kadar önemli olduğunu belli edersem bilerek bizi ayırabilirler.

Anneleri bile çocuklarından ayırıyorlar. Sağa giden şu kız tanıyorum, annesi sola gitti. Ama annesi oldukça yaşlı, gri saçları var. Annem hâlâ genç görünüyor. Ama... Belki de ben çocuk

gibi görünüyorumdur? Belki bana kaç yaşında olduğumu sorarlar. Doğruyu söylemeli miyim? On beş; hayır bu çok küçük oldu, beni alıp annemden ayırabilirler. Belki de daha büyük olduğumu, on sekiz yaşında olduğumu söylemeliyim. Öyle duruyor muyum? Neden olmasın, belki de bana inanırlar.

Kuyruk kısalıyor, önümüzdeki beş kişilik grup da gitti. Tanrım, sana yalvarıyorum, annemi benden ayırma. Farklı gruplara dağılmamıza izin verme.

İki kişiden sonra sıra bize gelecek. Tanrı aşkına, ya hangi yıl doğduğumu sorarsa? Hemen hesaplamalıyım: 1929 ve on beş yaşındayım, yani on sekiz olacaksam 29, 28, 27, tamam 1926 yılında doğdum. Annem SS görevlisinin önünde, adam onu sağa gönderdi. Tanrım, lütfen bizi ayırma! “*Rechts!*” diye gürledi SS görevlisi ve yönü parmağıyla gösterdi. Çok şükür aynı taraftayız. Tanrım, işleri yoluna koyduğun için sana binlerce kez teşekkürler.

Öncelikle bizi banyoya sokup hâlâ sahip olduğumuz her şeyi elimizden alıyorlar. Aslına bakılırsa artık bir saç telimiz bile yok. Kazıtılmış saçlarıma alıştım sayılır ama ilk başta çok korkunç gelmişti. Sesini duyana kadar kendi annemi bile tanıyamadım. Ne olmuş yani, saç yine uzar, yaşadığımız sürece bunu dert etmiyorum. İçimde çok fazla umut yok. Buraya gelir gelmez uzun bir konuşmayla karşılaştık ama ilk cümlesinden başka hiçbir şey hatırlamıyorum: “*Ihr seid in Vernichtungslager!*” *Şu an ölüm kampındasınız!* Bunun üzerine bizi bu binaya getirdiler ve hiçbir yere gitmememiz için emir verdiler.

Macar Yahudileri Auschwitz'deki ayrıştırma alanında, Mayıs/Haziran 1944. Çalışabilecek durumda olanlar sağa, olmayanlarsa doğrudan gaz odalarına gönderildi.

Ciddi anlamda açım. Sabahtan beri hiçbir şey yemedik, saat yedi civarı olmalı ama akşam yemeği verecek gibi durmuyorlar. Belki de hiç yemek vermezler ve açlıktan ölmemizi beklerler. Keşke trendeki pateyi yeseydik. Babam için saklıyorduk ve onu görür görmez vermeyi planlıyorduk.

Tanrım, ne kadar da aptalız, aklımızdan ne geçiyordu ki? “Erkeklerinizin peşinden yeni bir gettoya gidiyorsunuz.” Biz de onlara inandık. Bazı insanlar gelmek için gönüllü bile oldular. Demek bu yüzden valizlerimizi de almamıza izin vermişler. Depolarına koyabilecekleri bir yığın eşya daha. Yatağa yatıp uyuyarak açlığımızı bastırsak iyi olacak. Belki bugünlük bizi rahat bırakırlar. Dört kişilik bir alana on kişiyi sığdırmaya çalışmak çok zor olacak elbette ama bir şekilde halledeceğiz. Hepimiz sağa

ya da sola dönük şekilde yatarsak işe yarayabilir. Üç çarşafımız var (tam olarak çarşaf denemez ama eskiden belki de çarşaf olarak kullanılmış kirli örtüler için başka bir isim bulamadım) ve onumuz bunu paylaşmak zorundayız. Kafalarımızın altına kıyafetlerimizi koyacağız ve evet, işe yarayacak. Çok rahat olmayacağız ama son yirmi dört saatte olanlardan sonra o kadar yorgunum ki üzerine hiçbir şey koymadan bu boş tahtaların üzerinde bile iyi uyuyabilirim.

Heim'daki kızlar neler yapıyorlardır acaba? Francka, Sary ve diğerleri? Beni hatırlarlar mı? Peki ya sevgili yatağım? Savaşın nasıl sonuçlanacağını onun üzerindeyken göremeyeceğim artık.

*

Anlaşılan açlıktan ölmemize izin vermeyecekler. Bununla kastettiğim etrafta lezzetli yiyeceklerin olduğu değil, hiç alakası yok ama fark etmez, önemli olan yiyecek herhangi bir şeyin olması.

Sabah erkenden uyandırma çağrısı geliyor ve hemen ardından da her ranzaya yiyecek kırıntıları ve artıklarıyla dolu bir tencere geliyor. Burada yeni olduğumuzu ve daha fazla yemeğin kalmadığını söylüyorlar. Gerçekten çok üzgünüm. Eğer bizi böyle besleyeceklerse sonumuz geldi denektir. Verilenler asla yenilmeyecek durumda olsa da (soğuk, sert ve acı) kendimizi yemeye zorluyoruz. Biraz boş midemizi doldurmak için, biraz da yemekleri ziyan edersek bizi cezalandıracaklarından korktuğumuz için yiyoruz.

Kahvaltıdan sonra yoklama başlıyor, bizi tek tek sayıp bir ya da iki saat ayakta bekletiyorlar. Tam olarak ne kadar bekledik hatırlamıyorum çünkü saatim yok. Yine de sonsuzluk kadar uzun geldiğini hatırlıyorum. Neden böyle oldu bilmiyorum, günlük programın bir parçası sanırım. Yeterince yorulduğu-

muza ve neredeyse donmak üzere olduğumuzu gördükten sonra binaya geri dönmemize izin veriyorlar. Henüz ekim ayındayız ama hava dondurucu derecede soğuk. Sabahın dördünde (öyle olduğunu düşünüyorum çünkü hava hâlâ karanlıktı) bize verdikleri paçavralara kıyafet denilemeyeceği için neredeyse çıplak ve ayaklarımızda Hollanda takunyaları (bazen tek bir takunya olurdu çünkü ranzalardan zamanında inecek kadar enerjik ve atik değilsen daha fazlasını bulamazdın) saatlerce dışarıda beklemek donmamıza neden oluyordu. En kötüsü de saçlarımız kazıtıldığı için en çok kafamızın üşümeseydi.

Bunun yanı sıra Polonya iklimi oldukça tuhaf. Gündüz insanları sıcaktan bayıltacak kadar sıcak bir hava hâkimken sabah erken saatte aralık ayındaki Prag'dan daha soğuk olur. Kışın bere takmak istemediğimde ya da uzun çorap giymeyi reddettiğimde annemin nasıl kızdığını hatırlayınca gülüyorum. Eve dönme imkânım olursa ölene kadar kafama hiçbir şey takmayacağım.

Ranzalarımıza geri tırmanır tırmanmaz (gerçekten de tırmanıyorduk çünkü burada, Terezín'deki gibi merdivenler yoktu) uyuşmuş bacaklarımızı ve ellerimizi battaniyelere sarıyorduk ve yeniden uyanıp *Waschraum*'a ya da tuvalete gitme vakti gelene kadar böylece kalıyorduk. Her şey o kadar hızlı ilerliyordu ki iki yeri de kullanmak neredeyse imkânsızdı. İçeriye doğru iki adım atmıştık ki gardiyanlar sopalarla ve benzeri aletlerle bizi dışarı kovaladılar.

Takunyelerimizi çamura feda edecek bir hızda ilerlediğimiz için binaya geri dönmek zorunda kaldık. Kısa süre sonra hepimize çorba getirdiler (burada *zupa* deniyor) ama hiç lezzetli değildi ve mümkün olan (ya da olmayan) her şey içinde yüzüyordu. Çürümüş turp, mısır koçanları, donmuş kabak parçaları, saplar ve karışıma pembemsi bir renk katan pancar, sayabileceklerimden birkaçı. O sabah erken saatlerde beş ila on kişi tek bir çanakta yemek yedi. Çoğu kişi burun kıvrıp yemeyi reddetti ama ben onlardan biri değildim. Nasıl ve ne olursa olsun yemelisiniz.

“Atın ölümü arpadan olsun” atasözünde olduğu gibi mümkün olduğunca midemi doldurmaya çalıştım. Neyin ne olduğunu bilen herkesin anlayacağı gibi hem dişlerimi hem ellerimi kullandım.

Akşam herkese düşen ekmekler dağıtıldıktan sonra (çeyrek somun kara çavdar ekmeği ve bir yemek kaşığı reçel) yine yoklama alındı. Bıçağımız yok, bu yüzden de ekmeği parçalara ayırıp sert kısmıyla reçeli sürüyoruz. Annem ve ben bir kısmını ertesi güne sakladık ve diğer kısmını da akşam yemeği olarak yedik. Gardiyanlardan biri bana mendil verdi, çok şaşırdım çünkü hepsi tam bir domuz. Annemi çıplak elleriyle başımı örtmeye çalışırken görmüş ve içinde az da olsa insani duygular uyanmış olmalı ama diğerleri hiç duyarlı değil.

*

Kendime çok kızıyorum; küçük bir çocuk gibi beklentiye girdim ve tüm gün hüngür hüngür ağladım. Elimde değil, burada her şey çok korkunç. Yatma vakti geliyor ama tüm gün hiçbir şey yapmadım. Sabaha kadar hiç kıpırdamadan aynı pozisyonda yattım. Dün gece bir kez bile uyanmadım ama bu sabah her yerim incinmişti ve kemiklerimin tamamı sanki kırılmıştı. Sert bir zeminde iyi bir uyku çekmeniz mümkün değil ve hep aynı şeyler olur. Ah, Tanrım, neden bizi bu şekilde cezalandırıyorsun? “*Ruhe, alle schlafen, schneller!*” – “Sessizlik, herkes uyusun, acele edin!” Blok bekçisi binanın ortasında geziniyor ve gardiyanlar avazları çıktığı kadar bağırlıyorlar. “*Schlafen, schneller!*” Işıklar söndü.

*

Tuvaletten çıkıp yaşadığımız yer olan 9. bloka gitmemize izin vermemeleri ve iki kat aşağıda başka bir bloka gönderilmemiz dışında sabahın dünden hiçbir farkı yoktu. Öğle yemeğinden

sonra yine belirsiz dakikalar geçirdiğimiz başka bir yere aktarıldık. Kampta konuşma yasağı (*Lagerruhe*) başlamıştı. Dışarıyı karanlıktı ve birdenbire... silah sesleri, bağrışmalar ve kaçan birinin ayak sesleri duyuldu. Sonra yine silah sesi... Bir hıçkırık, korkmuş sesler ve ardından kışlamızın kapısı açıldı ve bir sürü çocuk gölgesi, gözlerinde dehşetle küçük aralıktan içeri girdi. Etrafa dağılıp diğerlerinin arasından geçtiler ve sürünerek ranzalara tırmandılar. Annem ve ben ranzanın üçüncü katındaydık ve aralarından üçü alt ranzaya tırmandı.

Donmuş bir şekilde boşluğa bakıyorduk, bir süre sonra birkaçımız korkuyla birkaç kelime fısıldamaya cesaret etti de olan biteni anlamaya başladık. Bizim kampımızdaki çocukları diğer tarafa taşıyorlardı. Diğer taraf! İnsanlar sürekli bunun hakkında konuşuyor; gardiyanlar en ufak şeyden bile sinirlenip bizi bununla tehdit ediyor ama oranın nasıl bir yer olduğunu ve neler döndüğünü hiç kestiremiyorum. Diğer taraf denince oldukça gizemli bir yer akıllara geliyor ve bu da herkesin tüylerinin diken diken olmasına yetiyor. Gaz odaları anlamına geldiğini düşünüyorum...

Yine tıkırdamalar, kızgın erkek sesleri, ağlamalar, daha fazla silah sesi ve gürültülü iniltiler başladı. Binanın tam önünde iri çivili ve ağır botların sesi. Buraya geliyorlar! Çocukların yanımıza sığındığını anladılar! Girişin hemen yanındaki ilk ranzada oturduk ve çocukları da arkamıza sakladık. Onları bulacaklar. Ateş edecekler. Hepimize ateş edecekler. Sonumuz geldi! Bu düşünceler hızla kafamdan geçti, anneme daha sıkı sarıldım ve dua etmeye başladım: "Tanrım, eğer ölürsem, en azından annemle beraber öleyim. Beni burada yalnız bırakma. Annemden sonra ölmeme izin verme. Yine de ölmek istemiyorum, izin ver yaşayayım, izin ver annem ve ben bu savaşı sağ salım atlatalım."

Adımlar gitgide uzaklaştı ve ağlamalar da kesildi. Hepimiz güvendedik, bize sığınan çocuklar da öyle.

On sekiz numaraya gelmeden önce bizi bir süreliğine bir binada tutmuşlardı ve annem de orada bir kova pişmiş patates bulmuştu. Muhtemelen gardiyanlardan biri orada unutmuştu kovayı. Bulduklarımızı ranzadaki herkesle bölüştük; geriye yalnızca sekiz patates kaldı. Ama onları da ekmek bile bulamadığımız günler için saklıyoruz. Dün bütün bu taşınma işlerinin arasında ya unuttular ya da burada böyle şeyler daha sık oluyor, bilemiyorum. Sabah yüzümü bile yıkama fırsatı buldum.

Bugün korkunç derecede sıcaktı. Yoklama sırasında bir sürü bayılan oldu. Çok ilginç bir şey öğrendim: bayılanları kendilerine getirmek için ilginç bir yöntem izliyorlar. Suni teneffüs ya da soğuk hava çarpma gibi şeyler yapmıyorlar. İlk başta çok ilginç geldi ama hiçbir tıbbi müdahalenin bu yöntemden daha çok işe yaradığını da görmedim: tokatlama. Herkes anında kendine geliyor.

*

Terezín'e mektup yazmamıza izin veriyorlar. Çok anlamı yok, hatta mektuplarımızı göndereceklerinden de şüpheliyim ve gerçekleri de yazamıyoruz. Adres olarak "Birkenau Çalışma Kampı" (*Arbeitslager Birkenau*) yazmamız istendi. İsme bakarak kimse bir anlam çıkaramaz ve buranın Auschwitz'le aynı olduğunu da bilemez. Tıpkı mektuplarımızın Terezín'e ulaşıp ulaşmadığını bilemediğimiz gibi.

Fakat aramızda bazı kodlar belirledik: yazdığımız her şeyin aksini söylemek istediğimizi bilecekler. Onlar için önemli olan şey bizden haber almak ve tek sorun mektupların ulaşp ulaşmayacağını bilmememiz. Çalışmak için buradan başka bir yere geçeceğimizi de yazmamızı istediler. Buraya geldiğimizden beri aynı şeyi duyuyoruz ve ben de bunun gerçekleşmesini istiyorum ama şu anda, bu konu hakkında yazmamıza izin verdikleri için gerçekleşeceğine inanmıyorum.

On sekiz numarada iki gün kaldık. Gardiyanlardan biri beni sevdi; ona temizlik işlerinde yardım ettim ve öğlen ödül olarak üç kâse *zupa* aldım. Kendisi Polonyalı ve adı da Broche. Çok iyi bir kız, diğer gardiyanlar gibi değil ve bu yüzden de arkadaş olduk. Diğerleriyle işim bile olmaz çünkü birer canavarlar, bana bir kazan çorba verseler bile öyleler.

Keşke on sekiz numarada kalmaya devam edebilseydik. Ama imkânsız çünkü görünüşe göre burada her gece farklı bir yerde uyuyorsun. Bu şekilde ellerinde daha fazla ekmek kalıyor çünkü o karışıklıkta hep bir bina unutuluyor ve bu ikinci kez bize denk geldi.

*

Öğlen vakti Terezín'den bir grup geldi. Onlar yanımızdan geçerken biz de lavabodaydık. Laška ve Růža Vogelová'yı gördük, onlar da annelerine haber verdiler. Liza ve Zuzka diğer tarafa gitmişti. Peki ya Rutka? O benimle aynı zamanda gelmişti ve o zamandan beri onu görmedim. Rutka benden kısa, muhtemelen sol grupla gitmiştir. Bayan Spitzova ve Anita da aynı şekilde. Hiçbirinin şu an yaşamıyor olma ihtimali olduğuna ya da bugün veya yarın gaz odasına girebileceklerine inanamıyorum. Neşeli,

gülümseyen Rutka, kk Rutka'mız; Lza ve Terezn'de doğan kk kardeşi Zuzka.

Belki gardiyanlar yalnızca bizi korkutmaya ve tedirgin etmeye alışıyorlardır. Acaba aralarında diğer tarafa giden olmuş mudur? Gerçekten orada gaz odaları mı var? O korkunç yerin olduğu noktaya doğru boş boş bakıyorum. Tüm bu sorular anlamsız. Gördüğüm ve bana cevap olabilecek tek şey gece gündüz dumanı tüten iki baca. Krematoryum olduğunu söylüyorlar.

Tahtalar artık canımı acıtmıyor ama dün gece çok kötü geçti. Her şey sözde ilalamayla (*Entwesung*) başladı. Bizi gaza boğacaklarını düşündüm. O kadar kötü değildi ama artık bıktım.

Kıyafetlerimizi çıkarmak zorunda kaldık ve bizi orada öylece bıraktılar. İlk grubun sırası iki saat sonra geldi; işimiz sabaha kadar bitmemişti. Muhtemelen asıl amaç adamakıllı soğuk algınlığına yakalanmamızı ve kıyafetlerimizi değiştirmemizi istemeleriydi. Farklı ve temiz kıyafetler alacağımı düşündüm ama boşuna! zerimizden çıkarıp attığımız yığının içinden dağıtmaya başladılar. Başka birilerinin kıyafetlerini almıştık ve her birimize ya elbise ya da i çamaşırı verildi ama ikisi birden verilmedi.

Çok kısa sürede banyo yaptık. Her birimiz sırayla duşlardan geçtik ve en sonunda üzerimize Lysol sıktılar. Hepsinin vücudumuzdan akıp gittiğine emin olmak için etrafta bekleyen SS görevlileri vardı.

Hepsi de oldukça geen, toy erkeklerdi ve muhtemelen bu durum onları çok eğlendiriyordu. Elbette havlularımız yoktu ve ıslak ıslak kıyafetlerimizin içine girmekten başka şansımız kalmamıştı. Zaten kurulanmak anlamsızdı çünkü dışarıda bardaktan boşanırcasına yağmur yağıyordu ve daha da fazla ıslanıyorduk.

Silah sesleri duyduk, dn geceden daha gürültülüydü. Krakw'u ayıkladıklarını ve öncülerin yaklaştığını duyduk. Belki bizi de kurtarmaya geliriler. Umarım.

*

Binada bir blok bekçisi var, kendisi tam bir domuz olmalı. İpek sabahlığı ve geceliğiyle tavus kuşu gibi kasılarak yürüyor. Bir kadını tuvalete gitmeye izin istediği için tuğlaların üzerinde diz çöktürttü. Domuz diyorum çünkü onu tanımlayabilecek başka kelime yok. Ama o bile az kalır ve dünyanın her yerindeki domuzlara hakaret olur.

Bize battaniye bile vermediler, yalnızca kâğıt gibi ince, hasırdan yapılmış bir pike verdiler ve bunun beş kişilik olduğunu söylediler. Ama şimdi üşümüyorum bile. Soğuk algınlığına yakalanmadım ve kimsenin de yakalanacağını sanmıyorum. Tahmin ettiğinizden çok daha fazlasına tahammül edip dayanabiliyorsunuz. İnanılmaz bir şey: Annem zatürreden yeni kurtuldu ve buraya geldiğimizden beri de öksürüğü kesildi.

*

Yoklamadan kısa süre sonra (ranzalarımızda kalmamıza izin vardı, yalnızca bacaklarımızı sayıyorlardı, belki de tüm gece donduğumuz için kendilerini üzgün hissetmişlerdi) yaklaşık on altı yaşında gözüken bir SS görevlisi binaya uçar gibi girdi. "*Alle nackt ausziehen und heraus!*" – "Herkes soyunsun ve dışarı çıksın!" Bizi yine iki gruba ayırdılar. Yine gerginlik anları; acaba bir arada kalabilecek miyiz? Her şey yolunda gitti. Kıyafetlerimizi tekrardan giyer giymez bizi ilerlettiler. Binadaki insanlar bizi acı dolu gözlerle izlediler ve aralarında, gaz odalarına gideceğimizi konuştuklarını duydum. Bu düşüncüyü kafamdan atmak için her yolu denedim. Herkes çalıştırılacağımızı ve mutlu olacağımızı söyledi. Ama nafile; gaz ve gaz odaları fikri beynimi kemirmeye başlamıştı ve duracağı yoktu.

Bacak Sayımı (1945/6)

“...ranzalarımızda kalmamıza izin vardı, yalnızca bacaklarımızı sayıyorlardı, belki de tüm gece donduğumuz için kendilerini üzgün hissetmişlerdi...”

C kampının kapısından geçtik ve yolun belli bir kısmında erkeklerin kampından (*Männerlager*) yürüdük. Babamı görmeye çalıştım ama belki de binalardan birindeydi ya da buraya, Auschwitz'e gönderilmişti. Ama onu bulabilme umutlarımdan çabucak vazgeçtim. Çok büyük bir tesadüf olurdu çünkü çok hızlı yürüyorduk ve etrafa bakınmaya pek vakit yoktu. Yapabileceğimiz tek şey hıza ayak uydurup ayakkabılarımızı çamura teslim etmemeye çalışmaktı. Sonra bir emir daha geldi: “*Stehen Bleiben!*” – “Dur!”

Tam o anda bardaktan boşanırcasına yağmur başladı. Anında sıırıslıklam olmuştuk. Soğuktan korunmak için birbirimize sıkı sıkı sarıldık. Kıyafetlerimiz üstümüze yapıştı ve boyaları da küçük dereler halinde bacaklarımıza doğru aktı.

Tüm küfürlere, yalvarmalara ve dualara rağmen yağmur öğlene kadar yağmaya devam etti. Batan güneş çok kısa bir süre ışığını üzerimizde tuttu ve sular buharlaşmaya başladı. Âdeta buharda kaybolmuştuk. Hemen ardından yine dişlerimiz tıkırdamaya başladı ve tüylerimiz diken diken oldu.

Sıra az da olsa ilerlemeye başladığında hava kararıyordu. Herkesi not ettiler ve güvenlik sebebiyle bir kez daha 1926 yılını telaffuz ettim ve annem de yaşını dört yaş küçülterek aramızdaki yaş farkının azalmasına uğraştı. Anne-kız olduğumuzu kimseye söylememiştik çünkü bunun daha iyi olacağını düşünüyorduk.

Banyolar biraz daha büyük olmanın dışında çünkü *Entwesung*'la çok benzerdi. Bunlara sauna deniyormuş. Banyo yapmak için oldukça az bir zaman vardı ve doğru düzgün yıkanma fırsatımız olmadı. Banyodan sonra camları parçalanmış boş bir odada beklemeye başladık. Havluya gerek yoktu çünkü cereyanda zaten kurumuştuk. Her şey genç SS askerlerinin gözetimi altında gerçekleşiyordu.

Kıyafetlerin dağıtımı sırasında şansım yaver gitti. Uzun kollu bir elbise, yüksek tabanlı ayakkabılar (birbirinin aynı değil ama herkes aynı durumda olduğundan dert etmiyorum) ve vatkalı bir kaban aldım. Kaban bileklerime kadar iniyor ve boyun kısmından düğmelenebiliyor. Hayatım boyunca hiçbir şeyden bu kadar memnun olmadım ve olmayacağım. Kabanın içinde o kadar sığdım ki mutluluktan uçuyorum.

*

O akşam geç saatte trene bindik (üstü kapalı büyükbaş hayvan vagonları). Kampın kapısına geldiğimizde her birimize bir somun ekmek, biraz margarin ve bir dilim salam verdiler. Yürürken ve trene binerken ekmeğime yumuldum. Dün akşamdan beri

hiçbir şey yememiştik. Şimdi ise midemde bir dilim salam var ve kendimi yeniden iyi hissediyorum. Annem ve ben margarini montumun içine sakladık ve bir çiviyle astık. Aynı zamanda kafalarımız üşümesin diye vatkanın da bir kısmını kestik.

Yerde oturuyoruz; vagonun içinde elli kişiyiz. Uyuyabilmek için hepimizin uzanması gerekiyor. Arkamda sert bir şey var, bir tahta parçası gibi, sırtıma fena halde baskı yapıyor ama ayağa kalkamıyorum. Sabah bu işi halletmem lazım. Nereye gittiğimizi çok merak ediyorum. İyi bir yere taşındığımız söyleniyor. Göreceğiz, yeniden Königstein durumunu yaşayabiliriz. Ama hiçbir yer buradan kötü olamaz. En azından umarım olmaz.

Yirmi dört saatlik bir yolculuğun ardından biz de dahil 500 kişiyi Freiberg istasyonunda indirdiler. Geri kalanlar yola devam etti. Bir süre yürüdükten sonra devasa bir binanın önüne geldik. Muhtemelen bir fabrika. Bir SS görevlisi kapıda bekliyordu ve tüm belirtiler onun kamp yöneticisi olduğunu gösteriyor. Adama başçavuş (*Unterscharführer*) diye sesleniyorlar ve yanında da birçok çavuş (*Aufseher*) var.

Hepimizin orada olup olmadığını görmek için yoklamadan isimleri okumaya başladı. Uslu durmamızı söyleyip bizi odalara paylaştırdı. Zaten saat çok geç olmuştu.

Gözlerimize inanamadık. Burada duvarları olan sağlam bir binada yaşayacağız, Auschwitz'deki gibi korkunç barakalarda değil. O çirkin kafeslerde değil, düzgün ranzalarda uyuyacağız. Hem de ikişerli olarak. Bu konuda bir avantajım var çünkü annemle birlikteyim ve bir yabancıyla uyumak zorunda değilim. Hemen ranzanın üçüncü katına kıvrıldık. Burada uzanmak çok keyifli, o kadar yumuşak ve sıcak ki. Merkezi ısıtma bile var.

Oradan çıktığımız için gerçekten çok şanslıyız, burası kesinlikle kötü bir kamp değil.

*

Hiç dün akşamki kadar rahat uyuduğumu hatırlamıyorum. Altımızda sadece bir hasır ve yastık olarak da katlanmış bir halde başımın altına koyduğum paltom vardı ama bence kuş tüyü bir yatakta yatıyordum. Buraya geldiğimiz için çok mutluyum. Yeniden insan gibi hissediyorum. Her birimize bir yorgan (artık her ranzada üç tane var), her iki kişiye bir havlu ve yine herkese bir kâse, kupa ve kaşık verildi. Sonuncusu beni en çok mutlu eden şeydi çünkü artık hayvanlar gibi elimizle yemek zorunda kalmayacağız ve yeniden insan olacağız.

Hepimiz aynı koridorda yaşıyoruz. Söylentiye göre ikinci katta Polonyalı kadınlar varmış ama oraya gitmemize, hatta bu koridordan çıkmamıza izin verilmiyor. Hiç sabunumuz yok ve Auschwitz'de kaldığımız süre boyunca, banyo saatlerinde bile yıkanmaya vakit yoktu. Üstelik 24 saat boyunca boğazımızdan hiç sıvı geçmemişti ve yol yorgunluğu da üstüne eklendi... Korkunç derecede susadım.

*

Yoklama esnasında bayıldım. Susuzluk gerçekten çok kötü, açlıktan bile beter. Annem lavabodaki su borularını eliyle sıyırdı çünkü birkaç damla da olsa beni kendime getirecek kadar su bulmak istedi. O gece sular akmaya başladı, duyar duymaz içmeye gittim ve kendimi daha iyi hissettim.

Öğlen sakızkabağı çorbası vardı, içinde et parçaları bile gördüm. Herkes istediği kadar çorba içebildi. Bizi bu şekilde

besledikleri sürece yaşamaya devam edeceğiz. Umarım babam da iyi durumdadır.

İki haftadır buradayız ama bana sonsuzluk kadar uzun geliyor. Her gün sakızkabağı çorbası içiyoruz ama ilk günkü gibi istediğimiz kadar değil, kişi başına bir litre çorba alma hakkımız var. Çorbada sudan başka bir şey olmadığından bir saat sonra açlık yine baş gösteriyor. Her birimize 400 gram ekmek veriliyor ama gardiyanlar aşırı düzenbazlar.

Çoktan çalışmaya başlamalıydık ama birkaç kızıl hastalığı vakası görüldüğü için karantinaya alındık. Koridora bile çıkmıyoruz, iki haftadır odadan dışarı adım atmadık. En azından ranzalarımızda olsaydık tüm gün uyurdum; geceleri ise tahtakuruları hiçbirimizi uyutmuyor. Hiç bu kadar tahtakurusunu bir arada görmemiştım, Terezín'dekiler hiçbir şeymiş. Gündüz vakti bile duvarlara tırmanıyorlar. Gün boyunca ranzalarımızı çok düzenli bir halde bırakıp başka bir yere oturmamız gerekiyor. Yere oturmak zorunda kalıyoruz çünkü herkes için sandalye yok. Günlük programımız yemek saatini beklemekten ve sınırsız can sıkıntısından oluşuyor. Eğer kızıl hastalığı vakaları biterse yarın çalışmaya gideceğiz.

Burada, uçak fabrikası olarak kullanılan bir binada çalışıyoruz. Gündüz 12'den gece 12'ye kadar vardiyalar halinde işe gidip geliyoruz. Geçen hafta öğlen saatlerinde işe başladık ve her şey yolunda gitti. Bu hafta ise gece yarısı başladık ve neredeyse hiç uyuyamıyoruz. Eve döndüğümüzde öğlen oluyor ve çorbalarımız

buz gibi olurken bir saat boyunca yoklama sırasında bekliyoruz. Öğle yemeğinin ardından yıkanmaya gidiyoruz; yatana kadar saat üç oluyor. Bir buçuk saat uyuyoruz ve sonra ekmek dağıtımı başlıyor. Ödüller (*Zulag*) dağıtıldığında (10 gramlık margarin ve bir kaşık dolusu reçel) saat altı oluyor ve sekiz gibi de kahve dağıtımı başlıyor. Gardiyanlar iki dağıtım arasında o kadar cuncuna yaratıyorlar ki uyumak imkânsız. Kahvenin ardından iki saat daha uyuyoruz ve akşam 10'da uyandırılıyor. Yarım saat içinde hazırlanıp yoklama için sıraya geçmeliyiz.

*

Eğer bu vardiyada biraz daha çalışmaya devam edersek sonunu getirebilir miyiz bilmiyorum. Üstelik bu vardiyadayken açlık durumu daha beter hale geliyor. Yatmadan hemen önce akşam yemeği yiyoruz ve aldığımız ekmek işte geçirdiğimiz on iki saat boyunca yetmek zorunda. İşimiz de o kadar saçma ki bir dakika bile oturmaya iznimiz yok ama yapacak bir iş de yok.

En kötüsü de bu çünkü bunun duyulmasına izin vermemeli ve çalışıyor gibi yapmaya devam etmeliyiz. Uçak parçalarını cilalıyoruz, inanılmaz sinir bozucu bir iş. Tek bir yerde durup ellerinle sürekli aynı hareketleri yapman gerekiyor. Demir tozlarını yutuyor olmamız da epeyce sağlıksız bir durum. Üstelik temiz havaya hiç çıkamıyoruz.

*

28 Ekim'de bir şeyler olacağını hissetmiştim ama hava saldırısı olmadı bile. İki hafta sonra doğum günüm. Keşke savaş o zamana kadar bitse. Böylece en güzel hediyemi almış olurum.

Gündüz vardiyası artık altıdan altıya kadar çalışıyor. Yine de çok şanslı sayılmam çünkü bizim grubumuz sekize kadar çalışmak zorunda. Yine aynı monoton cilalama işi. Annem ikinci kata transfer edildi, orada küçük kanatları birleştiriyorlar.

*

Her sabah yoklama esnasında Šára (*Unterscharführer*'e artık böyle sesleniyoruz, Uša dediğimiz de oluyor) bir bahane bulup birilerini tokatlıyor. Çok şanssızım çünkü bu olaylar hep benim yakınımnda oluyor. Önceleri buna dayanamıyordum ama böyle şeyleri önemsemeyi bıraktım artık. Bir keresinde adam, birinin evrakını *Waschraum*'da bıraktığını hatırladı ve hiçbirimize ekmek vermedi. Bunun dışında her şeye duyarsızlaştım denilebilir.

“Buradan 80 km uzaklıktaki Görlitz ve Bautzen’e varmışlar. Yeni yıl geldiğinde savaş bitmiş olacak. Bir barış konferansı düzenlenecek. Gazeteler artık Köln’ün düştüğünü kabul ediyor.” Buralarda dönen konuşmalar artık hep bu şekildeydi ama şimdilik tek gerçek olan şey, Noel’in üzerinden bir hafta geçtiği, çorbanın daha da kötüleştiği ve ekmeklerin artık 300 gram olarak dağıtılması.

Gerçek binalara geçeceğimizi duyuyoruz.

Çalışma odaları hiçbir şekilde ısıtılmıyor. Yerler çimento kaplı, ayakkabılarımız parçalanmış durumda ve ayağımızda çoraplarımız yok. Šára paltolarımızı giymemize izin vermiyor.

Soğuğa dayanamıyoruz ve paltolarımızın içinden elyafı ve astarı çıkarıp (en azından kalın paltoları olanlar bunu yapabildi) ayağımıza sargı, kafamız için şal ve kıyafetlerimizin altına votka yapıyoruz. Bugün Šára hepsini elimizden aldı. Üzerimizde ince montlarla kaldık ve hâlâ donuyoruz. Soğuk çok korkunç, hatta açlık ve susuzluktan bile daha korkunç.

*

Üç gündür 40 derece ateş ve bademcik iltihabıyla evde yatıyorum. Koğuştaki iki kez bayıldım. Bugün yeniden çalışabileceğimi söylediler.

~

Uzun süredir bundan korkuyorduk ve sonunda oldu. Binalara taşınıyoruz. Dört aydır ilk defa temiz havaya kavuşuyoruz. Korkunç derecede soğuktu ve kar fırtınası vardı. Fabrika, buradan bir buçuk saat uzaklıkta. Yapamayacağımı düşündüm. Dün hâlâ ateşim vardı ama şimdi iyiyim ve hastalığı atlatacağımı düşünüyorum. İşte o zaman, eminim ki bir daha grip olmayacağım.

Görünüşe göre depoda takunyalar ve külotlu çoraplar varmış ama bize vermiyorlar. Neyi beklediklerini anlamıyorum.

*

Binalar daha yeni tamamlanmıştı ve henüz doğru düzgün kurumadılar bile. Çatıdan sular damlıyor, bu yüzden her akşam battaniyelerimiz ve döşeklerimiz sıırıslam oluyor. Alt ranzalarda yatmak daha iyi olabilir –burada yalnızca iki katlı ranzalar var– ama nem de aşağıdan sızmaya başlıyor. Duvarlarda kırağı oluşmuş ve soba da asla yakılmıyor. Günde iki kova kömür hakkımız

var ama gardiyanlar biz isteyken yarısını çalıyor. Şimdiye kadar doğru düzgün yıkanamadık, yalnızca fabrikadayken lavabodaki su borusunun önünde gizli gizli elimizi yüzümüzü yıkayabildik. Ama Šára görürse anında tokatlıyor bizi. *Waschraum*, yaşadığımız yerden dört blok ileride ve şu anda su da donmuş durumda.

Geceleri üstümüzü çıkarmıyoruz bile; ranzalarda üçlü olarak yatıyoruz çünkü yeterince döşek yok. Durum oldukça kötü. Bir mucize olmadığı takdirde bu şekilde yaşamamız mümkün değil. Belki savaşın sonu gelmek üzeredir. Söylenenlere göre Bautzen'e varmışlar ve bu sefer gerçek; ustabaşılardan biri söyledi.

*

Ne kadar şok edici görünse de Šára bize acımaya başladı. Bu çöplükte yaşamının imkânsız olduğunu kabul etti. Bizi umursadığı yok ama hepimiz hasta olursak fabrikadaki işler ne olacak? Biz eğitilmiş iş gücüyüz ve uzmanların çoğu öncü kuvvetlere katıldı. Fabrikanın geleceği için bizi daha iyi bir binaya taşımak zorunda kaldılar. Orası da dondurucu derecede soğuk ama en azından tavandan sular damlamıyor (en azından eski binadaki kadar değil).

*

Lavaboda artık sular akıyor ama tüm camlar kırık olduğundan yıkanmak imkânsız. Fabrikadan kova çaldık ve binada kendimiz yıkanıyoruz. Tabii ki Šára bunu fark etti ve yoklama sırasında bunu yapmamızı açık açık yasakladı. Kendisi ve müfettişler her sabah gelip kontrol ediyorlar. Geceleri yıkanmaya başladık çünkü en güvenli yol bu.

29 Ocak.

Külotlu çorapları ve takunyaları dağıttılar. Şanslıydık çünkü hem annem hem de ben payımıza düşeni aldık. Herkes için yeterince malzeme yoktu, yani bazıları tüm kış boyunca çıplak ayakla gezmek zorunda. Depoda daha fazlası var ama görünüşe göre onları bize dağıtmayacaklar.

En sonunda cilalama işinden kurtuldum. Beni zemin kata, kurulum işine verdiler. Bu tamamen erkek işi, çok zor. İskelet üzerinde duran devasa kanatları kuruyoruz. Perçinleme işleminin dolaylı parmaklarım yanıyor; nasıl yapılacağını bir türlü öğrenemiyorum. Çalışma odası müdürünün -*Salmeister*- gidip Šára'ya şikâyet etmesinden korkuyorum. Adam tam bir domuz; uzmanlar bile ondan korkuyor. Bazı perçin tabancaları o kadar ağır ki kaldıramıyorum bile.

Öğlen birden sabah bire kadar çalışıyoruz. Saat onda değil de dokuzda uyandırılıyor çünkü gardiyanların her zaman acelesi var. On bir buçukta binadan ayrılıyor; gece on iki buçukta da yoklama için fabrikada olmamız gerekiyor. Šára her zaman aşırı telaşlı ve aceleci, ayrıca elinde bir kırbaçla basamaklarda bekliyor.

Eskiden, ekmeğimizi saklayıp yoklamadan hemen önce yerdik ama Šára buna da izin vermiyor. Gitmeden önce yemek işini bitirmek zorundaymışız. İşteyken gizlice yiyoruz çünkü boş mideyle akşama kadar dayanmak mümkün değil. Akşam yemeği saat yedide. Molalar ise çok kısa. 1000 porsiyon yemeği dağıtarak geçen sürede sona kalan kişi suyunu bile içemiyor (şimdiye kadar durum bu).

Porsiyonlar da birbirinden çok farklı ama bu, kazanı iyice karıştırmadığı için gardiyanın suçu. Sanki çok ağır bir iş. Bu yüzden bazıları yemeğin sadece suyunu alırken bazıları da yal-

nızca katı parçalarını alıyor. Tabii katı parçaları alanlar hep gardiyanın gözdeleleri oluyor. Benim gibi sıradan ölümlüler için ise sadece yemeğin suyu var. Çorbayla aynı anda gelen ekmek için de aynı şey söz konusu. Yiyecekler dağıtılırken Šára etrafta dolanıp kırbacıyla düzeni sağlamaya çalışıyor. Keşke o kırbacı yemekler dağıtılırken de kullansa çünkü o noktada çok gerekli. Ama onun ve gardiyanların kalbi fazlasıyla katılaşmış. Yoksa bize bu kadar acımasızca davranmazlardı. Elbette adil olmak gibi bir ihtiyacı da yok.

*

Günün en sevdiğim zamanı çalışma odasından döndüğümüz anlar. Uzmanlar akşam yemeğinden dönmemiş oluyor ve ışıklar da açık kalıyor. Šára hepimizi işe gerekenden daha erken gönderiyor. Her zaman iskelenin tepesine tırmanıp birkaç dakika yalnız kalmaya çalışıyorum. Diğer insanları görmediğim tek an bu. Hatırlıyorum... Babam ve ben her akşam saat yedide birbirimizi düşüneneğimize dair söz vermiştik.

Yemek saati o karmaşa, gürültü ve patırtı içinde bunu yapmam pek mümkün değildi. Şimdi yarım saat geçti. Belki babam da saat tam yedide düşünmeye vakit bulamamıştır. Belki gündüz vardiyasının ardından uykuya dalmış, belki işe yeni başlamış ya da tam aynı anda molaya çıkmış bizi düşünüyordur.

~

Artık perçin kısmını herhangi bir uzman kadar iyi halledebiliyorum ama bu uçağı bitirip bitirmememiz pek de umurumda değil. Ama ödülümü de almak istiyorum. Almanlar için çalışmaktan dolayı ödül almak biraz saçma ama ucunda ölüm yok ya.

Bir keresinde annem ve bana bir paket sabun tozu vermişlerdi. Bize iki ay kadar yetti. Dün, iki dilim ekmek karşılığında üç çorba kaşığı sabun tozu aldım. Bana pahalıya patladı ama yapacak başka bir şey yok. Hâlâ Auschwitz'de verilen iç çamaşırlarını giyiyoruz. Annem 300 gramlık ekmek ödülü aldı. Hepsini bir oturuşta yedik ve bir kere de olsa midemizin dolduğunu hissettik. *Salmeister* her gün beni öne çıkaracağına söz veriyor ama vaatleri henüz gerçekleşmedi. En sonunda benim sıram geldiğinde artık ödül dağıtmamaya karar verdiler. İşte benim şansım: Hayatta hiçbir şeyim yok, ister ekstra porsiyon (*Nachschub*) olsun ister ödül ister başka bir şey. Neredeyse herkesin kazağı var ama ben hep geç kalıyorum.

Külotlu çoraplarımı vermeden tulum alabilmiş olmak, şansımın az da olsa döndüğünü gösteriyor ve bu cesaretim nereden geldi hiçbir fikrim yok. Sadece çoraplarımı çıkardım, paltomun altına sakladım ve hiç çorabım olmadığını söyledim. Büyük bir riskti (ya Šára gelip kontrol etseydi?) ama buralarda bir şey elde etmenin tek yolu bu. Polonyalılardan bu konuda daha fazla şey öğrenmeliyim, onlar bu işlerin nasıl yürüdüğünü iyi biliyorlar.

Bugün özel bir ödül verdiler. Çocuklar için yarım porsiyon ekmek ve çiftlik peyniri. Ben hiçbir şey alamadım çünkü 1926 yılında doğduğumu söylemiştim. Aynı zamanda, saat sekize kadar çalıştığımız zaman, çocuklar altıda çıkabiliyor ama ben hariç. Hayatımda ilk defa yalan söyledim ve sadece dezavantajlarını gördüm. Tabii doğruyu söyleseydim annemi benden ayırabilirlerdi. O halde peynirleri onların olsun.

*

Artık her gün hava saldırılarını duyuyoruz, her gün daha da artıyor. Sirenler aralıksız çalışıyor ve saldırıdan önce çalan ileri

düzey alarm (*Voralarm*) neredeyse hiç susmuyor. Dün Dresden üzerinde büyük bir hava saldırısı oldu. Gece vakti işten dönerken silah seslerini hâlâ duyabiliyorduk ve gökyüzü kızıla boyanmıştı. Parlaklığı bugün bile görebiliyoruz.

Mültecileri taşıyan araçlar günlerce etrafta dolandı. Onları gördükçe kendimi çok iyi hissediyorum ve artık işe giderken daha neşeliyim. Üç yıl önce, hava saldırılarından kaçan bizdik. Bizi önceleri sığınaklara yönlendirirlerdi ama daha sonra bundan vazgeçtiler çünkü kendilerini zamanında güvenlik altına alamamaktan korkuyorlar.

Bu yüzden de bilerek yavaş yürüyoruz. Ya öleceğiz ya da hayatta kalacağız, her şey kadere bağlı. Hayat bizim için çok önemli değil çünkü kaybedecek hiçbir şeyimiz yok.

Korktuğum tek şey yalnızca birimizin öldürülme ihtimali. Siren sesleri duyulur duyulmaz ikinci kata, annemin yanına gidiyorum. Daha sonra da bizi vurup vurmayacağı umurumda olmuyor.

Bizi artık sığınaklara almıyorlar, koridorda bekliyoruz ve tüm kadınlar zemin katta toplanıyor. Şimdilik doğrudan Freiberg'i hedef alan bir hava saldırısı olmadı ama birkaç kez fabrikanın üzerinde daireler çizen uçakları gördük. Bugün bir uçak vuruldu ve uzmanlar sevinçten deliye döndü. Düşürülen uçak sayısı üçe çıkana kadar bu konu hakkında konuşmaya devam ettiler. Şahsen hava saldırılarına bayılıyorum (ve bu konuda yalnız olmadığımı düşünüyorum). Çalışmamıza gerek olmuyor ve annemle az da olsa vakit geçirebiliyorum. Ayrıca uzmanların (bu tabiri kullandığım için üzgünüm) korkudan altlarını ıslatmalarını izlemek oldukça eğlenceli oluyor.

Çok fazla bağırان ve herkesi fazla çalıştıran, korkusundan herkesin sindiği *Salmeister* Kapteiner hep koridordan ilk çıkan oluyor. Kısa süre önce bir uzman aceleyle sığınağa gitmeye ça-

lışırken bacağını kırdı. Gerçek hava saldırısı başlayana kadar bir bekleyin, her gün Almanlara neler yapabileceğinizi gösterin, o aptallar yine de savaşı kazanacağını düşünür. Burada yaptığımız uçaklarla mı olacak o iş?!

Yine gündüz vardiyasında çalışıyorum. Bugün hava çok güzel. Güneş parlıyor, kuşlar ötüyor ve bahar ayındayız. Ama biz bu soğuk, gri fabrikada kapalıyız. Henüz hiçbir şey yapamadım, yapamam da, dışarıyı sürekli gözetlemek zorundayım. Camdan oldukça uzaktayım ve gördüğüm tek şey gökyüzünün bir parçası ve ağaç tepeleri. Dallar tomurcuklanmaya başlamış. İşten dönerken sokakta misketleriyle oynayan, topaç çeviren çocuklar gördük. Yani kısacası bahar ayındayız.

Uzmanlar bize çok fazla dikkat etmiyorlar çünkü sayıca çok az kaldılar, birçoğu öncü kuvvetlere katıldı. Tamamen bağımsız çalışıyoruz. Keşke Kapteiner da bu kadar dikkatle izlemeseydi bizi. Beraber çalıştığım Polonyalı Geňa ve ben bilerek bir sürü ampul kırdık ki çıkıp yenilerini alabilelim. Bugün çalışmak istemiyorum, hiçbir şey ilgimi çekmiyor ama son zamanlarda zaten hiçbir şey yapmıyoruz. Yine de hep gözümüz açık olmalı çünkü Kapteiner ya da Šára bizi yakalayabilir. Çekicimi elimde tutuyorum ve biri girer girmez perçinlemeye başlıyorum. Ama Geňa beni anlayabiliyor. Hep aynı işler. Daha ne kadar devam edecek? Bu savaş hiç bitmeyecek mi?

*

Kahve dağıtırlarken annemin bacağı haşlandı. O korkunç Hollandalı kızlar yiyecek yüzünden delicesine kavga ediyorlar.

Annem şu an revirde. Burada yalnız kalmak çok üzücü. Bir arada kaldığımız için ne kadar şanslı olduğumuzu şimdi daha iyi anlıyorum.

*

Görünüşe göre artık fabrikada çalışmayacağız. Fabrika dağıtılacak çünkü öncüler gitgide yaklaşıyor. Buradan ayrılacağız ama hiç tren olmadığından yürümemiz gerektiği söyleniyor. Bu mümkün olamaz, en fazla ne kadar yürüyebiliriz ki? Göreceğiz, söylenen her şey doğru olmayabilir. Şimdilik, hiçbir şey olmamış gibi işe devam ediyoruz.

~

Bu sabah, her günkü gibi işbaşı yaptık; uzmanlar hiçbir şey söylemedi ve muhtemelen hiçbir şey bilmiyorlardı. Birdenbire bir emir geldi: "Aletleri bırakın." Artık fabrikaya gelmeyeceğiz anlaşılan.

İşteki son günümüzde bir kadın ortadan kayboldu. Bildiklerimizi anlatmazsak saçlarımızı keseceklerini söylediler. Onu gerçekten bulabilirler mi? Olay gerçekleştikten on iki saat sonra fark ettiler. Bırakalım da bulmaya çalışsınlar. Söylentilere göre uzmanlardan biriyle kaçmış. Şimdiye kadar kim bilir nereye varmıştır.

Bu saç kesme konusuyla beni biraz korkutmayı başardılar. Auschwitz'de olsak hiç ilgilenmezdim ama şimdi hoşuma gitmedi. Belli ki savaşın sonu yakın ve kazanmış bir kafayla Prag'a dönmek çok da hoş olmazdı. Yine de bundan kaçamayacağız; Šára'nın son günlerde morali çok bozuk ve en ufak bir şeye sinirlenip insanların kafasını kazıtıyor. Örneğin bir kadının bandanasının

altından (kışın işe giderken bandana takmamıza izin veriliyor) saçları görüldüğü için kafasını kazıttı. Başka bir kadın bir tel parçasından yüzük yaptığı için, bir diğeri de tamamen yıkandığı için cezalandırıldı. Çünkü tüm bunları yapmamız yasaktı.

*

Šára birkaç gün önce gitti. Flossenbürg'e gidiş işlemlerimizi halletmek için gittiği söyleniyor. Orası bizim ait olduğumuz toplama kampı ve mahlûm numaralarımız (*Häftlingsnummern*) da hazır. Benim numaram 54391. Numara metal bir plaka üzerine yazılmış ve o plaka da kıyafetlerimize dikildi.

*

Šára geri döndü. Yoklama sırasında bizimle dalga geçerek ayrılmamızla ilgili saçma dedikodular duyduğunu söyledi. Kendisi hiçbir şey bilmiyordu ve bu tür hikâyeleri yaymamızı yasakladı. Yani kesinlikle doğru bilgiymiş, yoksa bu kadar bahane bulmak için uğraşmazdı.

Annem revirden dönmeye karar verdi. Eğer bir yere gidecekse hasta olanlar geride bırakılabilir ya da vurulabilirdi. Ne olacağını hiç bilemeyiz ve şu an en önemli şey bir arada kalmamız.

~

Burada yapılacak hiç iş yok ama bizi zorlamaya devam ediyorlar. Bahçeyi çapalamak, yolu düzeltmek, çalılıkları kazmak gibi bütün anlamsız işleri bize yaptırıyorlar. En fazla yüz kişilik alet var ama alanda neredeyse bin kişiyiz. Aleti olmayan herkes bir şeyler

taşımak ve kayaları parçalamak zorunda. Dışarısı hâlâ oldukça soğuk (binalarımız dağların tepesinde) ama Šára montlarımız olmadan çalışmamız gerektiğine karar verdi. O ve onun *Aufseher*'ları yeterince ısınıyor ve mideleri doluyor ya, onlara yeter.

Fabrikada çalışmayı bırakalı iki hafta oldu. Tüm kampta bir taş parçası bile kalmadı ama hâlâ onları kaldırmak zorundayız. Sadece bir iş yapıyor gibi görünmek için taşları bir yığından diğerine taşıyoruz.

Yiyecek konusu da çok kötü. Artık bir litre çorba bile alamıyoruz. Çorbalar hep tuzsuz çünkü tuzları bitmiş. Her birimize düşen ekmek oranı ise 170 gram.

Annem çok kötü görünüyor, bir deri bir kemik kaldı. Son zamanlarda kalbiyle ilgili problemler yaşıyor. O kadar güçsüz ki ayakta bile zor duruyor. Ondandır genç olmama rağmen yol boyunca benim dizlerim bile vazgeçecek gibi oluyor.

Her zaman açtık ama umut bizi besliyordu. Artık litrelik suyumuz ve ekmeğimiz bile yok ve onlar olmadan yaşayamayacağımızı düşünürdük. Ama şimdi irade gücümüzle ayakta kalmaya çalışıyoruz. Ve kalacağız! Bir gün mutlaka o beklediğimiz son gelecek.

Patlama sesleri buradan duyuluyor. Bir taraftan Dresden'e, bir taraftan Chemnitz'e saldırıyorlar.

Gün içinde dört kez kırmızı alarm (*Hochalarm*) verildi; görünüşe göre çoktan Dresden'e gelmişler ve Chemnitz'de de paraşütçüler varmış. Birkaç kadın fabrikayı temizlemeye gitti ve yanlarında gazeteyle döndüler. Orada yazdığına göre Berlin yakınlarında büyük bir savaş patlak vermiş, yani Berlin'e girdikleri kesinleşti.

Sık sık cam kenarında oturup önümde uzanan beyaz yolu izliyorum. Kısa sürede, belki yarın, belki de yarından sonra. Aynen böyle gelecekler. Tanrım, ilk tanklar geldiğinde neler olacak! Gelip bizi özgür bırakacaklar. Yakında tüm bunların sonu gelecek. Ne de olsa artık gazetelerde bile Berlin'in düştüğünü kabul ediyorlar.

*

Bu sabah yoklama esnasında Šára'ya bir telefon geldi. "*Vorbereiten zum Abmarsch! Schlüssel und Decken mitnehmen!* – "Yola çıkmaya hazırlanın! Yanınıza kâseleri ve battaniyeleri de alın!" Telefon saat üçte geldi, dörtte yoklama alındı ve beşte yola çıktık.

Toparlanmak yerine saklanmak, bir yatağın içine ya da binanın arkasına dün kazdığımız çukura gömülmek istedim. Bizi aramak için uğraşmazlardı bile; Šára çok üzgün ve aceleliydi. Öncüler yaklaşmış olmalı. Bugün Freiberg'e bile ulaşabilirler. Keşke çok uzun sürmeyeceğini bilseydim ama buraya gelmeleri bir haftayı, hatta iki haftayı bulursa ne yaparız? Elimde bir somun ekmek olsa tereddüt etmezdim ama hiç yemek yokken iki hafta dayanmak çok zor olacaktır.

Her şeye rağmen kalabilirdim ama annem tereddüt etmeye başladı. Ve çok geç olana kadar da bu tereddütleri devam etti.

Bizi beş kişilik gruplara ayırdılar, sayım yaptılar ve yola çıktık. Hızla. İşe gitmek için her zaman hızlı hızlı yürürdük ama bugünkü gibi değil.

Yol boyunca ve tren istasyonunda mülteciler, her birinin elinde de paketler vardı. *Aufseherlar* valizlerini de yanlarına alıyorlardı. Šára'nın yanında karısı vardı. Hepsi kaçıyor, tüm kasaba ayaklandı. Daha yeni mi fark ediyorlar? Işığı görmeleri gerçekten çok uzun sürdü. Amerikalılardan değil, asıl Ruslardan

kaçıyorlar ve onlardan ölesiye korkuyorlar. Ama onlardan bu şekilde kurtulamayacaklar.

Bizi üstü açık kömür vagonlarına bindirdiler ve her bir vagonunda altmış ila seksen kişi vardı. Saat sekizde tren istasyondan ayrıldı.

Freiberg'i bir daha göremeyeceğim. Özlemeyeceğim kesin ama askerlerin girişini göremeyeceğim için de üzülüyorum. Belki çoktan varmışlardır diye düşünerek yola o kadar özlemle baktım ki. Sonuç olarak, neden saklanmadım?

Sudetenland'dan geçiyoruz. *Aufseher*ların konuşmalarından anladığımız kadarıyla (her vagonunda iki tane var) Bavaria'yla ilgili bir durum dönüyor. Flossenbürg.

Hava kararmaya başladı. Tüm gün vagondan çıkmamıza izin vermediler ve yiyecek bir şeyler de alamadık.

Demek Flossenbürg'e gidiyoruz. Bir toplama kampını daha göreceğimi düşünmezdim. Bu sabah Almanların kaçışını izlerken gayet iyi hissetmiştim ama Flossenbürg!? Tehlike bir kez kendini gösterdi mi kaçıp bizi unutacaklarını düşünmüştük. Bu da ne şimdi? En sonunda hepimizi öldürecekler ve bu hikâye böylece bitecek.

Bunun biteceğine inanmıyorum bile. Savaş o kadar uzun süredir devam ediyor ki. Her zaman "sonbaharda, sonbaharda" derlerdi ve neredeyse yaz gelmesine rağmen olan biten hiçbir şey yok. Dünden önceki gün, hatta dün bile planlar yapıp bizi özgürlüğümüze kavuşturacakları anı hayal ediyorduk. Ama şimdi başka bir toplama kampına gidiyoruz. Her zaman bize ayıracakları vakitleri var.

Most'tan geçtik ve Chomutov'a doğru devam ediyoruz. Burası harabeye dönmüş durumda ve alarm sesi duyuluyor. Bir Çek demiryolu işçisi iki gün içinde orada olacaklarını bağırdı arkamızdan. Bir hafta içinde her şey sona erecek dedi. Keşke haklı olsa.

Yine yön değiştiriyoruz. Belki de treni yine kenara çekeceklerdir. Şimdi de aynı yönde geri gidiyor. Neden ki? Şu anda bunu dert edemem, uykumu almam lazım. Sabah nerede olduğumuzu anlarız.

*

Hiç uyumadık, sadece oturduğumuz yerde biraz kestirdik. Sis dağılıyor ve güneş de yüzünü göstermeye başladı. Lütfen dışarıda hava güzel olsun. Sadece ince bir battaniyeyle örtündüğümüz ve tamamını açık havada geçirdiğimiz gecenin ardından bir daha ısınabilecek miyim? Bence hayır.

Şafak söktü. Dün geçtiğimiz yerleri hatırlıyoruz yeniden. Most dışında bir yerde ilerliyoruz. Önümüzde sıra sıra binalar ve tel örgüler var. Toplama kampı. Belki bizi burada bırakırlar. Muhtemelen şu an Flossenbürg'e gitmiyoruz. Bizi Chomutov'dan geri döndürdüler ve görünüşe göre öncüler yüzünden daha fazla ilerleyemiyoruz. Etrafta insanlar, binaların önünden geçen erkekler var. Belki babam da buradadır. Keşke bizi burada indirseler, battaniler olmasa bile biraz uyumamıza ve başımızın üstünde bir çatı olmasına izin verseler.

*

Bizi kör bir demiryolu hattına bağlanan bir alana aldılar. Geleli beş gün oldu. Muhtemelen savaş bitene kadar vagonlardan çı-

kamayacağız. Tüm gün boyunca yaralı askerleri taşıyan trenler geçip durdu. Yirmi dört saat sonra da geldikleri yöne geri döndüler. Her tarafta öncüler var; hava saldırıları için sirenler bile çalmıyor artık. Tepemizden sürekli uçaklar geçiyor. Aralıksız ateş açıyorlar ve uçaksavar atışları tam kafamızın üzerinden geçiyor. İlk gün biraz korkmuştuk ama şimdi bizi hiç etkilemiyor. Buraya da bomba düşebilir ama umurumda değil. Bence bize hiçbir şey olmayacak. Eğer olursa da en azından haberimiz olmayacak. Artık soğuktan donmuş ve aç bir halde kalmayacağız.

Kampın adı Tribschitz. Yiyeceklerimizi buradan alıyoruz. Bir dilim ekmek ve yarım litre kahve. Yarısını içip yarısını da yıkanmak için kullanıyoruz. Böyle yaparak vücudumuzu, hasret kaldığı sıvıdan az da olsa mahrum etmiş oluyoruz ama bitlenmek de istemiyoruz. Hava çok soğuk olsa da her sabah soyunup iç çamaşırlarımızı ve kıyafetlerimizi havalandırıyoruz. Kömür tozu birikmiş her yeri süpürdük ve kendimize ait bir yer yarattık. Bazı şeyleri düzene sokmamız gerekiyordu çünkü bu trende daha ne kadar duracağımızı bilmiyoruz.

Gündüzleri dayanmak daha kolay ama geceleri çılgına dönüyoruz. Herkesin uzanabilmesi için tek bir yol olduğunu keşfettik. Balık istifi gibi diziliyoruz ve alacakaranlık basmadan bu süreci başlatıyoruz çünkü hava aydınlıkken hazır olmak istiyoruz. Hepimiz sağ tarafımıza yatıyoruz ve biri diğer tarafa dönmek isterse –ki bunu yapmayı yasakladık– tüm vagon tamamen aynı anda dönmek zorunda kalıyor.

Ayak parmaklarımın üçü soğuktan dondu, biri o kadar kötü bir halde ki takunyamı giyemiyorum bile. Şanslıyız çünkü nisan ayının başlarında olduğumuz için geceleri don olmasına rağmen havalar iyi gidiyor.

Gecenin bastırmasından korkuyorum çünkü en çileli zamanları gece yaşıyoruz. Keşke bu kadınlar birbirlerine karşı daha anlayışlı olsalar. Hepsi yalnızca kendini düşünüyor ve geri kalan herkese karşı aşırı duyarsızlar. Egoist, bencil insanlar. Kendileri uyuyabildikleri sürece herkes uyanık olabilir. Her biri en kötü konumda kendisinin olduğunu düşünüyor ve diğerlerini kendisine işkence yapmakla suçluyor. Uyandıkları zaman tüm vagonu da kendileriyle beraber uyandırıyorlar. Tüm akşam yaptığımız sayımlar ve hesaplamalar boşa gitti çünkü sabah olmadan uzanıp uyumamız imkânsız.

Bekçimiz (*Posten*) bugün iki kez geldi çünkü burada çok fazla gürültü vardı. Sadece bizden kaynaklandığını düşündüm ama hava karardığında tüm vagonlardan gelen tartışma seslerini duyabiliyorsunuz. Bu kadar gergin olmamızın bir sebebi de açlığımız.

Şu anki durumum daha kötü çünkü biri sürekli ayağıma basıyor ve soğuktan donmuş parmaklarım inanılmaz derecede acıyor. Ayak başparmağımda su toplayan yere bastıklarında oradaki şişlik patladı ve kanamaya başladı. Annem daha önce üzerine kaynar su döktüğü ve o bölge bandajlandığı için elimizde bir bandaj vardı. O eski bandajı annemin tüm pisliğe ve kötü koşullara rağmen iyileşen yarasından çıkardık ve bana sardık.

Bu trendeki altıncı akşamımız, Tribschitz'de bir haftayı tamamlamak üzereyiz. Daha fazla dayanamayacağım. Her akşam bunu düşünüyorum ve bu akşam artık yapabilirim. Yakından geçen bir trenin önüne atlayıp intihar edeceğim. Bu şekilde geçen bir geceye daha dayanamayacağım. Peki ya bu sonsa ve bu, kampta geçireceğimiz son gecemizse? Bir kez daha dayanmaya çalışacağım.

*

Grubumuza iki nakil daha eklediler. Yunan kadınlar ve Polonyalı erkekler. Korkunç bir haldeler, bizden çok daha kötü hatta. Bir haftadır hiçbir şey yemedikleri ve bulaşıcı tifüs hastalığına yakalandıkları söyleniyor. Geceleri iniltilerini buradan bile duyabiliyorsunuz, su için yalvarıyorlar. Onların gözetmenleri bizimkilerden çok daha kötü. Onlara korkunç davranıyorlar. Onlarla buluşamıyoruz; yalnızca yiyecek için kampa gittiklerinde görüyoruz. Yürüyemiyorlar bile, yalnızca topallayabiliyorlar. Erkeklerin üzerinde çizgili kıyafetler var ve durumları kadınlardan çok daha kötü. Aman Tanrım, belki babam da böyle görünüyordur!

Sabah Buchenwald'dan bir grup erkek taşındı. Bize bağurdılar. Polonyalı, Macar, Slovak ve Çek olanları var ama Terezín'den hiç kimse yok. Ah o görüntüleri! Onlara kıyasla biz şişman ve iyi giyimliyiz. Muhtemelen tıraş olamadıkları için bu kadar kötü görünüyorlar. Ama ne olursa olsun, çok şey yaşamışlar. Bizden çok daha kalabalıklar, oturamıyorlar bile, bulundukları yere sığmak için ayakta durmak zorundalar.

Gözlerimiz babamı arıyor ama muhtemelen onu tanıyamayız bile. Bir insandan geriye ne kalabilir, insanlara nasıl böyle davranabilirler? Babamın hâlâ hayatta olduğuna bile inanmıyorum. Bunlara katlanamazdı. Hâlâ bir son yok.

*

Gece boyunca Chomutov ve Most üzerinde büyük bir hava saldırısı vardı. Bu bizim için son gibiydi ama mucizevi bir şekilde buraya hiçbir bomba düşmedi. *Aufseherlar* ve *Postenler* kaçtı ama vagonlardan çıkmamıza izin verilmiyor. Uyanmak zorunda

olmadığımız için mutluyduk ve huzur içinde uyuduk. Yalnızca tüm gökyüzünü aydınlatan Stalin mumlarını görmek için dışarı doğru kıvrıldım. Sonra sabaha kadar oturmak zorunda kaldım çünkü yerime geri sığamadım.

Büyük bir hava saldırısı oldu ama siren sesi yoktu; sınır kesinlikle buradan birkaç kilometre uzaklıkta. Belki de en sonunda özgür kalacağız.

Gece hava saldırısı sırasında Slovak bir kadın doğum yaptı. Karanlıkta, çarşafların arasından *Posten*'in tuttuğu ışığın altında gerçekleşti doğum. Şimdilik anne de bebek de sağlıklı. Evde olsaydık yeni doğan bir bebek için ne yaygaralar kopardı ama burada bebeği kirli, kömür kokulu bir battaniyeye sardılar. Bu, doğan ikinci bebek; ilki Freiberg'den ayrılmadan önceki gece doğmuştu.

Aufseherlar, *Postenler* ve *Šára* oldukça endişeliler. Amerikalılar çoktan Chomutov'a girdiler. Most'a doğru büyük bir hızla ilerliyoruz. Kendileri önümüzdeki sınırdan kaçarken bizi de onlarla gönderiyorlar. İkinci kez kaçışa çok yaklaştık ama bir kez daha bu fırsatı kaçıracamız.

Tüm öğlen yağmur şiddetini artırarak yağmaya devam etti. Sarındığımız çarşaflar yağmurdan sıırıslıslam olmuş durumda ve sular yerlere damlıyor. Kısa süre sonra akşam olacak. Büyük bir hızla ilerliyoruz. Keşke yağmur dursaydı, bu ıslak battaniyelerle daha fazla devam edemeyiz. Belki de bizi bu gecelik kulübe gibi bir yere sokabilirler, keşke başımızın üstünde bir çatı olsaydı.

Küçük bir köyden geçiyoruz. Evlerin önünde çocuklar oynuyor. Heyecanlı gözlerle bize bakıyorlar ve oradakiler de yüksek sesle bir şeyler söylüyorlar. "*Nazdar!*" Yani Çekçe "Merhaba!"

diye bağıyorlar, bunlar Çek çocuklar. Bohemia'dayız, evdeyiz. Yetişkinler de "Nazdar!" çığlıklarına katılıyorlar. Yeniden Çekçe kelimeler duyabilmek ne kadar güzel. Bizi selamlayan bu Çek çocuklarla işe giderken kafamıza taş atan Alman bücürleri arasında ne büyük fark var.

Bir ormandan geçiyoruz: yabani bir tavşan kaçıyor, bir sincap da ağaçların arasından zıplıyor. Doğa ne kadar güzel. Üstelik orman da Almanya'dakinden farklı kokuyor. Çek ormanı. O yabani tavşan ya da sincap olmak vardı. Özgürce yaşamak, serbestçe nefes almak ne güzel olurdu. O hayvanlar ne kadar mutlu. Peki, biz nereye gidiyoruz? Šára bizi Flossenbürg'e götürmenin bir yolunu bulabildi mi? O halde bu gördüğüm son orman olacak. Son özgürlük anları. Yarın yaşıyor olmayabilirim bile. Flossenbürg'de gerçekten gaz odaları var mı? Şimdi bu trenden atlayıp ormanda saklanarak kaçasım var.

Bir süreliğine tren istasyonunda duruyoruz. İnsanlar trene doğru koşup bize ekmek ve çörek atmaya çalışıyorlar. Aman Tanrım, ne kadar iyi insanlar. Hepsi bizimle Çekçe konuşuyor, tüm bunların kısa süre sonra sona ereceğini söylüyor.

Daha sonra yola devam ediyoruz. Yağış aralıksız devam ediyor ama hissetmiyorum bile. Umurumda değil. Battaniyem kaydı, insanlar üzerine basıp geçiyorlar ama ben ilgilenmiyorum. Bir kadın elindeki ekmeği bizimle paylaşmak istiyor. Sabahtan beri hiçbir şey yemedik, inanılmaz derecede açım ama ekmeği yiyemiyorum. Göğsüme bastırıyorum ve soğuğu, yağmuru ya da gözlerimden akan yaşları hissetmiyorum bile. Yiyemem. Bu Çeklerin ekmeği, bizim ekmeğimiz. Evimizde, Çek topraklarındayız!

İki kadın arabadan atladı. *Posten* görmemiş gibi yaptı, artık onlar da umursamıyorlar. Ben de kaçmak isterdim ama iki kişiye bu zor. Ya birimiz atlarken diğerine bir şey olursa, ya

birimizi yakalarlarsa? Eğer annem güçlü olsaydı... ama şu anki haliyle kaçamaz. Ya yolda bir yere yığılıp kalırsa? Atlamayacağım, artık kadere bırakıyorum. Burada hiç yaşam belirtisi yok. Nerede olduğumuzu bilmiyorum.

*

Horní Bříza'daki istasyondayız. Neredeyse gece yarısı oldu. Yağmur hiç durmadı. Demiryolu işçileri sabah kapalı vagonlarda devam edeceğimizi duyuruyorlar. Sabaha en az altı saat var. Soğuk yanıgım iyice şiddetlenmeye başladı ve suya batırılmış gibi olan battaniyemin ağırlığından boynum ağrıyor. Altı saat daha. Yağmur durmuyor.

Bizi, büyükbaş hayvanların taşındığı üstü kapalı bir vagona transfer ettiler. Şimdi yağmur istediği kadar yağsın. En azından başımızın üstünde bir çatı var. Keşke kuru battaniyeler de olsaydı, bu şekilde ısınmamız çok zor.

*

Battaniyeler neredeyse kurudu, artık soğuk gelmiyor. Bizi diğer nakilden ayırdılar. Bu şekilde daha iyi çünkü orada çok fazla hasta vardı ve istediğimiz son şey enfeksiyon kapmak.

*

Sabah Horní Bříza'dan ayrıldık, muhtemelen Plzeň'e doğru gidiyoruz. Šára iki kadının kaçtığını biliyor ama hiç etkilenmiş gibi gözüküyor. Muhtemelen artık bizimle ilgilenmiyor.

Tren öğlen saatlerinde Plzeň'e ulaştı. Tren istasyonunun arkasında, ormanın kenarında durdu. Hemen yüzlerce insan belirdi ve bizi yiyeceklere boğdular. Nasıl bu kadar hızlı olabiliyorlar anlamıyorum. Bugün pazar, zaten bir şeyler pişiriyor

olmalıydı. İçleri ekmek, hamur işi ve meyve dolu sepetler taşıyorlar. Getirdikleri her şeyi Šára'ya veriyorlar ve o da hepimize dağıtacağını söylüyor. İşte bunu görmek isterim.

Bir süreliğine vagonu açık bıraktılar, aramızda Plzeň'den gelen birkaç kadın var, ellerine birkaç not sıkıştırıyoruz çünkü insanlara haber iletebiliyorlar. İnsanlara yiyecekleri doğrudan bize vermeleri ya da dağıtıldığında orada bulunmaları için çağrıda bulunuyoruz. Šára hepsini kendisi ya da *Aufseher*'ları için saklayacaktır.

Burada herkes çok iyi. Tüm gün bize yiyecek getirip çorba yaptılar. Sabahtan akşama kadar kasabadan yiyecek taşıyorlar. Her birimiz birer kâse gerçek Çek patates çorbası içtik. İki günün sonunda sıcak bir şeyler yiyebilmiştik. Bizi kendileri beslediler, Šára da yanlarındaydı ama hiçbir şey yapamadı. Eskisi gibi yiyecekleri bizden kaçıramaz artık.

İstasyon şefiyle konuşmasını duyduk, adam bizi burada bırakması için onu ikna etmeye çalışıyordu. Bizimle ilgileneceklerini, yiyecek vereceklerini söyledi. Šára'ya yola bizimle devam etmemesini tavsiye etti, anlaşılan hiçbir yere varamayacağız. Ama Šára hiçbirini duymadı. Ne olursa olsun buradan ayrılmak istiyor. Sonun yaklaştığını ve Çeklerin arasında olmaktan korktuğunu söylüyor. Bavaria'ya nasıl gidebileceklerini sordu. İstasyon şefi oraya gidemeyeceğini söylüyor ama Šára ikna edilebilir gibi değil.

Yine bir kör hattayız. Burada hiçbir yaşam belirtisi yok. Nerede olduğumuza dair hiçbir fikrimiz yok. Domažlice yakınlarında olduğumuzu düşünüyoruz. Šára yiyecek bir şeyler bulmaya çalışıyor ama hiçbir şey bulamıyor. *Aufseher*'ları için bile yiyeceği yok. Dün bize vermedikleri tüm hamur işlerini bugün yiyorlar. Šára neden Plzeň'de kalmadı ki? Orada yiyeceğimiz vardı; burada ise açlıktan öleceğiz.

Artık daha fazla ilerleyemiyoruz. Bizi bir istasyona geri döndürdüler. Burası oldukça ilginç, yaşam belirtisi yok. Açıkça görülüyor ki savaş alanındaız.

Dün bize hiç yiyecek vermediler ama bugün kamp alanında ateş yaktılar ve şekerli çay yaptılar. Šára'da hâlâ biraz şeker var. İzin verseler bile vagonlardan çıkmıyoruz. Çünkü geri binmek için çok fazla enerji harcamak gerekiyor. Artık ayakta bile duramıyoruz.

*

Her birimize iki kaşık şeker verdiler. Bizim için ne anlama geldiğini anlayamazsınız. Hemen kendimize geldik. Annem ve ben vagonların önündeki yolda yürüyüşe çıktık. Yıkanmak için bir fincan suyumuz var. Korkunç derecede kirliyiz. Bir keresinde Tribschitz'de çeyrek litre kahveyle mi yıkanmıştık?

*

Šára bir yerlerden kendi elleriyle biraz patates aşırmış. Onları ateşin üzerindeki bir kovada pişirdiler. Her birimize iki patates düştü. Bir an önce buradan ayrılmazsak perişan olacağız. Yiyecek olmadan ne kadar dayanabiliriz ki?

~

Şimdi Klatovy'deyiz. Bir kez daha ellerinde yiyeceklerle insanlar etrafımızı çevirmiş durumda ama Šára yaklaşımlarına izin vermiyor. Yakınlarda bir ırmak var, gidip yıkanmamıza izin veriliyor.

Kazağımı camdan attım çünkü bitlenmişti. Belki üşüyeceğim ama bitlerle uğraşmak daha zor olacaktı. Bir şey beni sürekli

ısıyor ve aklım hep orada. Freiberg'de onlardan o kadar çok korkuyorduk ki her şeyi temiz tutmak için çok uğraşırdık. Buraya da gelirlerse onlardan asla kurtulamayız.

Annem bana kızgın; çok inatçı olduğumu, bitlerin beni öldürmeyeceğini ve yiyecek bir şeylerimizin olmamasının daha kötü olduğunu söylüyor. Bu doğru ama bitler beni yiyecek olmamasından daha fazla rahatsız ediyor. Çok mutsuz oluyorum.

İnsanlar bize memnuniyetle yardım edebilirler, Šára neden buna izin vermiyor? Karma ırktan bir kızın burada, Klatovy'de ailesi var. Gece kızın adını haykırdılar. Belki kaçabilirdi ama çok hasta. Noel'den beri kampın revirindeydi. Hem onun için hem ailesi için çok korkunç bir durum. Evine çok yakın ama yiyecek yok, yardım eden de yok.

*

Bir istasyon daha ilerledik. Kızın annesi sabahtan beri trenin önünde bekliyor. Šára'dan ve *Aufseher*lerden onu trenden indirip orada bırakmalarını rica ediyordu; bölümün bekçisi bile kız çok hasta olduğu için buna izin vermişti. Ama Šára izin vermedi, hatta kadının yakına gelmesini bile engelledi.

*Aufseher*lar yiyecek dilenmek için kasabaya indiler. Ağzına kadar dolu sırt çantaları ve sepetlerle döndüler, hatta kavanozlarca süt ve meyve de getirdiler. Ama hepsi Šára ve *Aufseher*larla beraber kayboldu. Keşke insanlara bir mesaj verebilseydik. Belli ki ziyan edebilecekleri şeyler değil bunlar, ellerinde en iyi ne varsa onları veriyorlar ama Šára hepsini aşıyor.

Bu gece kaçacağım. Kesinlikle gideceğim, birkaç gündür bunu planlıyorum. Buradaki insanlar mutlaka bize yardım edecektir. Šára fikrini değiştirdi ve trene gelmelerine izin verdi. O kızın annesine bile. Bize beyaz kahve yanında ekmek ikram

ettiler. Her birimize büyük bir dilim ve hastalara da ekstradan hamur işleri verdiler. Ne güzel ekmekti o öyle! Dünyanın en lezzetli hamur işi onun kadar iyi olamazdı. Hele kahve! Sütlu ve tatlı. Çek mutfağı gibi kokuyordu. Artık bize yiyecek bir şeyler vermelerinin vakti gelmişti. İki patates, yarım kupa çay ve iki kaşık şeker dışında dört gündür hiçbir şey yememiştik. Bu sabah annem, iki kez güçsüz düşüp bayıldı. Bir süre sonra vagonlardan çıkmamıza izin verecekler; dışarıyı kolaçan edeceğim ve bu gece kesinlikle kaçacağım.

*

Biraz daha detaylı düşünmem gerekiyor. Trenin her yerinde gözcüler var. Trenin altına yatmam mümkün mü diye kontrol ettim. Ama trenin her iki ucunda da lokomotifler var ve hangi yöne gideceğimizi bilmiyorum. Geriye tek bir seçenek kalıyor. Eğer gece camları açık bırakılırsa (kapılar hep dışarıdan kilitlidir) atlayabiliriz. Konuşma fırsatım olan kişiler bunu yapmamamız konusunda bizi uyardılar. Görünen o ki sık sık arama yapmaya devam ediyorlarmış. Bize yiyecek getirebilirler ama nereye saklayacağız? İnsanlardan bizi saklamalarını isteyip başlarına bela olamayız.

Keşke sonun yaklaştığına emin olabilseydim. O zaman bir şekilde dayanmaya çalışırdım. Ormanlarda, saman balyalarının üzerinde uyurduk. Ne de olsa en kötü koşullara alışkınız. Ama o şekilde ne kadar dayanabiliriz? Bir noktada bizi mutlaka yakalarlar. Annem hâlâ kaçmak istemiyor, çok güçsüz olduğu için korkuyor. Onu ikna etmeye çalışmak istemiyorum. Sadece ondan izin istiyorum. Eğer izin verirse daha fazla tereddüt etmeden gideceğim.

Bekliyorum, belki de izin verir.

*

Gece boyunca cam kenarında durup dışarı baktım. Yerimiz tam camın altında, bu yüzden kimseyi rahatsız etmiyorum. Saat on bir civarında Klatovy'den ayrıldık. Çok yavaş gidiyorduk, yani atlamak için mükemmel bir fırsatım vardı. Ama annem sessiz kaldı.

Sanırım daha fazla ilerleyemeyiz. Plzeň'deki istasyon şefi doğru söylüyordu, Horažďovice'den daha ileriye gidemeyecektik.

*

Merhaba, insanlar oraya gideceğimizi nasıl biliyorlardı? Hepsinin kolunun altında ekmekler var. Bir demiryolu çalışanı anneme kendi öğle yemeğini verdi. Bir diğeri hepimizin Çek olup olmadığını sordu. Bize bir somun ekmek uzattı ve diğerini de öteki camdan içeri itti. "Berlin düştü. Her şey iki güne kadar son bulur..." Ama sonra Šára koşarak geldi ve öfkeden köpürerek silahıyla camlara vurdu.

Burası karanlık, o yüzden en azından bize uzatılan ekmekleri göremedi. Ekmeği bölüştük, herkes bir dilim aldı. Dünden beri hiçbir şey yememiştik, Šára insanlardan yemek aldığımız için bunun gerekli olmadığını düşündü.

*

Yola devam ediyoruz. Peki nereye kadar? Ne de olsa Česká Budějovice'ye giden yol kapalı.

Camları açmaları için bağırarak çünkü boğulmak üzereydik. *Posten* bize acıyıp camlardan birini açtı en azından. Karşımızda askerî bir tren vardı; bize konserve fasulye çorbası verdiler. Onu da bölüştük ve her birimize bir kaşık düştü. Ne kadar az olursa olsun midemize sıcak bir yiyecek girmişti. Daha fazlasını da

verebilirlerdi (ellerinde dilimlenmiş ekmekler vardı) ama Šára yine koşup camlara vurarak onları korkuttu. Sadece küçük bir aralık açık kaldı. Askerler insani olmayan davranışlarıyla ilgili bir şeyler söylediler. Belki de o kadar kötü değildir; sadece birbirlerinden, en çok da SS askerlerinden korkuyorlar.

*

Tüm trenler Horažd'ovice'ye geri dönüyor ama Šára'nın belli ki buna niyeti yok. Her zaman istediği olmak zorunda ve yine inatçılığı üzerinde. Nereye isterse oraya gidecek.

Bir demiryolu işçisine nereye gittiğimizi bilip bilmediğini sorduk. "Muhtemelen Mauthausen'e." Muhtemelen mi? Hayır, insanlar bu kelimeyi bu kadar rahat söylemezler. Gece dört kadın trenden atladı. Almanlar onlara ateş etti ama bir şey olduğunu sanmıyorum. Muhtemelen *Posten*ler bile onları vurmak istememiştir. Bize ne olacağını önemsemiyorlar, aralarından biri ortalıktan kayboldu bile.

Yine de burada hiçbir şeye kalkışmam. Bohemia'dayken kaçmayı denemediysem Almanlarla dolu olan České Budějovice'de nasıl kaçabilirim?

Artık çok geç. Kalıp sonuna kadar dayanacağım. Eğer ka-
derimde ölmek varsa, öyle olsun. Tanrı'nın istediği gibi.

*

On kişi azaldığımızı fark ettiler. Bizi cezalandırmakla tehdit ediyorlar ama başka ne olabilir ki zaten? Mauthausen'den daha kötüsü var mı?

*

Su, içmek için, yalnızca bir damla, dudaklarımızı ıslatmak için. *Wasser, bitte, trinken!* Bizi duymuyorlar bile ya da duymak istemiyorlar. Artık açlık hissetmiyoruz, yiyeceksiz yaşamaya alıştık ama susuzluk, alt edilemez bu susuzluk bizim için tam bir işkence.

*

Camın açıklığından ince bir güneş ışığı süzülüyor içeri. Az da olsa gökyüzünü, bazen de bir ağaç gövdesini ya da tepesini görebiliyorsunuz. Burası bir orman olmalı. Ah, en çok da ormana bakmak beni üzüyor. Çünkü ormanları çok seviyorum. Babam da çok severdi. Çimenler hafifçe dalgalanıyor. Tanrım, dünya ne kadar da güzel.

~

En sonunda Šára kazandı. Artık hiçbir yere gitmeyeceğimizi söyleyen o resmî bildirilere ne oldu peki? Sonun yaklaştığını kaç kez söylediler? On altı günlük yolculuğumuz burada bitiyor. Vagonlar açıldı ve karşı duvarda büyük, siyah harfle yazılı bir yazı gördük: "MAUTHAUSEN".

*

Camın yansımasında kendimi gördüm. Ve kendimden korktum. Bir insan on altı günde bu kadar değişebilir mi? Hepimiz tanınmayacak hale gelmişiz. İçeri çökmüş yanaklar, şişmiş gözler. Ama kimin umurunda? Burada, Mauthausen'de böyle detayları fark etmek önemsiz.

Bizi kasabanın içinden geçen yola yönlendiriyorlar, daha doğrusu gitmeye zorluyorlar. İnsanlar camlardan bakıyor, me-

raklı çocuklar yolumuza çıkıyor. Bu yoldan kaç kişi taşınmıştır acaba? Kaç kişinin nefesi, gözyaşı, teri ve kanı toza bulanmıştır?

Dün bu zamanlarda hâlâ Bohemia'daydık. Çek topraklarını görmüş, Çekçe konuşulduğunu duymuştum. Bunu ne görüp ne de duyabileceğim artık. Ve hiç kimse Mauthausen'de yok olup gittiğimizi bilmeyecek.

*

Artık ilerleyemem. Daha fazla devam edemem. Buraya uzanıp beni vurmalarına izin vereceğim. Battaniye çok ağır; kâsemi bile taşıyamıyorum. Biraz da olsa dinlenmemize izin verselerdi keşke. Yalnızca bir an, nefes alabilmek için. Ya da bir şeyler içebilseydik. Tren istasyonundaki pompadan bir şeyler içebilseydik devam etmemiz daha kolay olurdu.

Yol gitgide daha dik bir rampa haline geliyor. Bizi çılgınca bir hızla yürütüyorlar. Bir damla su, tek bir yudum... Artık devam edemeyeceğim.

Yol daralarak patikaya dönüştü. Çok yaklaşmış olmalıyız. Biraz daha ilerlememiz gerekiyor. Gücümü son damlasına kadar kullanıyorum. Başarmak zorundayım. İşte orada, nedir o? Bir akarsu, bayırdan aşağı akıyor. Belki de bir dere, yağmur suyu ya da kanaldan taşan sudur. Düşünmeye gerek yok, hızlı olmalıyım, Šára, *Aufseher*'in önünde ve sırtı bize dönük. Bir yudum daha, ne kadar serinletici ve ferahlatıcı...

Önümüze taş bir duvar çıkıyor, kaleler var ve sonra kamp kapıları. Buradan sağ dönen olmuş mudur?

*

Bizi sayabilmeleri için duruyoruz. Son dakikalarımız temiz havayı ciğerlerimize çekerek geçiyor. Birkaç dakika içinde, belki beş belki de on, o devasa kapılar ardımızdan kapanacak ve sonra?..

Batan güneş sırtımızı ısıtıyor ve taze yeşil çimenler hafif bir esintiyle dalgalanıyor. Yoldan bir böcek geçiyor ve biraz ileride bir kelebek çiçeğe konuyor. Bu dünyayı bu kadar çok sevdiğimi bilmezdim. Ne kadarını yaşadım acaba? On beş yıllık ömrümün üç buçuk yılı kamplarda geçti. Şimdi ise birçok plan yaptım, hayatın gerçekten başlayacağı zamanlara dair...

*

İşte vardık. Kapı sonuna kadar açık ve bizi bekliyor. Şimdi annem ile beni ayıracaklar. Belki doğrudan gaz odalarına gideriz. "Anne, her şey için teşekkürler, eğer bir daha babamı görürsen ve ben göremezsem ona da teşekkür et. Her şey için." Bir öpücük daha ve kapılar hepimizi yutuyor. "Tanrım, lütfen bizi terk etme..."

~

Bir tarafı dikenli tellerle örülü taş bir duvar, karşısında daha da büyük taş bir bina var. Yere oturuyoruz ve sarı üniformalı polisler (*Schupo*) aramızda dolaşıyor. Šára bizi yerel yetkililere teslim etti.

Bir kâse dolusu kahve veriliyor ve ikincisini de isteyebiliyorsun. İstediğin kadar. Kendime üçüncü kâseyi dolduruyorum ama hepsi nereye gidiyor? Dilimin hafifçe nemlendiğini hissediyorum ama içim tozlu ve kupkuru. Belki de içimde artık hiçbir şey yoktur. Polis sigara ve çikolata ikram edip bizimle konuşuyor, bizi sakinleştiriyor, yatıştırıyor. Gaz odalarına gitmeyecek miydik? İşe başlamayacak mıydık? Bir kez daha saçlarımızı kesmeyecekler

miydi? Bir arada kalabilecek miyiz? Hayır, bize hiçbir şey olmayacak, uğruna çalışabileceğimiz kimse yok. Sınırdakiler de bir hafta içinde burada olacak.

Kız kardeşini arayan kıza neden bu kadar alaycı bir cevap verdiler? “Kız kardeş’ diye bir şey yok, eşyaların burada.” Binaların olduğu yere gittiğimizde neden mahkûmları bu kadar acımasızca dövdüler? Onların çikolatasını istemiyorum, zaten mahkûmların paketlerinden çalınmıştır. Sigaralarını da kendilerine saklayabilirler. Söyledikleri hiçbir şey doğru değil. Yalan söylüyorlar, korkularımızla alay ediyorlar ve kendilerine eğlence çıkarıyorlar. Onlara inanmıyorum.

*

Bizi ikişerli sıraya diziyorlar. Yeniden kahve veriliyor ve sonra da ekmek! Gerçekten, ekmek, hem de 300 gramlık. 20 gram da margarin alıyoruz. Ekmek, aman Tanrım, on altı gün sonra yeniden ekmeği ısırabilmek ne güzel. Üstelik hepsi benim, istersem bir oturuşta bitirebilirim. Çenemin açılıp parçaları öğütüşünü, kırıntıların ağzımda eridiğini, dağıtılan ekmeğin acı tadını şimdiden hissedebiliyorum. Sıra ilerliyor ve birkaç dakika içinde ekmeği ellerimde tutuyor olacağım. Ekmek, bütün bir ekmek!

Benim payıma güzel bir kısmı düşüyor, uç kısmı. Daha sonra bizi alıp binanın diğer tarafına götürüyorlar. Polis bağırmaya ve dokuz kamçılı kırbacıyla insanları dövmeye başlıyor. Öndekiler bizi geriye doğru itiyor ve arkadakiler de geri dönmemize izin vermiyor. Kamçılar, hakaretler, bağrışmalar. Kafam karışıyor. Beni yere yatırıp kahvemi döktüler ve ekmeğimi elimden aldılar. Annem arkada kaldı. Onu kaybetmekten korktuğum için sesleniyorum, beni görüyor, öne doğru itiliyor, annemi yere düşürüp ekmeğini alıyorlar.

Polis sakinleşti; yerden kalkıyoruz. Polonyalı kadınlar kavga ediyor, Macarlar tartışıyor, yerde kahve öbekleri ve çömlek kırıkları var. Annem, elindeki eşyaları bırakarak (bir parça sabun, tişörtler, bir temizlik bezi, bir parça ceket astarı, bir mendil ve toz deterjan; Freiberg'den bize kalan bir kaşık, bir fincan, kalemim ve bir kâğıt parçası) yanıma gelmeyi başardı. Ne olmuş sanki? Artık onlara ihtiyacımız yok, Mauthausen'deyiz ve burası son durak. Savaşın sonu gelmemiş olabilir ama bir hafta bile olsa, ilk bizim sonumuz gelecek.

Banyo için eski yerlerimize gidiyoruz, gaz odalarına gitmiyor muyuz yani? Elimde kalan tek şeyi, margarinimi annemle paylaşıyorum.

*

Gerçekten de gaz odasına gitmedik ve üstelik saçlarımızı da kesmediler. Sadece banyo ve hoş, sıcak su, yıkanmak için bolca zaman.

Tüm bu pisliğı akıtmak için ne kadar süre yıkanmam lazım? Önemli değil, en kötüsü geçti, temiz hissetme duygusunu geri kazanmamız bile çok güzel. Eski kıyafetlerimizi çıkardık, tutmamıza izin verdikleri tek eşyamız takunyalar.

İç çamaşırı dağıtıyorlar. Erkek çamaşırları ve atletler. Elimize geçen sadece bunlar ama bizim için temiz tişört anlamına geliyor ve sonunda bitlerden kurtuluyoruz. Bizi gaz odalarına götürmüyorlar, saçlarımızı kesmiyorlar, temiz iç çamaşırları verip iyi davranıyorlar. Sonunda başardık mı?

*

Ana kapıdan, çamurlu alandan geçtikten ve merdivenleri tırmandıktan sonra buraya geliyoruz. Dişlerimiz birbirine vuruyor ama bu hiçbir şey, bizi binalara paylaşıyorlar. Bizi dolup taşmış ranzalara üçerli ve dörderli olarak yerleştiriyorlar. Bazıları uyanmış. Polonyalılar, Macarlar, Yunanlar ve birkaç tane de Çek var. Diğerleri uyumaya devam ediyor. Yoksa onlar ceset mi? Ölüyü ve diriye ayırt etmek mümkün değil: burası karanlık, ışıkları yakmamışlar. Sabah ne olduğunu görebiliriz. Bir revirde olduğumuzdan şüpheleniyorum.

Kapı boşluğundan her birimizin önüne bir kâse çorba itiyorlar. “Daha fazla istiyor musun?” diye soruyorlar. Anlamıyoruz. El yordamıyla ne olduğunu anlamaya çalışıyoruz: ağzına kadar dolu bir kâse, dibi çok sıcak. Burnumuza hoş bir koku ve ılık duman geliyor. Yürürken çorbamı yudumluyorum. Tadı Auschwitz’den alışık olduğumuz bir tat. O zamanlar sevmiyordum ama bugün tadı muhteşem geliyor.

Biri koluma yapışıp kendi payını bana uzatıyor. Teşekkür ediyorum ve ikinci kâse de midemdeki yerini alıyor. Yanaklarım kızarıyor, içimi bir ılıkılık kaplıyor, bağırsaklarım çalışmaya başlıyor, bacaklarım daha sabit hale geliyor ve sağlam basabiliyorum. Giden ekmeğime artık üzülmiyorum; midem dolu ve neşem yerinde. Kimse izimizi sürmüyor ya da bağırmıyor; tüm bunların anlamı ne?

Bir grup erkek geliyor: Çekler bize yemek getiriyor, bizim için battaniye ve uyuyacak yer arıyor. Bizi ranzalara çıkarıp yardım edeceklerine ve yarın yine geleceklerine dair söz veriyorlar.

*

Yoklama yok, hiçbir şey yok. İstedığımızı yapabiliriz. Boş yiyecek konserveleri, çikolata kâğıtları, Kızıl Haç amblemlili kâğıtlar ranzalara fırlatılmış. Gerçekten anlamıyorum. Son mu bu? Tanrım, artık rahatça nerede olduğumuza bakabilirim. Şüphesiz ki burası

bir klinik ama bu hal de ne?! D n ak am yorgunduk ve çok da umursamadık. Temiz ti  rt ve nevresimler bizi fazlasıyla mutlu etmişti. Ama her şey geceleri daha farklı görünür.

Ti  rtlerin temiz olduğu doğru ama tamamen bit dolu. Nevresimler bizi çok sıcak tuttuğu için benimkini atmıyorum ama tüm gece burnuma gelen o iğrenç kokunun ne olduğunu biliyorum. Yalnızca tifüs ve ishal hastalarının olduğu bir klinik. Yoksa neden böyle görünen battaniyeler yıllarca burada kalsın ki...

Kötü koku, kir, bit, hastalık ve  l m. Kadınlar ya da erkekler mi? Yaşlılar mı? Çocuklar mı?  oktan gün aydınlandı ama durumu sabah daha net anlayabilece im konusunda yanılmı ım. Hareket etmiyorlar. Aldıkları nefes tek hayat belirtileri ama o da o kadar g cs z ki yanımdaki yatakta yatan kişiyi bile ayırt edemiyorum. Bazıları hâlâ ayakta, daha doğrusu ayakta kalmaya çalışırken bacakları titriyor. Cansız gibiler, hiç kimseyle konu muyorlar, gözleri nemli ve ifadesiz. Yanakları   km  , uzuvları ve vücutlarının çeşitli yerleri buru mu  ve aralarına kirler dolmuş, k ll  gri, hatta ye ile çalan ve vitamin eksikliğinden, yetersiz beslenme ve kirlenmekten dolayı  ıbanlarla ve bitlerle kaplı ciltlerinin altında kemikleri görünüyor.

Onlarla konuşmak, dikkatlerini çekmek, mutlu etmek ve belki de savaşın çoktan sona erdiğini (gerçekten sona ermiş bile olabilir) söylemek istiyorum ama birden duruyorum çünkü onlardan az da olsa korkuyor gibiyim, ne de olsa ölümün ete kemiğe b r nm   (tam da böyle görünüyor olmalı) etrafınızda gezdii ini hissediyorsunuz.

Gülümsemeye çalışıyorum ama nafile çünkü bakışları belirsiz bir noktaya sabitlenmiş ve beni fark etmeden i  çekip yatak başına tutunarak ayakta kalmaya ve yürümeye çalışıyorlar. Bulundukları noktadan tuvalete gidip geri dönüyorlar.

Bu insanların yüzünü az da olsa güldürmek mi istiyorsunuz? Çok safsınız! Haftalardır, belki de aylardır yiyecek ve içecek yüzü görmemişler. Evet, son sistemleri bu. Fiziksel ve ruhsal işkence artık iyice yaygınlaşmaya başladı ve ölüm oranı da yeterince yüksek değilmiş. Burada, hasta yataklarında (*Krankenlager*), bitlerin ve lekeli hummanın kol gezdiği yerde bu insanlar neler yaşamıştır acaba?

Evet, onlar da bir zamanlar insandı. Sağlıklı, güçlü, özgür iradesi, düşünceleri, duyguları, ilgi alanları ve aşkları olan insanlar. Hayata, iyi şeylere, güzel olana duydukları aşkla daha iyi yarınlara inanan insanlar. Geriye kalan ise hayaletler, bedenler ve ruhsuz iskeletlerden başka bir şey değil.

*

Çekler yine geldi ve bu sefer söz verdikleri gibi kaşık ve ekmek de getirdiler. Bizimle biraz vakit geçirip tanıdıkları kişileri sormaya başladılar. Prag, Brno, evlerimiz, kamplardaki hayat ve öncülerden gelen haberler hakkında konuşuyoruz. Hem sorup hem cevaplıyorlar... "Burada Yahudiler var mı?" "Vardı, on gün önce." "Artık yok mu? Ne oldu onlara?"

Bu sorulara cevap vermek istemiyorlar. Sessiz kalıp duymamış gibi yapıyorlar ya da bir bahaneyle basitçe, "Sormayın," diyorlar. İyi, bu kadarı yeterli, her şeyi biliyoruz zaten. "Bir şey daha var." Ağızlarından sözcükler yavaşça sızıyor ama sonunda ortaya çıkıyor. Burada son zamanlarda olanlar, özellikle de Yahudilere yapılanlar ağza alınmayacak şeyler. Bizim grubumuzun kaderi bile gaz odalarıydı! En son bin kişilik grubu çarşamba günü gaz odalarında katlettiler ve sonra araya Kızıl Haç girdi. Bugün pazartesi. Yani dört gün gecikmişiz. Flossenbürg'e gitme

teşebbüsümüz olmasaydı... bizi kurtaran tek şey buydu. Şans mı? Tesadüf mü? Kader mi?

“Akşam yemeği için kap kaçak!” Bizde hiç yok, elimizdekileri dün teslim ettik. Tenekeler ve kâseler ranzaların altında yuvarlanıyor. Hastalar bunları leğen gibi kullanmış ya da başka bir amaçla almış olabilir. Ne olursa olsun, biz de trende aynı tasta hem yemek yemiş hem de yıkanmıştık, onlar da yapabilir.

*

Bir kadın, sobanın yanındaki ters çevrilmiş kutunun üzerinde hareketsiz bir şekilde oturuyor. Sabahtan beri onu izliyorum ve sanırım dün gece buraya vardığımızda da orada oturuyordu. Az önce birisi gelip üzerine battaniye örttü. Bu kadar mı yani, kimse onu oradan kaldırmayacak mı? Çocuklar koşturarak önümden geçiyor, biraz ileride bir bebek ağlıyor. Trenden kampa gelirken yolda doğan bebek bu.

*

Binanın önüne bir yığın kıyafet getirdiler; bizim içinmiş ve hepsi dezenfekte edilmiş. Kendi kıyafetlerimizi bulamıyoruz, bir kez daha başkalarının kıyafetlerini almak zorundayız. Binaya girmemize izin vermiyorlar. Akşam yemeğimiz de verildi: suda pişmiş kuru sebzeler. Bizi isim listesine tekrar not ediyorlar, bugün üçüncü kez oluyor bu.

*

Yaklaşık yarım saattir yürüyoruz. Kamp çok uzağımızda kaldı. Adımlar, inanılmaz derecede çok adım. Arka arkaya taş ocakları görüyoruz ve zaman zaman da mahkûmlarla karşılaşyoruz.

Söylentiye göre kadınlar kampına taşınıyoruz. Ya orası da gaz odalarına çevrilirse? Oradakiler böyle bir şeyin artık olmadığını söylüyorlar ama Almanlara kim inanır? Yani Çekler bunu doğrulamış mı? Sanırım bizi korkutmak istemiyorlar. "Anne, gaz odalarına kapatılacağız, göreceksin." "Gidelim o halde, ne yapabilirim ki?"

Al sana cevap! Gücsüz olduğumuzu biliyorum ama umursamaktan da mı vazgeçmeliyim? Savaşın sonu her an gelebilirken şu saatte, şu anda yok olmak? Gaz! Gaz? Hayır, biz kadınlar kampına gidiyoruz.

*

Geldiğimiz yer ne gaz odası ne de kadınlar kampı. Ormanda, kapısındaki tabelada "Wienergraben" yazan devasa bir ahşap baraka. Etrafı dikenli tellerle çeviriliydi. Yan yana dizilmiş muslukların hepsinden su akıyor ve altlarında yalak, yanlarında da tuvaletler var. İçerideyse ottan yataklar ve çamur. Burada Rus kadınlar yaşıyor, gardiyanlar da Çingeneler.

Koridora sıkıştırılmış ottan yatağa dörtlü şekilde uzanıyoruz. Bu sabah iki saatlik yoklama vardı ve o zamandan beri yerimizden kıpırdamamıza bile izin yok. Yoksa Çingene kadınlar ellerinde sopalar ve kırbaçlarla yanı başında bitiyorlar. Ruslar işte; bir yerlere yol kazmaya gidiyorlar. Akşam yemeği için hiçbir şey alamıyoruz, kahvaltıda iki kişi için çeyrek litreden biraz az kahve ve öğleden sonra da yarım litre çorba almıştık.

~

1 Mayıs 1945

Çingene kampındaki ikinci günümüz. Ekmeksiz, çeyrek litre kahve ve bir o kadar da çorbayla geçen ikinci gün. Soğukta ve

çamurda uzun sabah yoklamaları. Takunyalarımın her yeri delik deşik, yalın ayak gibiyim. Bir de içlerine su doluyor.

Lanet olsun.

*

Saat öğleden sonra üç oldu. Hâlâ yiyecek hiçbir şeyimiz yok. Annemi sabahları yoklamaya bile zar zor çıkarabiliyorum ve sonra da tuvalete götürüyorum. Uzanıp yatıyor; artık her şey aynı onun için. Rus kadınlara biraz patates kabuğu vermeleri için yalvardım ve aldıklarımla biraz çorba yaptım. Bu annemi iyice hasta etti, içine topladığım çimenlerden koymuştum ama belli ki zehirliymiş. Polis sigara dağıtıyor. Üç tanesini yalvararak aldım. Dün Rus kadınlar sigara karşılığında patates veriyorlardı. Patatesleri dışarıdan getiriyorlar, tarlanın yakınında çalışıyor olmalılar. Bir sigara karşılığında iki patates veriyorlar.

Belki bugün yine değiş tokuş yaparlar. Üç sigara, altı patates demek ve bu annemi kurtarabilir. Keşke hemen gelseler, annem çok hasta. Belki de... Düşüncemi tamamlamak istemiyorum. Artık kliniğe kimseyi kabul etmiyorlar. Çok çaresizim. Ve de ümitsiz.

*

Evet, bugün günlerden 1 Mayıs. Umutla beklediğimiz gün. Uzaktan ~~gürleme~~ sesleri duyuluyor ama muhtemelen taş ocağından geliyordur. Her şeyin üstüne bir de o mide bulandırıcı bitler baş gösterdi. Her kontrol edişimde en az yirmi tanesini yakalıyorum.

Buraya geldiğimden beri hiç yıkanmadım. Yeterince gücüm yok. Hâlâ ayaklarımın üzerinde durabildiğim için mutluyum sadece.

Dışarıdaki kazan çınlıyor; çorba getirmişler. Kişi başı çeyrek litre. Mayısın ilk gününü böyle kutluyoruz. Artık hiçbir şeye inanmıyorum. Dünya, sana elveda.

5 Mayıs 1945

Sabah erken saatler. Binanın arkasında yanan kamp ateşinin ordayım, Rus kadınlardan biri gelir de patates kabuğu atar diye bekliyorum. Artık bize vermek istemiyorlar; hepsini saklayıp kendileri için pişiriyorlar. Perşembe gününden beri işe gitmediler ve taze patatesleri de yok.

Geri döndüklerinde de aşırı bir sevinç içinde olduklarını görüyorum çünkü artık çalışmaları gerekmiyormuş ve her şey sona ermiş. Biz de onlarla kutlama havasına katıldık ama görünüşe göre erken davranmışız.

Her gece silah sesleri duyuyoruz; söylenenlere göre buradan 27 km uzaklıktaki Linz'e varmışlar. Keşke duyduklarım gerçek olsa. Bütün hafta boyunca iki kez bir somunun on altıda biri kadar ekmek aldık ve bu da 70 gram ediyor. Çingeneler Almanlardan daha kötü. Bizi dövüp küfürler ediyorlar ve tüm gün yoklama almakla tehdit ediyorlar. Üstelik çok az yiyecek alabiliyoruz ve onun da yarısını bizden alıyorlar.

*

Annem her geçen gün daha da güçsüzleşiyor. Kısa süre önce temiz hava alması için onu dışarı çıkardım ve başı o kadar

Kardan Adam (Aralık 1941)

Terezin'de yaptığım ilk resim. Erkeklerin kışlasında kalan babama gizlice ulaştırdım ve o da arkasına şunu yazdı: "Gördüklerini çiz!"

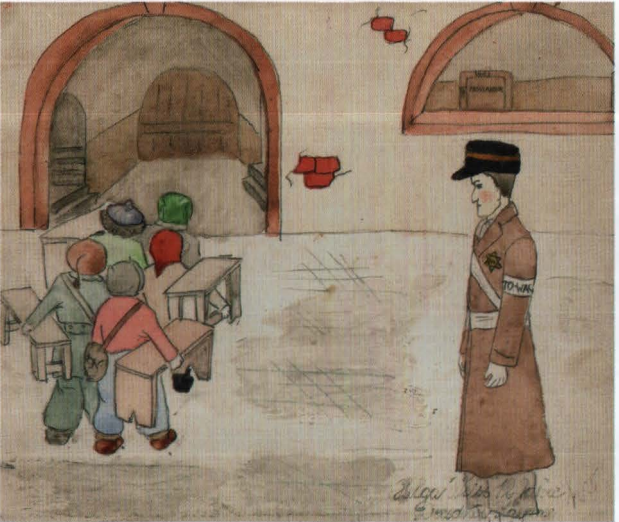
Mutfağın Önündeki Sırada (1942)

Her öğün için –günde üç kere– ucu görünmeyen sıraya girilirdi.

Waschraum - Banyo (1942)

Yalnızca soğuk su akıyordu ve onu da tutumlu bir şekilde kullanmak zorundaydık.

Derse Giden Çocuklar (1942)

"Kinderheim"ler (çocuk evleri) kurulmadan önce çocuklar sıralarını alır, bir köşede derslerini işlerlerdi.

Yatakhanedeki Konser (1942)

Zor koşullara rağmen kültür ve eğlence için vakit yaratıyorduk.

Dresden Kışlasının Koridoru (1942)

Yataktaki küçük kızın tüberkülozu var. Temiz hava alabilmesi için açık koridorda onun için bir yatak yapmışlardı ancak hiçbir yerde temiz hava yoktu. Aşırı kalabalık kasaba hastalık kaynıyordu.

Cenaze Arabasındaki Ekmekler (27 Aralık 1942)
Üzerindeki yazı: “Jugendfürsorge” (Gençlik İçin Refah)

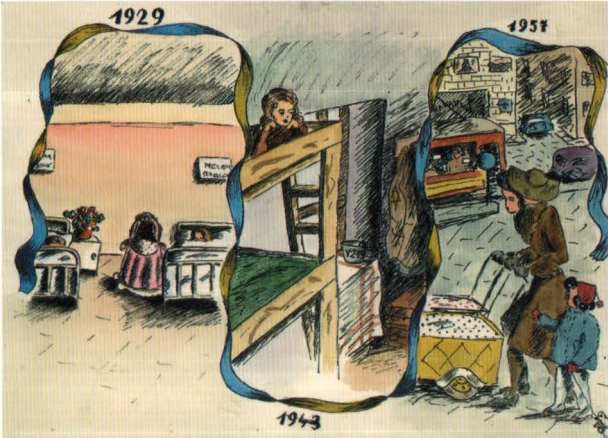

Nakilde Sedyelerde Giden İnsanlar (1942)
Hasta veya yürüyemeyecek kadar bitap düşmüş olanlar sedyelerle taşınırdı.

Bir Paket Geldi (11 Temmuz 1943)

Çocukların evinde birine bir paket gelmesi büyük bir olaydı. İçinde basit şeyler olurdu –ekmek, bisküvi, şeker, bir büyük parça salam– ama bunlar aç çocuklar için hazine değerindeydi. Bazıları paketten çıkanları yalnızca kendine saklardı, bazıları en iyi arkadaşıyla paylaşırdı, bazıları da herkese bir parça ekmek ya da bisküvi verirdi.

On Dördüncü Doğum Günü İçin (Kasım 1943)

Arkadaşım Francka için bir resim. Aynı yerde doğduk, aynı ranzayı paylaştık ve Terezín'de birbirimizin en yakın dostu olduk. On dört yıl sonra neler olacağını hayal ettik, anne olduğumuzda ve Prag'da gezmeye çıktığımızda... Francka on beş yaşına gelmeden Auschwitz'de öldü.

Doğum Günü Dileği I (1943)

Terezin'de her şey eski cenaze arabalarıyla taşınırdı, Prag'dan gelen bu dev hayali doğum günü pastası bile!

Doğum Günü Dileği II

(1943)

En çok istediğim şey; eve,
Prag'a dönmek.

Klinikteki Bekleme Odası (26 Temmuz 1943)

Kötü yaşam koşullarından ötürü bu bekleme odası her zaman doluydu.

Polonyalı Çocukların Nakli (29 Ağustos 1943)

Bu çocuklar geldiklerinde acınacak haldeydiler. Terezin'de kaldıkları süre boyunca karantinede tutuldular. Bir nedenden ötürü İsviçre'ye gönderilmeleri gerekiyordu ama kendilerini Auschwitz'de buldular. Duşlara götürülmeye çalışılırken karşı koydular ve "Gaz!" diye bağırdılar. O zamanlar Terezin'dekilerden çok daha fazla şey biliyorlardı.

Avludaki “Arındırma” (9 Eylül 1943)

Nakilden önce ve sonra herkes “Schleuse” (arındırma) denilen süreçten geçmek zorundaydı, burada kayıt altına alınıp kontrol ediliyorlardı. Çağrılana kadar sıcakta altında ya da soğukta saatler, hatta günlerce beklemek zorunda kalıyorlardı.

Hastane Ziyareti (7 Ocak 1944)

Ensefalit salgını sırasında eski Sokol alanında bir hastane kuruldu. Ziyaretçiler yalnızca kapının oraya kadar yaklaşabiliyordu.

çok döndü ki geri yürüyemedi. Zaten Freiberg'de kötüleşmeye başlamıştı; on altı günlük yolculuk durumunu daha da kötüleştirdi ve şimdi de bir haftadır boğazından lokma geçmedi. Onun için çok korkuyorum. Kendim de korkunç bir haldeyim ama en azından güçlü hissediyorum ve en az bir ay daha dayanabilirim.

Dayanmak zorundayım! Yaşamak, evime dönmek istiyorum. Tanrım, bize acı, anneme dayanma gücü ver ki özgürlüğe kavuştuğumuz günü görebilsin.

*

Sabahın son saatleri. Burası Almanlarla dolu. *Schupo*, *Postenler*, *Aufseherlar*, hepsi burada. Giyebilecekleri sivil kıyafetlerin peşindeler. Çingeneler toplanıyor; tıka basa valiz dolu araçlar ormanın içinden geçiyor. Dün geceki patlamalar çok güçlüydü, birkaç kez binalar da sallandı ve şimdi de Almanlar kaçmaya çalışıyor. Aslında perşembeden beri tek tek kaybolmaya başladılar. Yeniden inanmaya başlıyorum.

*

Öğlen

Girişin önündeki gardiyan kulübesi boşaltılmış. *Schupo* her zamanki gibi binanın önünde dolanmıyor; Çingeneler de gitmiş. Acaba nereye gittiler? Yarım saat önce hepsi buradaydı. Kırık takunyalarımın yerine yığının içinden yenisini seçmeye çalışırken beni sertçe itirmişlerdi hatta. (Yine de bir çift kapmayı başardım.)

Neler oluyor?

Çorba dağıtmaya başladılar. Bugün az da olsa bir şeyler yiyebileceğiz: Elimde biraz haşlanmış patates kabuğu var, hatta tuzlu suda haşlanmış çünkü Ruslardan biri biraz tuz vermişti.

Neler oluyor? Çorba vermeyi bıraktılar. Herkes girişin etrafında toplanmış, koşup birbirlerine sarılıyorlar. Neden koşturmayı bırakıp yemek dağıtmaya devam etmiyorlar? Bu her şeyden önemli. Annem hasta, biraz su götürmemi bekliyor, boğazından bir şeyler geçerse hemen toparlanmaya başlıyor.

İnsanlar dışarıda toplanmış, yaşadıkları bayram sevinci bize kadar ulaştı. Bir zamanlar Rusların getirdiği gibi haberler yeniden yayılmaya mı başlamış? Hemen kabuklarımı yiyip kulak kesiliyorum.

O curcunanın içinde yalnızca tek tek kelimeleri seçebiliyorum. Doğru mu duyuyorum? Henüz bitmemiş olan kâsemi kenara koyup dışarı koşuyorum. Sesler yükseliyor ve hepsi tek bir tona dönüşüyor. “Barış, barış, barış!!!” Kelimeler ağızdan ağıza yayılarak tüm binayı sarıyor. Kapının önünde duruyorum. Herkesin bakışı yukarı kilitlenmiş, ben de kafamı o yöne çeviriyorum. Bu gördüğüm nedir? Rüya mıyım? Gerçekten inanabilir miyim, bu gerçekten doğru olabilir mi?

Uyumuyorum, tamamen uyanığım. Çingene kampını çevreleyen dikenli tellerin önünde duruyorum ve yukarıda, Mauthausen kulesinin tepesinde beyaz bir bayrak sallanıyor! Barışın bayrağı.

Mauthausen teslim oldu ve barış sonunda bizimle. “BARIŞ.” Kendi kendime bunu tekrarlayıp duruyorum ve vücudumdaki her sinir hücresi bu kelimeyle titreşiyor. Bacaklarım kendiliğinden koşmaya başladı.

Çamura bulanmış ve yalnızca çoraplı ayaklarımla koşuyorum ve bize ait yere varıyorum. Annem ayağa kalkıyor (birdenbire bu gücü nereden buldu?) ve onun boynuna sarılıyorum. Öpücükler arasında yıllardır hayalini kurduğumuz sözcük dökülüyor ağ-

zımdan. Varlığımızın en gizli noktalarına sakladığımız ve sesli olarak söylemeye korktuğumuz o kelime. İçinde birçok güzelliği ve inanılmaz olan her şeyi barındıran o kutsal kelime: özgürlük, hürriyet. Tiranlığın, acının, köleliğin ve açlığın sonu. Bugün o kelimeyi herkesin içinde, hiç duraksamadan söyleyebilirim çünkü gerçek oldu.

Sesler birbiri ardından yankılanıyor ve tüm herkes kendinden geçerek şevkle tekrarlıyor: BARIŞ, BARIŞ, BARIŞ... Herkes benimle birlikte bu şarkıyı söylüyor gibi. Ağaçlar, doğa ve binalar daha sevimli geliyor; dans edip bağırmak istiyorum. Başardık. Savaştan sağ çıktık. BARIŞ GELDİ.

~

Gece vakti, 21 Mayıs 1945

Özgürlüğümüze kavuşalı 16, savaş biteli 12 gün oldu.

SS yatak örtülerinden elle dikilmiş temiz kıyafetlere, dolu bir mideyle ikinci sınıf yerel bir trende yolculuk ediyoruz. Frenler son bir kez daha tiz bir çığlık atıyor ve hoparlörden platformun her tarafında çınlayan anons duyuluyor: "Mauthausen'den kalkacak olan tren üçüncü peronda!"

*

Wilson İstasyonu'nun platformundayız. Saat ikiye çeyrek var. Cam kenarında duruyorum ve gürül gürül akan gözyaşlarım yanağımı ıslatıyor. Mutluluk ve neşe gözyaşları. Son durak: Prag, hasretini çektiğimiz şehir.

Sonunda evdeyim.

Savaştan sonra Çekoslovakya'da Yerinden Edilmiş Kişiler için hazırlanmış evlerden birinde gösteri izleyen çocuklar, 1945-7.

Helga Weiss ile Röportaj

Neil Bermel, 1 Aralık 2011 tarihinde, Prag'daki dairesinde Helga'yla konuşmuştur. Aşağıdaki bölüm konuşmalarının düzenlenmiş halidir ve Çekçeden çevrilmiştir. Köşeli parantez içindeki eklemeler ve açıklamalar çevirmene ve editöre aittir.

Biraz ailenizden bahsedebilir misiniz? Adları neydi, ne iş yaparlardı, savaştan önce nasıl insanlardı? Günlükte yalnızca anneniz ve babanız olduklarını anlıyoruz...

Babamın adı Otto Weiss'tı. Oldukça eğitimliydi, müziği çok severdi ve aynı zamanda şiir de yazardı. Bankada memur olarak çalışıyordu. Birinci Dünya Savaşı sırasında, on sekiz yaşındayken sağ kolundan kötü şekilde yaralanmıştı. Annem Irena ise Fuchsová soyadıyla doğmuş, terzi olabilmek için eğitim almış, hayatı boyunca da evle ilgilenip yapılacak işleri halletmiştir. Pek zengin değildik fakat annem babam sevgi dolu bir ev ortamı yaratmıştı. Mutlu bir çocukluğum oldu.

Arkadaşlarınızın, tanıdıklarınızın, akrabalarınızın kaderi için neler söyleyebilirsiniz?

Genellikle her şey kötü sonuçlandı. Ne yazık ki... Babamı muhtemelen gaz odasına götürdüler. Ama hiçbir zaman bundan emin olmadık. Hatta *Terezín Hatıra Kitabı* adlı bir kitap bile var ve içinde bütün herkesin bilgileri kısaca özetlenmiş.

Terezín'e gönderildikleri tarihler ve eğer biliniyorsa toplama kamplarına gönderildikleri zamanlar da kaydedilmiş. Fakat babam için yalnızca Terezín'den ayrıldığı tarih yazıyor. Ona dair takip edebildiğimiz son iz bu.

Bütün o raporlara, günlük yoklamalara ve bunun gibi önlemlere rağmen mi?

Daha sonra her yeri aradık, tüm kâğıtları gözden geçirdik ve çeşitli kamplardan dönen insanlara onu görüp görmediklerini sorduk. Başka bir iz bulamadık. Muhtemelen trenden iner inmez gaz odasına götürülmüştü. Babam kırk altı yaşındaydı fakat götürülmesinin bir sebebi gözlükleri olabilir. Gözlük takmak zekânın bir işaretidir ve ilk elden çıkarılanlar da zekilerdi. Bir de kolunda Birinci Dünya Savaşı'ndan kalma bir yara izi vardı. Yani ortada iki sebep var: gözlükler ve o yara izi.

Zaten bir sebebe de ihtiyaçları yoktu, değil mi?

Yani tüm ihtimaller doğrudan gaz odasına götürüldüğünü işaret ediyor.

Peki Ota?

Ota'yla ilgili başka bir şey bilmiyorum. Savaştan sonra kız kardeşini ziyaret ettim ve Ota vermişti bana adresini. Farklı ırktan biriyle evlenmişti kız ve hatta savaş sırasında bir çocuğu bile olmuştu. Savaştan sonra kızı görmeye gittim fakat Ota'yı hiçbir yerde bulamadım. En sonunda burada, Prag'da Ota'nın adına ulaştım. Artık bir anıta dönüşen eski Pinkas Sinagogu'nda adı vardı. Duvarlar zeminden tavana kadar katledilen seksen bin insanın adıyla doluydu. Onun adı da o duvarlardan birine kazılıydı.

Sanırım Francka'yla ilgili olarak da bir şeyler yazmıştınız...
Francka geri gelmedi.

Terezín'den geçen on beş bin çocuktan yaklaşık yüz tanesinin yaşadığından bahsetmişsiniz...

Bu doğru. Terezín'den gönderilenler içinde yalnızca birkaç tanesi kurtulabilmişti ve onlar da farklı ırkların evliliğinden olan çocuklardı. İlginçtir, neden bilmem, farklı ırkların evliliğinden olan erkek çocuklar daha sonra başka kamplara gönderilirken kızlar bir şekilde Terezín'de kalmayı başarmıştı, yani bazıları yaşadı.

Yani sizin grubunuzdan geriye kalanlar?..
Sadece birkaçımız kaldık.

Terezín'de nasıl yaşadığınızı da sormak istiyorum...

Terezín, gruplar halinde birçok kışlanın olduğu sıradan bir kasabaydı. Bu kışlaların etrafında da normal sivil halk yaşıyordu. 1941 yılının Kasım ayında nakiller başladığında siviller hâlâ orada yaşıyordu. Yani başlangıçta kışlalarda yaşıyorduk. Bunlar devasa yurt barakalarıydı ve altmış ila yüz kişi buralarda yaşayabilirdi. Fakat kişi sayısı gitgide arttı. Terezín ilk başta askerler de dâhil olmak üzere yedi bin kişiyi alacak kapasitedeydi fakat birdenbire altmış bin kişi olmuştuk. Birkaç ay sonra sivil halk taşınmak zorunda kaldı ve o zaman bizi de bölmeye başladılar. Sivillerin evleri de dâhil her yerde yaşadık. Tabii kendimize ait evlerimiz olmuş değildi, sadece odalarda duruyorduk ve durum kışladakiyle aynıydı. Kişi başına 1.80 metrekare alan düşüyordu. Kışla ise insanlarla dolup taşmıştı. Bazıları kışlada kalmaya devam etti ve diğerleri ise evlerin olduğu alanlara gönderildi. İnsanlar daire-

lerde, eski dükkânlarda ve çeşitli depolarda, yani bulabildikleri her alanda yaşamaya başladılar.

Orada yaşarken bazılarının kendilerini daha iyi durumda hissettikleri doğru mu?

Evet, elbette, bu türden bir kast hissi bir noktaya kadar vardı. Öncelikle *Ältestenrat* (Yaşlılar Konseyi) grubu vardı. Bu konsey kendi kendini yönetiyordu. Yani topluluk içindeki en yüksek yere sahiplerdi ve evet, ben de bir yerlerde bahsetmiş olabilirim, bazıları biraz inatçıydı. İlk nakil 24 Kasım 1941 tarihinde, ikincisi de birkaç gün içinde gerçekleşti. Gelenlerin hepsi erkekti ve AK diye anılıyorlardı. AK, Almanca “yapım ekibi” (*Aufbaukommando*) anlamına geliyordu. Bu kişiler, gettoyu hazırlamak için gelenlerdi. Kendilerine bazı haklar sağlanmıştı ve bir süre başka bir yere gönderilmeleri de engellenmişti. Çünkü “tüm bunları biz yaptık” ve “betonun üzerinde uyuduk” gibi şeyler söylüyorlardı. Yani, “sizin yatacak daha iyi bir yeriniz var” mesajını veriyorlardı. *Ältestenrat* da bu şekildeydi ve sınıflandırma buradan itibaren aşağı iniyordu.

Konaklama konusuna gelince, *Ältestenrat*'ın yaptığı en iyi şeylerden biri çocukları ellerinden geldiğince zor koşullardan uzak tutmak oldu. O bölge içindeki binalardan en uygun olanlarını seçtiler ve çocuk evleri inşa ettiler. Çocuk evleri vardı, hatta yeni doğum yapmış anneler ve bebekleri için bir oda bile vardı çünkü bazı çocuklar orada doğmuştu. Buraya *Säuglingsheim* deniyordu ve *Säugling* yani “bebek” kelimesinden geliyordu. Daha sonra daha büyük çocuklar için *Kinderheim* (anaokulu) vardı. Bir de erkek ve kız çocuklar için ayrı ayrı iki ev vardı: Erkekler için *Knabenheim* ve kızlar için *Mädchenheim*. Ben ikincisinde yaşıyordum. On ila on yedi yaş arası kızlar burada kalıyorlardı.

Gençler için ise *Lehrlingsheim* vardı. Buralarda bizimle bakıcılar (*Betreuerlar*) ilgileniyordu.

Bu yüzden mi babanız kızlar evine taşınmanız konusunda bu kadar ısrarcıydı?

Evet, elbette, çünkü orada koşullar daha iyiydi. Durumumuz neredeyse yetişkinlerle aynıydı. Sadece 1.80 metre uzunluğunda bir yaşam alanımız ve ranzamız vardı fakat hemen hemen herkesin hasta ya da gergin olduğu yaşlılarla yaşamaktan daha iyi ve kolaydı. Tabii çeşitli yanlış anlaşılımlar da oluyordu, insanlar ölüyordu... Yani çocukların ayrı bir yerde yaşaması daha mantıklıydı.

Ne zaman Terezín'den ayrılmak için çağrılırsanız, o emri geçersiz kılmak için anında bir çözüm bulmanız gerekiyordu. İşleyiş nasıldı?

Elbette nakil aracına götürülme korkusu hep bizimleydi ve herkes bundan kaçınmak istiyordu. Bu yüzden insanlar nakil aracına bindirildikleri zaman geri çağırılmanın bir yolunu arıyorlardı. Örneğin bir bahane enfeksiyon hastalığıydı. Almanlar, etraflarındaki insanların enfeksiyon bulaştırmalarından ölesiye korkuyorlardı. Eğer birilerinde kızıl hastalığı ya da buna benzer bir hastalık varsa, en azından o an için ailenle beraber bir yere gönderilmekten sıyrılırdın.

Daha sonra insanlar çeşitli bölümlerdeki patronlarına yalvarmaya ve işlerinin çok önemli olduğunu anlatmaya başladılar. Eğer gerçekten işleri önemliyse, orada kalmaya devam ettiler. Örneğin, Terezín'de bir grup tarım işçisi kadını denetleyen Kurşavý adında bir Alman vardı. Gerçekten de onları koruyordu. Bazen kadınlardan birinin annesi nakil aracına bindiriliyordu ve kız da annesiyle gitmek için gönüllü oluyor ama izin alamıyordu. Çünkü daha sonrasında neler olacağını bilemiyorduk ama

daha kötü olacağını tahmin edebiliyorduk. Fakat o görevliler gerçekten neler olacağını biliyorlardı ve bu yüzden gitmelerine izin vermiyorlardı. Bence annesini kurtarmak için kıza bir şans vermişti. Yani geri çağrılmalardan biri bu şekilde gerçekleşti.

Ama diğer kamplarda bir şeyler döndüğünü ve en basitinden daha kötü olduğunu hissetmişsiniz.

Daha kötü olacağını biliyorduk. Ama nerelere sürüleceğimizle ilgili en ufak bir fikrimiz bile yoktu. Toplama kamplarının varlığından az çok haberdardık, Almanya'da savaştan önce de varlardı. Ama diğer kamplara gönderileceğimiz, gaz odalarının varlığı, ölüm trenleri... Bunlardan hiç haberimiz yoktu.

En azından bunları Terezín'deyken yaşadınız. Çünkü sonra Auschwitz'de...

Ama oraya vardığımız ana kadar hiçbir şey bilmiyorduk.

Ama Birkenau'da bulunduğunuz sırada biliyor olmanız lazımdı çünkü gardiyanlar sizi doğrudan tehdit ediyordu.

Orada biliyorduk çünkü vardığımızda bize bir fabrika bacası olduğunu tahmin ettiğimiz şeyler gösterdiler ve sonra da oranın krematoryum olduğunu söylediler. Acımasız şakalar da yapıyorlardı. Örneğin, "Duman yarın bacadan yükselecek ve seninle işimiz bitecek," derlerdi. Yani oradayken gaz odalarından haberdardık ama varana kadar hiçbir şey bilmiyorduk.

Sürekli Terezín'den sürülmekle tehdit edilmek sizi bir şekilde etkilemiş olmalı.

Elbette etkiledi. Kıdemli insanlar başımıza nelerin geleceğini çok iyi biliyordu. Çünkü Auschwitz'den kaçan Vrba ve Lederer adlı iki mahkûm bir mesajla, daha doğrusu bir uyarıyla

gelmişlerdi. Mesaj İngiltere'ye, yanlış hatırlamıyorsam Churchill'e, oradan da Amerika'ya iletildi. Hiç kimse inanmadı. Hiç kimse. Ya anlatılanlara inanmadılar ya da harekete geçmek istemediler. Sanırım gettodaki liderler de bunu biliyorlardı ama bize söylemediler çünkü büyük bir panik havası doğardı.

Burada öyle şeyler olmayacağını ve bize her şeyi anlatacağını söyleyen tek kişi Jakob Edelstein'di. Liderler, emirleri Alman *Kommandatur* üzerinden alırlardı. Burası Terezín'de bulunan, günümüzde banka olan bir binaydı ve altında da hapishane olarak kullanılan bir depo vardı. Edelstein buraya emir almaya gitmiş ve insanlara bazı şeyleri anlatacağını söyleyince geri dönmesine izin vermemişler. O depoda kaldı ve sonra da sürgün edilen mahkûmlarla beraber gitti. Aslında normal bir sürgün treniydi ama özel bir vagon ekleyip üzerine mahkûmlar için olduğunu belirten bir uyarı astılar. Hedefe varır varmaz bu insanlar yok edildi. Edelstein'in eşini ve oğlunu onun gözleri önünde vurdıkları söyleniyor, hemen sonra da onu vurmuşlar.

Tüm bunları çocukken anlattınız. O zaman tüm bunlar anlamsız bir karmaşa gibi gelmiş olmalı ama içinde sağlam bir planlama da yer almış.

Dışarıdan karmaşık görünüyordu ama oldukça iyi düşünülmüş bir operasyonmuş. Baştan sona kadar düşünülmüştü. Küçük emirlerle başladı ve son kıyıma kadar devam etti.

Sizi günlük yazmaya iten neydi?

Öyle olaylar yaşamaya başladık ki artık yazmam gerekiyordu, kaydedilmelerinin çok önemli olduğunu düşünmüştüm.

Belli bir dürtü ya da hafızanızda yer etmiş bir olay hatırlıyor musunuz?

Başlangıçta hayır... Elbette her zaman siyasi durumu takip ederdim. Babam siyasetle çok ilgiliydi ve bu yüzden tanıdığımız bazı kişiler evimizde toplanır ve siyaset tartışırlardı. Ben tüm bu tartışmaları dinlerdim. Bana bir şeyden bahsetmeyi unuttuklarını ve buna çok içerlediğimi hatırlıyorum. Neden bana söylememişlerdi? Yani durumu oldukça iyi anladığımı düşünüyorum. Belki kendime göre öyleydi ama anlıyordum. Böylece olan bitenleri tüm ayrıntılarıyla yazmaya başladım.

Peki, kimin için yazıyordunuz? Sadece kendiniz için mi?

Sadece kendim için yazıyordum ve bunun dışında başka özel planlarım olduğunu sanmıyorum. Belki vardı, belki de yoktu, bilemiyorum. Aynı zamanda çizimlerim de vardı. Kendim için çiziyordum, az da olsa başka şeyler de düşünmüş olabilirim. O zamanki düşünce akışımı gelecekte takip edebilmek, düşüncelerimi sıraya koymak ve bu yüzden de her şeyin kâğıda dökülmesi gibi bir amacım olabilir. Çoğunlukla kendim için yazıyordum ama belki de bir yerlerde bu [fikir] de yer almıştır.

Günlük tutan çok çocuk var mıydı?

Evet, sanırım vardı. Terezín'de birçok çocuk günlük tutardı ve sadece çocuklar değil, yetişkinler de bu gruba dâhildi çünkü insanlar duruma alışmaya çalışıyorlardı. Aynı zamanda şiir yazarlar da vardı, daha önce böyle eylemlerde bulunmamış insanlar kültürel hayatta [kampta] yer almak için bunu deniyorlardı. Yani etrafta günlük yazan birçok kişi vardı.

Günlüğünüzün başındaki bazı olaylar ilk olarak geriye dönük bir şekilde anlatılmış ama en sonunda yakın tarih anlatır gibi bir dil kullanmışsınız. Olaylar daha yeni meydana gelmiş gibi. Def-

terlerinizdeki bu geriye dönük anlatım tarzı nerede bitiyor ve yakın geçmiş anlatım tarzı nerede başlıyor?

İlk birkaç sayfada, 23 Eylül 1938'de gerçekleşen seferberliği ve 15 Mart 1939 işgalini anlattığım bölümlerde geçmiş zaman kullandım. Daha sonra sekiz sayfa daha geçmiş zaman ile yazıldı fakat yavaş yavaş şimdiki zamana döndüm. İlk birkaç sayfayı savaştan hemen sonra, diğer toplama kamplarındaki deneyimlerimi yazarken şimdiki zamana çevirdim. O zaman günlüğün zamana tanıklık eden tutarlı bir bütün olmasına uğraşıyordum. Çizimlerimde de aynı yöntemi kullandım: Terezín'de aynı zamanda sınır dışı edilmemizden önceki bir olayı da resmettim ["Mal Varlığı Listesi", sayfa 52'ye bakınız].

Prag'a dönüşünüzün ardından yazdığınız bölümde olayları yeni meydana gelmiş gibi anlatmaya devam etmişsiniz.

O zamanlarda her şeyi kronolojik sıraya göre yazmam gerektiği gerçeğini düşünüyordum ve savaştan hemen sonra yazmaya başlamıştım, muhtemelen hâlâ 1945'lerde ya da 1946'nın sonlarında. Tüm bunları yazarken o kadar canlı bir şekilde olayların içindeydim ki hâlâ o zamanın içinde yazdığımı sanıyordum. Bunu bilerek yapmıştım. Daha sonra kaleme almama rağmen şimdiki zaman kullanarak yazdım.

Tüm bunlar daha önceki yazım şeklinizle bağlantılı mıydı? Yani her zaman o an yaşıyor gibi mi yazardınız?

On dört yaşındayken daha çok bıraktığım yerden devam etmeye çalışarak yazardım. Hep aynı tarzı kullandım. Kamp-lardan döndüğüm zaman on beş buçuk yaşındaydım. Yani çok büyük bir yaş farkı doğmamıştı ama psikolojik olarak o zamana kıyasla çok daha olgundum.

Her şeyi geçmiş zaman kullanarak anlatmaya geri dönseniz mantıklı olur mu?

Hayır, bence şimdiki zamanlı anlatım daha etkili oluyor. Yazdığım zaman her şeyi yeniden yaşıyorum. Bugün bile birkaçımızı çeşitli okullara ve toplantılara çağırıp kendimizle ilgili konuşmamızı istiyorlar. Sanırım bu bizi hem fiziksel hem de psikolojik olarak yıkıma uğrattıyor. Çünkü konuşurken kendimi yakalıyorum ve konuştuğum zaman her şeyi yeniden yaşayıp olayların içine giriyorum. Yani geçmiş olmasına rağmen hâlâ şimdiki zaman. Hâlâ da dün gibi canlı.

Günlüğünüzü, basıma hazırlama aşamasında yeniden okurken sizi şaşırtan eksiklikler oldu mu? Yani o zamanlar çok bariz olan ve anlatma zahmetine bile girmediğiniz olaylar var mı?

Sanırım ana olayların çoğunu not etmişim. Kendi kendime daha uzun olabilirdi diye düşündüğüm yerler olduğundan bahsetmişim. Yani bazı yerlere birkaç kelime ya da terim ekledim. Onca yıl sonra yeniden okuduğumda o zamandan beri unuttuğum bazı şeyler olduğunu görüyorum. Ama temelde hemen hemen her şeyi anlattığımı düşünüyorum. Elbette günlüğümde bugün kimsenin anlamadığı Terezín'e özgü kelimeler kullanmışım ve bunların açıklanması gerekiyordu.

Terezín'e özgü kelimelerden biri de šlojska.

Šlojska, Almancada arınmak anlamına gelen “Schleuse” kelimesinden geliyor. İnsanlar Terezín'e geldiğinde ya da ayrıldıklarında belli bir yerden geçmek (yani arınmak) zorundaydılar ve burada insanların valizlerinden taşımamaları gereken belli şeylerin çıkarılması gerekiyordu. Bu işlem de bir fiil haline geldi ve “arınmak” olarak nitelendirilmeye başladı. Yani iki anlamı var: isim olarak arınmanın gerçekleştiği yer, fiil olarak da arınma işleminin kendisi. Terezín'de çalmak ve “arındırmak” arasında

büyük bir fark vardır. Tarlada çalışırken yasak olan bazı sebzeleri “arındırmak” eşyalarınızdan “arındırılmanıza” benzetilebilir. Ama elbette belli bir kişiye ait bir eşyayı, valizinden ya da rafından alırsam bu çalmaktır. Orada hırsızlık olaylarına, en azından çocukların yaşadığı yerde rastlanmazdı. Böyle bir olayın meydana geldiğini hiç hatırlamıyorum. Olduğunu da sanmıyorum ama ciddi derecede “arınma” süreci yaşanmıştı.

Arınma sürecine yardım etmeye gittiğiniz zamanları da yazmıyorsunuz.

O zamanlara ait iki resmim bile var. Biri kurşun kalemle çizilmiş ve muhtemelen bir geliş anını anlatıyor. Bir de “*Avluda Arınma*” adlı bir resmim var. İnsanlar arınma işlemi için çeşitli yerlerde toplanırlardı ve o avlu da toplanılan yerlerden biriydi. Trene binen insanların çoğu yaşlı ve hastaydı, bu yüzden de bazı hizmetler veriliyordu. Biz de bu süreç için gönüllü oluyor, yaşlı insanlara yol gösterip yardım ediyor, valizlerini taşıyorduk. Arınma sürecine böyle yardım ediyorduk.

Terezín’le ilgili öne çıkan birkaç nokta daha var. Örneğin günlük yoklamalar.

Orada kaç kişi olduğunu gösteren günlük isim listeleri hazırlanıyordu. Her gün *Zimmerälteste* [odanın en yaşlısı] rapor verirdi. Raporu iletir ve üst makamlara ulaşmasını sağlardı. Bu raporlar da günlük olarak Alman *Kommandatur*’una getirilirdi. Yani her zaman neler olup bittiğini bilir ve birinin kaybolup kaybolmadığını anlarılardı. Sürekli o gün kaç kişinin olduğunu ve kaçının öldüğünü anons ederlerdi. Söylenen rakamlarla isim listesi tutarlı olmalıydı. Her gün böyleydi. Yine her gün *Kommandatur*’dan *Tagesbefehl* denilen günlük emirler gelirdi.

Bir de o diğer kamplarda daha fazla gerçekleşen yoklamalar var...

Terezín'de yoklama yoktu ama Auschwitz ve diğer kamplarda vardı ve bizi sayarlardı. Fiziksel olarak. Sadece bir şeyleri yazmak şeklinde değildi ve bence amaç da her zaman bizi saymak değildi çünkü bu işlemin daha kısa sürmesi gerekirdi. Yoklamalar sırasında saatlerce ayakta beklerdik. Soğukta, yağmurda, karda saatlerce beklerdik ve her zaman dışarı çıkıp beşli sıralar halinde dizilir ve defalarca bizi saymalarını beklerdik. Sürekli.

Yani psikolojik bir amacı da vardı...

Ya öyle ya da bizi fiziksel olarak güçsüz düşürmek istiyorlardı. Hiçbir yiyecek olmadan soğukta ya da sıcakta orada beklerdik ve tualete dahi gidemezdik. Onlar da bizi sayarlardı. Yoklama diye bahsettiğim şey bu.

O kamplarda farklı milletlerden kişilerle de tanışma imkânı bulabildiniz; Çekler, Polonyalılar, Almanlar...

Terezín'deki Yahudiler çoğunlukla Çekti ve daha sonra Almanya'dan, Hollanda'dan, Danimarka'dan ve Macaristan'dan da insanlar aktarıldılar. Yani onlarla karşılaşıyorduk ama büyük ulusal gruplar genellikle kendi gruplarını kurarlardı. Örneğin kızlar evinde hepimiz Çek'tik. Bir de sadece Alman çocukların yaşadığı bir ev vardı.

İnsanlar için kullandığınız bazı terimleri açıklar mısınız? Örneğin Terezín günlüklerinde Betreuer, Heimleiter, betreuerka gibi kavramlar dikkatimi çekti.

Doğru. Çünkü bunlar resmi konulardı ve konuşulan dil Almancaydı. Yani *Kommandatur*'dan gelen tüm duyurular ve emirler de Almancaydı. Ama elbette bunları Çekçeye çeviriyorduk çünkü Almancada *Betreuer/Betreuerin* diye geçer ve erkek ya da kadın bakıcı anlamındadır ama biz bu kelimeleri kullanmıyorduk.

Bunun yerine yarı Çekçe *betreuerka* kelimesini kullanıyorduk. Kelimenin sonu Çekçe bitiyor.

Terezín'deki kampta işler nasıl yürüyordu?

Terezín'de bütün emirler Almanlardan gelirdi; tepedeki adam *Lagerkommandant* olarak bilinirdi ve onun altında başka adamlar da vardı. İstedikleri zaman kontrole gelirlerdi. Ne zaman geleceklerini hiç bilmezdik. Ama iç emir-komuta zinciri bölünmüştü. Bizi izleyen ve kontrol eden Çek jandarmalar vardı; çoğunlukla iyi insanlardı ve birçok konuda bize yardım ederlerdi. Örneğin bazı mektupları ve paketleri bizim adımıza gizli gizli göndermeye çalışırlardı ve birçoğu bu iyi niyetlerini hayatıyla ödedi. Bunlar her giriş kapısında bizi izleyen Çek jandarmalardı. İşe gittiğimiz zaman ceplerimizi ararlar, bizi tekrar sayarlar (kaçımız gitti, kaçımız geri dönebildi anlamak için) ve böylece işlerini yaparlardı. Başka etkenler de vardı çünkü Yahudiler tarafından Terezín'de sözde özerk bir yönetim kurulmuştu.

Yani Betreuer, Heimleiter olarak tabir edilen herkes...

Hepsi Yahudi özerk yönetiminin bir parçasıydı. En yerel düzeyde, emirler *Ghettowache* tarafından veriliyordu.

Evet, bu kişilerden get'acı diye bahsetmişsiniz. Hepsi de Yahudiydi.

Evet, elbette. *Ghettowache*, Çekçede kısaca *get'acı* olarak geçer. Bu daha çok Terezín'e özgü bir kelimedir ve bilmeniz gerekir. *Ghettowache* olarak anılan kişilerin özellikle bir üniformaları yoktu ama sarı çizgili siyah yuvarlak şapkaları ve askılı kemerleri vardı. Birçok resimde bunu çizmiştim ["Derse Giden Çocuklar" resmine bakınız].

Savaştan sonra başınıza neler geldiğinden bahsedebilir misiniz?

Uzun bir süre, sonrasında neler olduğuyla ilgilenilmedi. İnsanlar savaşın bittiğini ve her şeyin yolunda olduğunu düşündüler. Elbette hepsi bu kadar değildi, o da kayıt altına alınması gereken başka bir dönem. İnsanlar savaştan sonra ne olup bittiğini daha yeni yeni sorgulamaya başladılar. Annem ve ben 29 Mayıs 1945'te Mauthausen'den döndük. Gecenin bir yarısı gelmiştik, bir yerlerde uyumamıza izin verdiler ve sabah da "Özgürsünüz, evinize gidin," dediler. Ama gidecek hiçbir yer yoktu. Her şey böyle başladı.

O halde yaşayacak bir yeri nasıl buldunuz?

Gidecek hiçbir yerimiz yoktu. Gittiğimiz ilk yer, savaş esnasında bile bize çok iyi davranan ve apartmanda tam yannımızdaki dairede oturan eski komşularımızın yanındı. Savaş bittikten sonra buluşmaya söz verdiğimiz (sanırım tüm Yahudi aileler bunu yapmıştı) adrese gittik yani. İlk aklımıza gelen de onlara gitmek oldu. Soyadları Pečhoč'tu. Elbette bizi içeri aldılar, misafir ettiler, kuş tüyü yataklarında yatırdılar, ertesi gün kahvaltıda beyaz kahve ve tatlı çörek ikram ettiler. O kadar güçsüz düşmüştük ki çok bir şey yiyemedik. Bazen insanlar geri dönenlere mükellef bir sofraya hazırlıyorlar ve bu da onların hayatına mal oluyor. Radyoda bu konuyla ilgili duyurular yapılmaya başlanınca insanlar ne yapmamaları gerektiğini öğrendiler.

Ama ilginç olan şudur ki her şeyi atlatmamıza rağmen vücudumuz bir yere kadar dayanabildi. Artık her şey bitmiş olduğu için de iflas etti: orada bir gün kaldık ve ateşlendik. Her yerde kamplardan dönen insanlarda tifüs virüsü olduğuyla ilgili duyurular vardı ve bu yüzden bizi tifüs koğuşuna götürdüler. Burada tedavim başladı. Yanında kaldığımız ailenin manavı vardı ve onlara pahalıya mal olmuştuk. Çünkü biz gittikten sonra dükkânları da dâhil her şeyi dezenfekte etmek zorunda kaldılar.

Hastaneden ilk ben taburcu oldum. Artık Pečhoč ailesine yük olmak istemiyordum ama gidecek başka bir yerim de yoktu. Uyuyacak bir yer bulabilmek için resmen sokaklarda dolaştık. Geceyi geçirmemize izin veren bazı sığınma evleri vardı ama bir gecedan fazlasına izin vermiyorlardı, neden bilmiyorum. Yani her sabah o geceyi geçirecek bir yer arıyorduk. Birçok yardım derneği belli yerlerde insanlar için yemek pişiriyordu ve bu yüzden her sabah Wilson İstasyonu'na gidip biraz kahve ve bir parça ekmek alıyorduk. Aldıklarımızı da elimizde taşıyorduk çünkü çantamız ya da paramız yoktu. Aslında hiçbir şeyimiz yoktu. Öğle saatlerinde başka yerlerde çorba dağıtılıyordu ve oralara gidip çorba alıyor ve sığınma evlerinden birinde yatıyorduk.

Başlangıçta her şey çok zordu. Daha sonra annemi de çıkardılar ve birkaç hafta yaşadığımız başka bir sığınma evine geçtik. Daha sonra bir ev bulmaya çalıştık ve işler oldukça karmaşık hale geldi.

Bu, Terezín'e gitmek için terk ettiğim evdi, bu evde doğmuştum. Sürgün edildiğimizde her şeyi bıraktığımız evdi. Fakat Yahudiler evlerini boşalttığı zaman ilk olarak evlerdeki eşyalar çıkartıldı, içeride ne varsa alındı ve çeşitli depolara yerleştirildi, evimiz de bir Alman'a verilmişti. O Alman da depolara gidip bazı mobilyalara el koymuş. Yani bir Alman, savaş boyunca orada yaşamış, adı Otto Werner'dı. Ayrıldığı zaman evde bıraktığı tek şey kapıya astığı ve üzerinde ismi yazan pirinç bir levhaydı. Levhayı kapıdan almış ama evden çıkarmamış. O devrim günlerinde (Mayıs 1945) kaçmış (bisikletle kaçtığını duydum) ama evin anahtarlarını bina yöneticisine vermiş, en azından bunu yapacak kadar kibarmış. İnsanlar da oldukça meraklıydı: oradaki her şeyin Almanlara ait olduğunu düşündüklerinden girip alabildikleri her şeyi almışlar ve... yani karışık durumlar.

Ama en sonunda evinizi geri aldınız.

O yaz evimizi geri aldık, bir nekahet tesisinde kalıyorduk. Eylül ayında okula başladım. On beş buçuk yaşındaydım ve aldığım son eğitim ilkokul beşinci sınıfta kalmıştı.

Daha sonra akademik liseye, yani gymnázium'a başladınız...

Ortaokul dördüncü sınıftan (kvarta) başladım. Beşinci sınıfta (kvinta) olmalıydım ama bir yıl geri gittim ve sonradan giriş sınavlarına katıldım.

Oradan sonra nasıl devam ettiniz?

Ben ressam olmak istiyordum. Bu yüzden farklı bir liseye geçiş yaptım ama orası grafik tasarım okuluydu, teknik liseydi. Derslerin çoğu da teorikti ve daha temel bir eğitim almadığıma pişmandım. Bu yüzden gün boyunca bu okula devam ettim ve misafir öğrenci olarak *gymnázium*'da akademik dersler aldım. Dört yıl bu şekilde devam ettikten sonra, iki farklı çıkış sınavına girdim: grafik okulunda ve akademik lisede.

Kariyer olarak ressamlığı seçmeye o zaman mı karar verdiniz?

O zaman bunu meslek olarak yapmak istediğime karar verdim ve Prag'daki Sanat, Mimarlık ve Tasarım Akademisi sınavlarına girdim. Ama o bile çok zor oldu.

Günlüğünüzü geri aldığınız zamanlara dönecek olursak...

Evet, şanslıydım çünkü amcam o zamanlar Terezín'de çok önemli bir işe sahipti: kayıt departmanında çalışıyordu. Yani saklayabildiği tüm belgelere erişimi vardı ve savaştan sonra o ve Dr. Lagus, o kayıtları kullanarak bir kitap bile çıkardılar. Sanırım o kitap Terezín'le ilgili yazılmış en iyi kitaptı çünkü bütün bilgileri o kayıtlardan almıştı. Bugün bile bir şeyi kontrol

etmek istediğimde, o kitapta aradığım bilgiyi bulabiliyorum. Kitabın adı *Město za mřížemi* (Parmaklıklar Ardındaki Şehir).

O belgeleri sakladı ve kötü şeyler olacağını bildiğimden günlüğümü ve çizimlerimi yanıma almadım. Auschwitz'e gitmeden önce hepsini amcama verdim. O da kendi belgeleriyle birlikte benimkileri de sakladı, Magdeburg kışlasındaki duvarların kiremitlerinin arasına saklamıştı.

Amcamı koruyan şey mesleği oldu. Karısını da koruyabilmişti. Savaştan sonra Terezín'e döndü ve belgeleri sakladığı yerden çıkarıp bana geri verdi.

Günlüğünüzü ve çizimlerinizi geri aldıktan sonra onlara ne oldu?

Ne mi oldu? Pek bir şey olmadı aslında. Bazen bir yerlerde bir makale yayımlanırdı. Sanırım Yahudi Müzesi'ndeyken günlüklerimden bahsetmiştim. Bir kısmı İngilizce olarak yayımlandı. 1960'larda ya da o zamana yakın bir dönemde *Naše vojsko* (Silahlı Kuvvetlerimiz) adlı bir yayınevi tarafından basıldı. *Deníky děti* (Çocukların Günlükleri) adlı bir eserin içindeydi. Bir kısmı da Çekçe olarak o kitapta basıldı. Daha sonra oldukça ağır bir düzenlemeden geçti, kısaltıldı (bunu kendim de yapmış olabilirim) çünkü kısa bir bölümün yayımlanacağını biliyordum.

Savaş sonrası Çekoslovakya'da, Yahudilere ve savaş zamanı yaşadıkları olaylara karşı genel tavır nasıldı?

Elbette kişiden kişiye değişiyordu. Zaten kimse döneceğimizi tahmin etmiyordu. Döndüğümüzde insanlar oldukça şaşırılmıştı. Bizi gördükçe afallıyorlardı. "Döndünüz demek? Kimin aklına gelirdi ki?" gibi cümleler duyardık. Ardından da, "Babanın da dönememesi ne kadar yazık," cümlesi gelirdi. Bu tür tepkiler veriyorlardı. Daha sonra da, "Burada her şeyin kolay olduğunu sanmayın, biz de çok açlık çektik," derlerdi.

Sonra da bize hikâyelerini anlatırlardı ama bu bize çok komik gelirdi. Çünkü onların açlığı bizim açlığımızla kıyaslanamazdı ve yaşadıkları zorluklar da oldukça gülünçtü.

İnsanlar aşırı ilgili değillerdi. Bazı eşyalarımızı bu insanlara saklamaları için vermiştik. Yanımıza yalnızca 50 kilo eşya alabiliyorduk ve geri kalanları evimizde bırakmıştık. Hatta geride bıraktığımız eşyaların listesini bile bırakmıştık. İnsanlar tanıdıkları Aryanlara bazı eşyalarını bırakmaya çalıştılar. Yahudilerin yok edilmesine Aryanlaştırma deniyordu çünkü "Aryanlar" ve "Aryan olmayanlar" olarak ikiye ayrılıyorduk ve biz "Aryan olmayanlar" sınıfındayken onlar da "Aryanlar" sınıfındaydı ve sonuçlar da farklılık gösteriyordu. Bazı Aryanlar epey korkunç davrandılar. Eşyalarımızı geri alabildiğimiz için şanslıydık. Hepsini alamadık tabii ki. Bir kadın bize ait bir yüzüğün çatı katından alındığını söylemişti. Ya da annem altın saatini krom bir saatle değiştirmişti çünkü yanına alabilmek istiyordu. Gerçi en sonunda hepsinden oldu. O insanlar da bize, "Anlamanız lazım, savaş zamanıydı ve yiyecek hiçbir şey yoktu, eşyalarınızı domuz yağıyla takas etmek zorunda kaldık," demişlerdi. Ya da bunun gibi şeyler. Yani eşyalarımızın küçük bir kısmını geri aldık ama o zaman Yahudilerin çoğu eşyalarını geri alamamıştı çünkü insanlar kendilerine verildiğini reddediyor ve ellerindeki eşyaları vermek istemiyorlardı.

Gelelim 1948 yılına, komünistlerin darbesi.

Evet, çok kötü bir yıldır. Yahudiler için durum oldukça kötüydü.

1940'ların sonunda ve 1950'lerin başında da kötü şeyler yaşadığınızı tahmin ediyorum.

Evet, öyle oldu. Muhtemelen Slánský davalarını kastediyorsunuz. Gerçekten de kötü zamanlardı. O zaman Sanat Akademisi'ne

devam ediyordum. Asıl hocam, benim de alanım olan anıtsal resim dersini veren Bay Fila ne yazık ki ikinci yılımdayken ölmüştü. Bu yüzden bizi diğer stüdyolara böldüler. Böylece siyasi karikatür dersi veren Antonín Pelc'in stüdyosuna girdim. Orada hiç kimse karikatür çizmem için beni zorlamadı çünkü başka bir bölümden gelmiştim. Ama öğrenciler korkunç şeyler yapıyorlardı. Yapılanlar hep Yahudi karşıtıydı, tüm dava süreci de Yahudi karşıtıydı. Suçlananların yüzde doksanı Yahudiydi. Dindar bile değillerdi, komünistlerdi ama hepsi itiraflarına aynı cümleyle başlardı: "Ben, Yahudi kökenli..." Bunu söylediler. Onlara bunu söyleten her ne yaptılarsa... Korkunç zamanlardı.

Peki hikâyenize olan ilgi ne zaman yeniden başladı? 1960'larda mı? Kozmopolitlere karşı çeşitli davalar sürerken kimse savaşıla ilgili ya da en azından Yahudilerin yaşadıklarıyla ilgili şeyler konuşmak istemiyordu diye düşünüyorum.

Doğru, ama komünist rejimin tamamını böyleydi, hep öyle oldu.

Aslında çelişkili, neredeyse...

Sonra 68 yılına geldik. Ama biraz öncesinde durumlar düzelmeye başlamıştı. Esasında Çekoslovakya ve İsrail arasında iyi bir ilişki vardı. İsrail'de bugün bile bunu hatırlarlar çünkü Çekoslovakya o dönem kendilerine yardım etmişti, hatta İsrail askerlerini burada pilot olarak yetiştirdiler. İlişkiler o zaman o kadar iyiydi ki bir Çek sanatçısına İsrail'de on hafta geçirmesi için burs bile teklif edilmişti. Bursu böyle aldım. Hayatımın en güzel zamanlarıydı. Burada resim tarzımı tamamen değiştirdim, bununla ilgili çok fazla konuşmadık ama başka yerlerde okuyabilirsiniz. Döndüğüm zaman, yanımda getirdiğim eskizlerle bir sergi açtım ve çok başarılı oldu. Sergi açmam için başka ülkelerden teklifler geliyordu ama 1968 yılının Ağustos

ayı geldiğinde tüm kapılar yüzüme kapandı. Yirmi yıl boyunca her şey sona ermişti.

Ama yine de buradan ayrılmadınız, birçok Yahudi çeşitli ülkelere göç ediyorken hem de.

Evet, geri dönen ve yaşamına devam edenlerin büyük bir kısmı, özellikle de gençler savaştan hemen sonra göç ettiler. Her biri farklı ülkelere gitti: Amerika'ya ya da zamanında ayrılan akrabalarının yanına. Ailelerinin tamamını kaybettikleri için (örneğin benim yaşımda tek başına kalanlar vardı) başka ülkelerdeki akrabaları onları davet edip yanlarına almışlardı. Yani bazıları akrabalarının yanına gitti ve gidecek hiçbir yeri olmayanlar da İsrail'i tercih etti. İsrail ordusunda (Haganah) gönüllü oldular ve tüm bunlar savaştan hemen sonra oldu. Ben de bu yolu seçmek istedim. Onlarla iletişim halindeydim ama bilmiyorum, belki de benim için sadece bir bahaneydi. Gitmek istiyordum ama biraz korkmuştum. Bir yere göçmek için yeterince cesur değildim ama bir diğer taraftan da annem buradaydı ve gitmeyi düşünmüyordu bile. Annemi geride bırakmam söz konusu bile olamazdı. Bu yüzden de kalmayı tercih ettim.

Çeşitli siyasi ve kültürel dönemler geldi ve geçti buradan, sizin deneyimleriniz ve günlüğünüz hakkındaki kendi fikirlerinizin de değişip değişmediğini merak ediyorum.

Tüm sanatsal külliyatım hayatımı anlatır. Bunun içinde benimle ilgili her şeyi bulabilirsiniz.

Öncelikle eğitimimi tamamladım, daha sonra çeşitli çalışmalar yaptım, eskizler ve normal çizimler yaptım ve 1960'larda geçmişimle yüzleşmeye başladım. Soykırım'ın resmini yaptım, sanırım Goya'nın *The Disaster of War* (Savaşın Felaketi) eseri

gibi bir şey çıkarmak istemiştim. Ama 1964 yılına geldiğimizde buna bir son vermek istedim ve kendi kendime “şimdilik bunu resmettim, bu kadarı yeter,” dedim.

Daha sonra İsrail’den o bursu aldım ve orada her şey değişti. Birdenbire her yeri olumlu bir hava ve güneş kapladı, renklerin hepsi değişti. Daha sonra 1968 yılına geldik ve birkaç yıl resim yapmayı tamamen bıraktım çünkü artık savaşı resmetmeyi istemiyordum ve istediğim şeyleri de resmedemiyordum. Çünkü birdenbire her şey İsrail karşıtı olmuştu. Sergimde bile İsrail’den bahsetmemeye çalıştım. Serginin adı *Travels in the Holy Land* (*Kutsal Topraklarda Yolculuk*) idi. Çünkü “İsrail” kelimesini telaffuz etmek bile tehlikeli olmuştu ve sonra da tamamen tabu haline geldi. Daha fazla savaş istemiyordum, İsrail’i resmedemiyordum ve bu yüzden birkaç yıl boyunca resim yapmayı tamamen bıraktım.

En sonunda gerekli yeterliliklere sahip olmama rağmen hiç yapmak istemediğim bir iş yapmaya başladım: öğretmenlik. Bir sanat okulunda öğretmenliğe başlamıştım. İlk başta, sadece iki ay süreceğini söyleyen bir arkadaşın yerine bakıyordum. Daha sonra kendisi İsviçre’ye gitti ve geri dönmeyeceğini yazdı, göç etmişti yani. O okulda on dört yıl boyunca çalıştım. İlk birkaç yıl hiç resim yapmadım, daha sonra ise geri dönme çabalarım oldu ama konum İsrail değildi artık. İsrail’i hatırlatan birkaç parça vardı ama çoğunlukla yeniden Soykırım’la ilgilenmeye başlamıştım. Genel olarak savaşı ve yaşadıklarımı ele alıyordum. Bir dizi resim yaptım ve *Devastations* (*Yıkımlar*) serisi ortaya çıktı. Serinin içinde “Devrilmiş Kökenler”, “Yaralı Dünya”, “Yıkım” ve buna benzer eserler vardı. O resimlere bakarak o zamanki hayatla ilgili oldukça fazla bilgi edinebilirsiniz.

O günlerde insanlar Terezín ve Soykırım ile ilgili neler söylüyorlardı?

İnsanlar Terezín'le ilgili hiç konuşmazlardı. Kasabada iki kale var: ana kale ve küçük kale. Küçük kale her zaman siyasi bir hapishaneydi. Daha sonra Gestapo hapishanesine döndü. Kasabanın yer aldığı büyük kaleyi de getto haline getirdiler. Küçük kalede ulusal mezarlık var ve orada çeşitli anma törenleri gerçekleştiriyorlardı. Ama kimse Terezín hakkında konuşmazdı. Bugün müze olan binayı bile o zamanlar getto müzesi yapma fikri vardı ama onaylamadılar. Ulusal Güvenlik Güçleri Müzesi'ne çevirdiler. Mesela Amerika gibi uzak ülkelerden gelen insanlar ailelerinin mezarlarını görmek istediklerinde Terezín'den geçip, "Evet buraya gelmiştik ama hiçbir şey yoktu," derler. Yani Terezín'in bahsi bile geçmezdi.

Savaşın sonra, ölen herkesin adını Pinkas Sinagogu'nun duvarlarına yazdılar. Daha sonra, sosyalistler döneminde yapının onarılması gerektiği söylendi ve her yer yapı iskelesiyle çevrildi ve tüm bu restorasyon çalışmaları kırk yıl sürdü. İçeri girmek imkânsızdı. Devrimden sonra, 1990 yılında yapı iskeletini kaldırdılar ve isimleri yeniden yazdılar.

Durum böyleydi yani. Terezín yoktu, isimler de yoktu. Bunu bilmeniz önemli çünkü o zamanlarla ilgili çok fazla şey söylüyor.

Yani sinagog 1948'den 1989'a kadar anlattığınız gibiydi?

Evet yapı iskeletiyle çevriliydi ve "restorasyon" aşamasındaydı.

Sanırım 1989 yılındaki devrimden hemen önce buraya geldiğim zamanlardan hatırlıyorum bu durumu.

Nasıl görüldüğünü hatırlarsınız, etrafı tamamen inşaat halindeydi. Ama durum farklıydı. İsimleri kaldırıp yapı iskeletini kurdular.

Biraz şimdiki ailenizden bahsedebilir misiniz?

Sanat akademisinde öğrenciyken evlendim. Son sınıfa geldiğimde prematüre ikizlerim doğdu ama bir tanesi ertesi gün öldü. Bu yüzden öğrenciliğe bir yıl ara verip sonra tamamlamaya karar verdim. Bundan dört yıl sonra da kızım doğdu.

Yani bir oğlum, bir de kızım var. Oğlum meşhur bir çello sanatçısı ve Prag'daki Müzik Akademisi'nin de kıdemli bir çalışanı. Onun kızı, yani torunum Dominika da mükemmel bir solo çello sanatçısı. İki yıl İsrail'de okudu ve ana alanlarından biri de Yahudi müziği. Beni Musevilikle yeniden barıştırmayı bile başardı ve bu konu son eserlerimin konusu olarak kendini gösterdi. Arada sırada savaş zamanına geri dönüyorum elbette ama orada da Yahudi temaları var.

Eşim de müzisyendi, Çekoslovak Radyosu Senfoni Orkestrası'nda başçıydı. Diğer torunum, Dominika'nın kız kardeşi ise farklı bir yöne gitti ve şimdi güzel sanatlar okuyor. Aile geleneğini sürdürüyor.

Yani üç kuşak da sanatçı oldu...

Durum bundan biraz daha karışık çünkü karışık bir evliliğimiz vardı. Eşim çok dindar Katolik bir aileden geliyordu ama yine de birbirimize çok saygı duyardık. Çünkü din, komünistlerin döneminde oldukça bastırılmıştı ve ailesi Katolik olmanın bütün cefalarını çekmişti. Erkek kardeşi on üç yıl, onun eşi de yaklaşık on iki yıl hapisshanede yatmıştı. Kayınbiraderlerimden biri de üç buçuk yıl boyunca parmaklıklar ardındaydı. Yani hayatım boyunca hapisshanelerle içli dışlıydım. Sanırım bu da bilmeniz gereken bir şey.

Son altmış yıldır Soykırım ile ilgili birçok günlük basıldı, insanların yaşadıklarıyla ilgili filmler yapıldı.

Birçok şey çıktı. Hepsi iyi işler değil, bazıları oldukça kötü. Hatta gerçekleri çarpıtan, yanlış bilgiler veren, hiç olmayan ya da olma ihtimali dahi bulunmayan olayları anlatanlar var.

İnsan hafızası oldukça garip.

Ama durum hafızayla ilgili değil. Bunu bilerek yapıyor olabilirler. Bazı durumları örtbas etmek, göz ardı etmek, hiç anmamak ve başka şeyleri de abartmak gibi niyetleri olabilir...

Bu tip konularla ilgili film çekmek zordur. Her kitap ya da her film yazarın kendi kişisel deneyimini taşır. Ama doğru olmak zorundadır. Doğru olanların sayısı maalesef çok az. Röportajlarım sırasında genellikle kendisinden alıntı yaptığım (kendi cümlelerimmiş gibi anlatmam ve her zaman ondan alıntı yaptığımı belirtirim) ve doğruyu söyleyen en iyi kişilerden biri de Elie Wiesel'dır. Terezín konusunda en gerçekçi kitap Ruth Bondy'ye aittir. Aslen Praglıdır ama yıllarca İsrail'de yaşadığı için *"Elder of the Jews": Jakob Edelstein of Thereisenstadt* adlı bir kitap yazmıştır, iyi bir kitaptır. Daha sonra Imre Kertész'in *Fateless* adlı harika bir kitabını okudum. Bunlar gibi çok az kitap var ve geri kalanlar oldukça derinliksiz, hayalî ve çarpıtılmış şeyler.

Sizin günlüğünüzün buna katkısı nedir? Neden Soykırım ile ilgili bir kitap daha okuyalım?

Çünkü anlattıklarımın tamamı gerçek hikâyelerden oluşuyor. Tabii ki duygularımı da işin içine kattım ama o duygular da etkileyici ve her şeyden önemlisi gerçek. Belki de yarı çocukça anlatılmış olması, ulaşılabilir ve dokunaklı ifade tarzı da etkili olmuştur. İnsanların o zamanları anlamalarına yardımcı olacağını düşünüyorum.

Helga'nın Günlüğü

- s. 27 “seferberlik”: 23 Eylül 1938’de, Çekoslovak hükümeti olası savaş ihtimalini göz önünde bulundurarak genel seferberlik ilan etti.
- s. 27 tek konumuz Avusturya: *Anschluss’a* (1938 yılında Avusturya’nın topraklara katılması) bir gönderme
- s. 27 Yakında dokuz yaşına basacağım: Çevirmenin Notu bölümünde de bahsedildiği gibi ilk birkaç günlük girişi, savaştan sonra Helga tarafından detaylı olarak yeniden yazılmıştır. Muhtemelen Terezín’de ya da ondan kısa bir süre önce oluşturulmuşlardır ama beklendiği üzere orijinal el yazısında yaş belirtilmemiştir.
- s. 29 Úvaly: Bugün şehrin doğu yakasında yer alan bir Prag mahallesi.
- s. 29 İkinci Cumhuriyet: İlk Çekoslovakya Cumhuriyeti 1918 yılında bağımsızlığın ilan edilışinden 1938 yılında Münih Anlaşması’nın ortaya çıkmasının ardından Benes’in istifası ve Sudetenland’in Almanlar tarafından işgaline kadar varlığını sürdürmüştür. İkinci Cumhuriyet ise bundan sonra yalnızca iki ay boyunca, 1939 yılında Nazi istilasının ardından Çekoslovakya parçalanana kadar devam etmiştir.
- s. 31 Aryan: Nazi terimine göre üstün ırk. Tipik olarak açık tenli, açık renk saçlı Kuzey Avrupalılar olarak tanımlanmışlardır ve Nazi dönemi boyunca Alman yasaları ve emirleri altında kayırılmışlardır. Yahudiler ise bu tanıma göre Aryan olmayanlardır.

- s. 33 "Gestapo": "Gizli Devlet Polisi" (*Geheime Staatspolizei*) kısaltması. Çekoslovakya işgal altındayken Gestapo güvenlik hizmetleri ve adli suçlarla da ilgileniyordu; aynı zamanda Yahudileri hapse atma, sınır dışı etme ve gözaltına alma gibi işlerle de ilgileniyorlardı.
- s. 34 1940 Sonbaharı: Bu tarih okuyucuya zaman konusunda kolaylık sağlamak amacıyla eklenmiştir.
- s. 34 Sınavlarımı geçtim: Helga'ya göre Prag'daki Yahudi topluluğu normal okullara devam etmeleri engellendiği için evde eğitim gören çocuklar için sınavlar hazırlamışlardır.
- s. 35 1941 Yazı: Bu tarih okuyucuya zaman konusunda kolaylık sağlamak amacıyla eklenmiştir.
- s. 38 Bir ay geçti: Alman içişleri bakanının çıkardığı ve altı yaşından büyük bütün Yahudilerin 1 Eylül 1941 tarihinden itibaren kıyafetlerine sarı yıldız dikmeleri zorunluluğunu kapsayan hüküm. Bu giriş, tarihin aksine eylül başından ekim başına kadar olan olayları içermektedir. Bu yüzden Helga "bir ay daha geçti" (aşağıdaki nota bakınız) yazdığında bizi yalnızca ekim ayının başına taşımaktadır (bir sonraki girişin tarihi sadece bir hafta sonradır: 12 Ekim).
- s. 41 Bir ay daha geçti: Burada geçen ay ifadesi açıkça hükümün verildiği tarih (eylül başı) ve bu olaylar (ekim başı) arasında geçen süredir.
- s. 41 *transport*: Bu Almanca terim hem Çekçe hem de İngilizceye geçmiş ve Yahudilerle diğer "istenmeyenlerin" kamplara ya da farklı yerlere sürülerek sınır dışı edilmelerini ifade etmektedir. Helga sık sık bu ifadeyi kullanarak sınır dışı etme amacıyla kullanılan trenlere atıfta bulunmaktadır.
- s. 42 saf alkol: Ateş yakma ya da pişirme esnasında kullanılan yakıt.
- s. 42 dükkânlar açık olmayacaktı: Buradaki tarihlerde ufak bir çelişki vardır çünkü 12 Ekim Pazar gününe denk

gelmiştir ama bazı referanslar (“Dün gece”, “Yarın”) cumartesi gününe göre yazılmıştır.

- s. 42 “Ticaret Fuarı”: Dönüşümlü olarak Ticaret Fuarı (*Veletrh*) ve Ticaret Fuarı Sarayı (*Veletřní palác*) olarak geçen bu eski gösteri merkezi 1929 yılında Prag’ın *Holešovice* bölgesinde kurulmuş ve o zamandan beri çeşitli ticaret fuarlarına ev sahipliği yapmıştır. Yahudiler yakındaki “Radyo Pazarına” (*Rádiorh*) teslim olmuşlar ve bu bölge sınır dışı etme süreçlerinin gerçekleştiği yerdir. (Bu köhne ahşap barakalar çoktan yıkılmıştır.) Helga’ya göre insanlar tüm bölgeye *Veletrh* demişlerdir ve kendisi de bu kullanımdan yola çıkmıştır.
- s. 49 Strěšovice: Yahudi Sınır Dışı Merkezi’nin ana binasının yer aldığı Prag Bölgesi (daha sonra Bohemia ve Moravia’da Yahudi Sorunlarının Çözüm Merkezi olarak adlandırılmıştır). Tüm Yahudiler sınır dışı edilmeden önce buradan geçmek zorundaydı.
- s. 50 AK (*Aufbaukommando*): Terezín’i yeni sakinlerine hazırlamak için bir araya getirilen ilk yapım ekibi (“inşaat komandoları”). AK Terezín’deki kast sisteminin en üst basamağında yer almaktaydı (daha detaylı bilgi için sayfa 200’e bakınız).
- s. 50 4 Aralık 1941: Bu giriş aslında atılan tarihten daha önceki olaylarla başlar; belirtilen tarih perşembe gününe denk gelmektedir ve o gün gidip listeye yazılmaları gerekmiştir.
- s. 51 arka vagon: Helga’nın daha önce de söylediği gibi tramvayın belli bir bölümü Yahudilere ayrılmıştı. Eğer tek bir vagon varsa bir sonraki tramvayı beklemek zorundaydılar.
- s. 55 Ticaret Fuarı Sarayı âdeta insan kaynıyor: Helga burada açıkça Radyo Pazarı’na işaret etmektedir. Orijinal el yazmasında hangi binada oldukları belirtilmemiştir ve daha sonra da hatalı olarak eklenmiştir.

- s. 65 sayımı yanlış çıkmıştı: *Ordner*lar Yahudiydi ve hem muhafız hem de mahkûmlardı. Helga sayım diyerek (*Standt* olarak nitelemiştir) onun korumasındaki Yahudileri kasetlemiştir.
- s. 65 Říp: Düz, merkez Bohemia platolarında yükselen tuhaf şekilli tepe. Efsaneye göre Çek ulusunun ataları bu tepeye tırmanmış, gördüklerini beğenmiş ve kabilesiyle buraya yerleşmeye karar vermiştir. Říp tepesinin ilginç şekli her Çek okul çocuğu tarafından bilinmektedir.
- s. 66 Sudetenland: Terezín'deki kışlaların çoğu Üçüncü Reich dönemindeki şehirlerin ya da yerlerin adlarını taşımaktadır (Sudetenland, Dresden, Magdeburg, Hamburg vs.)
- s. 66 AK: Yapım ekibi (*Aufbaukommando*) kısaltması (sayfa 223'teki nota bakınız).
- s. 73 erkekler grubu: Terezín içerisinde herkesin hareketi sıkı bir şekilde kontrol ediliyordu ve normalde Yahudiler yalnızca organize edilmiş gruplar halinde, çoğunlukla da iş için dışarı çıkabiliyorlardı. Bunları “grup” ya da “ekip” diye nitelendirdim; Helga da Almanca *Kolonne* kelimesinden alınmış Çekçe “*kolona*”yı kullanmaktadır.
- s. 74 “tesadüfen”: Helga'nın, bazı Çek jandarmalarının yaptığı ufak iyiliklerden bahsettiği sayfa 209'a bakınız.
- s. 81 *Schleuse*: Burada gerçek anlamda bir arınmadan bahsedilmektedir çünkü Almanlar, kampa giriş ve çıkış esnasında Yahudilerin üstlerini arayıp bütün değerli eşyalarına el koymuşlardır. Bu kavram Terezín'e özgüdür ve daha sonra *slojska* olarak Çekçeye bile girmiştir (Helga'nın sayfa 206'da açıkladığı gibi).
- s. 82 ofiste: Helga'nın babası Terezín'de finans biriminde (*Wirtschaftsabteilung*) çalışmıştır.
- s. 83 arındırmış: Terezín Yahudileri arınma (*Schleuse*) sözcüğünü fiil olarak “aşırmaq” (Çekçe *slojzovat*) anlamında da kullanmışlardır. Onların görüşüne göre bu eylem çalmaktan

ziyade bir şeyi bulunduğu yerden almak gibiydi çünkü Helga'nın sayfa 206'da da açıkladığı gibi zapt edilen bir şeyi kurtarmak yanlış değildi.

- s. 85 "*Toranuth*": Bazen *Toranut* olarak geçen İbranice bir terim.
- s. 86 Şimdi yalnızca Vrbalar ailesi eksik: Vrba ailesi yakın akrabalarıdır (Helga'nın annesinin kız kardeşi ve onun ailesi).
- s. 88 *Satılmış Nişanlı*: Çek besteci Bedşich Smentana tarafından yazılmış opera. İlk gösterim 28 Kasım 1942 yılında gerçekleşmiştir. Helga daha sonradan yazılarına bu ekstra satırı eklemiştir ve konu olarak uygun olsa da zamansal açıdan birkaç ay erken bahsedilmiştir.
- s. 90 Şu an imkânım olsa da buradan taşınmazdım: Bu iki paragraf belli ki sonradan yazılmıştır çünkü Helga'nın orijinal yazılarında yer almamaktadır. *The Kiss* eserinden bahsedilmesi bile daha sonra olmuştur çünkü savaştan sonra daktiloda yazılmıştır. Helga bu yapıyı görmesine rağmen 1943 Temmuz ayındaki açılıştan sonrasına denk gelemeyeceği için burada kronolojik olarak değil tematik olarak değinilmiştir.
- s. 90 Čapek'ten *First Team*'i, *R.U.R*'ı ve *The Mother*'ı: Çek yazar Karel Čapek'ten üç eser.
- s. 90 *The Kiss*: Bedşich Smetana'ya ait bir opera.
- s. 92 *Altertransports*: Kronolojik olarak bu bölüm, el yazmasında da bu noktaya aittir fakat Helga bunu açık açık belirtmediğinden ayrı bir kâğıtta yer almıştır. Yazım tarzının olgunluğu bu bölümün savaştan sonra yazıldığını ve eski deneyimlerini hatırlayarak bu bölümü oluşturduğunu göstermektedir.
- s. 95 üç genç firar etmiş: Bu bölüm, olaylardan çok çok sonra ayrı bir kâğıtta kaleme alınmıştır ve bu yüzden de orijinal el yazmasındaki yeri belirsizdir. 1943 Nisan ayında Terezín'de benzer bir olay gerçekleşmiştir ama "kış" mev-

simine göndermeler yapılması bu ifadeyle çelişmektedir ve bu yüzden bu bölüm Helga'nın ilk olarak koyduğu yerde kalmıştır.

- s. 96 Çok fazla eğlenme imkânımız olmadığı için: Bunun hemen öncesinde yer alan ve sonradan eklenen bir cümleyi açık bir hata taşıdığı için çıkardık. Yerine gelen cümle orijinal sayfalarda okunmaz haldedir ve yeniden anlamlandırılması imkânsız olmuştur.
- s. 96 farklı ırklardan kızlar: Nazi Almanyası'nda Yahudiler ve Aryanlar farklı ırklar olarak görülüyorlardı. Helga burada bir ebeveynin Hristiyan diğerinin Yahudi olmasına vurgu yapmaktadır.
- s. 96 Hanuka, Noel'den önce: Yahudilerin Işık Festivali'nin, Yahudi takviminde sabit bir tarihi vardır. Hristiyanların takviminde ise bu tarih aralık ayının farklı günlerine denk gelmektedir ve çoğunlukla Noel'e yakındır. Hanuka ziyafet sofraları, dokuz kollu *menorah* ya da şamdanın (*chanukiah*) yakılmasını içerir.
- s. 96 fakir adam kreması: Eski İbranice bir kelime olan "*daleskrém*"den gelen bu ifade Helga'nın deyiimiyle su ve şekerin çırpılmasıyla oluşmaktadır.
- s. 96 Noel'den 14 gün sonra: Bu tarih tekli sayfalarda yer almaktadır ama üzerinde tarih yoktur. Helga bu tarihi 1943 yılı olarak düzenlemiştir çünkü hem nakil (20 Ocak 1943'te gerçekleşen) hem de 1943 Şubat ayında ortaya çıkan tifüs salgınıyla paralellik göstermektedir.
- s. 99 Dükkânlar açılıyor: Bu üç paragraf daha sonra farklı bir kâğıda yazılmıştır; bu paragrafları tam olarak bu noktaya ekledik çünkü *Ghettogeld* ifadesi tam olarak 1943 Mayıs ayıyla ilişkilidir ve bu getto paraları Terezín'de, belirtilen tarihten sonra kullanılmaya başlanmıştır.
- s. 99 *Ghettogeld*: Terezín sakinleri için yapılmış, kampın içindeki dükkânlarda kullanılan para.

- s. 101 ıspanak toplarsak: Kréta getto kenarında bir bölgeydi ve o zamanlar kampın bahçesi olarak kullanılmaktaydı.
- s. 101 Rembrandt üzerine bir söyleşi: Bu iki paragraf orijinal el yazmasında yer almamaktadır ve Helga bunları savaştan sonra eklemiştir.
- s. 105 Sokol alanı: Erkek izcilerin Çek versiyonu, vatanseverlik ve egzersiz odaklıdır.
- s. 105 *Entwesung*: Helga, Almanca böcek ilaçlama anlamına gelen bu kelimeyi sık sık kullanır. Çekçe karşılığı olan *desinfekce* (ilaçlama) ise daha geniş bir anlama sahiptir.
- s. 106 Bir de o korkunç, açıklanamayan dedikodu – gaz odaları: Polonyalı çocuklar 1943 yazında Terezín'e gelmiş ve ekim ayında Auschwitz'e sürülmüşlerdir. Bu girişin tematik ve bir diğeriyle örtüşür nitelikte olması bu yüzdendir ve olaylardan sonra, belki de Helga gelişlerinin ve sonraki sürgünün önemini anladıktan sonra yazılmıştır.
- s. 109 acil toplama yerleri –*Notbelag*– buldular: Bir diğer deyişle çatı katında ya da diğer ranzaların arasında uyuyacak yer bulmuşlardır.
- s. 109 Hanuka kutlamaları başlamak üzere: Bu tanımlama Helga'nın kafasında 16 Ocak 1944 tarihli "Çatı Katındaki Hanuka" çizimiyle özdeşleşmiştir. 1943 yılında Hanuka, Noel'den çok kısa bir süre sonrasına denk gelmiştir ve 18 Aralık naklinde Helga'nın birçok arkadaşı ve akrabası da alınmıştır. Bir sonraki paragrafta bu konuya değinilmektedir.
- s. 109 *Heimleiter*: Bu gardiyanlar Terezín içindeki Yahudi topluluğunun özerk yapılarından biriydi.
- s. 109 "*Ma'oz tzur yeshu'ati...*": Resmî Hanuka şarkılarından birinin giriş sözleri, mumlar yakıldıktan sonra İbranice olarak söylenir.
- s. 110 Burgr: Helga görünüşe göre bu adı duyduğu şekilde yazmıştır. İsmin sahibi ise Burger olarak yazmıştır.

- s. 111 ensefalit: Bu salgın 1943 Aralık ayında ortaya çıkmıştır ve Hamburg kışlasından taşınma da 1944 Ocak ayında gerçekleşmiştir.
- s. 112 Hora'nın şiirleri: Josef Hora erken yirminci yüzyıl dönemi ait Çek bir şairdir. Helga'nın yazı defterlerindeki resimler, fotoğraf ekinde görülebilir. Helga belli ki bu bölümü sonradan eklemiştir çünkü orijinal el yazısında yer almamaktadır.
- s. 113 Hradčany ve Vltava Nehri: Hradčany Prag'da meşhur bir kaledir ve Vltava Nehri de kalenin eteklerinde akar.
- s. 113 genel durum: Helga bu ziyaretin 1944 yılının sonlarına doğru gerçekleşen Kızıl Haç ziyaretiyle ilgili olmadığını; muhtemelen Almanlar tarafından düzenlenen bir hazırlık ziyareti olduğunu düşünmüştür. Kızıl Haç ziyareti metnin devamında daha detaylı açıklanmıştır.
- s. 114 sihirli sofrası: Grimm Kardeşlerin masallarından biri olan "Sihirli Sofra" Anglosakson ülkelerinde çok bilinmese de Çek topraklarında oldukça sevilirdi. Sihirli sofrası şahane bir ziyafeti sihirli gibi gösterme özelliğine sahipti.
- s. 114 "Zum Park", "Zum Bad": "Park'a Gider", "Banyolara Gider".
- s. 114 *Glimmer*: Mika mineralinin işlenmesi (Alman uçak üretiminde kullanılır).
- s. 115 Danimarka hosteli: Yaklaşık 500 Danimarkalı Terezín'e taşınmıştır. Onların varlığı, Kızıl Haç ziyaretlerinin en büyük sebebidir ve bu yüzden de ani yenileme çalışmalarına başlanmıştır.
- s. 115 Anneler Günü'nü kutlamak yerine: Anneler Günü resmî olarak mayıs ayının ikinci pazarı kutlanmaktadır ve bu durumda tarih 14 Mayıs 1944'tür.
- s. 115 birkaç düzine şeker ve margarin: Helga el yazmaları boyunca Çek ölçü birimi olarak sıkça kullanılan dekagram (on gramlık birimler) kelimesini kullanmaktadır, bu

gramları Çek olmayan okuyucunun yabancı kalmaması için değiştirdik.

- s. 117 Voskovec ve Werich: 1927'de başlayan, Prag Özgür Tiyatrosu (*Osvobozené divadlo*) ile özdeşleşmiş popüler bir Çek hareketi. Çok kısa sürede Nazi rejimi ile karşı karşıya gelmiş, 1939 yılında ABD'ye göçmüş ve savaş bittikten sonra geri dönmüşlerdir.
- s. 120 "Rahm Amca": Karl Rahm SS askerleri için Terezín komutanıydı (*Gruppenführer*). Diğer görgü tanıkları da Kızıl Haç komitesinin gözleri önünde çocuklardan "Rahm Amca" diye hitap etmelerini istediğini doğrular.
- s. 124 Lída: Bohemia'nın doğusunda yer alan Havlíčkův Brod yakınlarında küçük bir kasaba.
- s. 124 *Toranut* kızları: İbranice bir kelime olan *Toranut* burada kamu yararına gündelik işlerin yapılması anlamındadır.
- s. 125 "tahtakurusu kadar gürültülü": Bir Çek deyişi (*dotěrná jako štěnice*).
- s. 126 Roş Aşana: Yahudi yeni yılının Yahudi takviminde sabit bir günü vardır ve o da Hristiyan takviminde eylül ayına denk gelir. Yahudilikte bu "gün" güneşin batışıyla başlar, yani asıl bayram bir önceki günün akşam saatlerinde başlar.
- s. 129 Yom Kippur: Yahudilerin Kefaret Günü yeni yıldan on gün sonra kutlanmaya başlanır ve tüm gün oruç tutulur.
- s. 132 *Manon Lescaut*: Çek şair Vítězslav Nezval 1940 yılında Abbé Prévost'un romanından uyarlanan kısa bir oyun yazmıştır.
- s. 134 yeni bir defter: Bahsi geçen defter, günümüze ulaşan asıl defterler ya da tek sayfalar değildir. Buna karşın Helga'nın Terezín'den getirdiği her şeye Auschwitz-Birkenau kampına varır varmaz el konulmuş ve hepsi kaybolmuştur. Bu ve bundan sonraki tüm günlük girişleri 1945 yılında Prag'a döndükten sonra kaydedilmiştir.

- s. 137 Birkenau, çalışma kampı: Birkenau aslında bir çalışma kampı değildi ama Helga bunu çok sonradan fark ettiklerini söylemiştir (sayfa 202'deki röportaj kısmına bakınız).
- s. 144 *Lagerruhe*: Helga'ya göre kamptaki sokağa çıkma yasağı boyunca mahkûmlar ranzalarından çıkmayıp sessiz kalmak zorundaydı. Herhangi bir hareket ya da davranış tamamen yasaktı.
- s. 154 28 Ekim: Helga burada, Çekoslovakya'nın 1918 yılında kazandığı bağımsızlığı kutlayan ulusal bayrama atıfta bulunmaktadır.
- s. 155 Šára... Uša: Her iki lakabın da ilk kısımları Almanca *Unterscharführer* kelimesinin Çekçe okunuşuna benzemektedir. Kulak dolgunluğu yaratacak kadar kısa olmalarının yanı sıra kelimeyi duyan Almanlar hiçbir şey anlamayacağı için bir avantaj sağlamıştır.
- s. 164 Flossenbürg: Bir uydu çalışma kampı olan Freiberg'in bağlı olduğu ana toplama kampı.
- s. 168 Most... Chomutov: Kuzey bölgede yer alan bu Çek kasabaları ve sınırın geri kalan kısmı Sudetenland olarak adlandırılmış ve savaşın başında Nazi Almanyası'nın boyunduruğu altına girmiştir. Nüfusun çoğunluğunu Almanlar ve Çekler oluşturmaktaydı.
- s. 169 Triebschitz: Most dışında yer alan bir çalışma kampı.
- s. 172 Stalin mumları: Sovyetler, geceleri bulundukları bölgeyi aydınlatmak için magnezyum bombaları atarak bombalama hedeflerini tam olarak tutturmaya çalıştılar. Bu bombalara çoğunlukla "Stalin mumları" deniyordu.
- s. 190 "Wienergraben": Mauthausen toplama kampına ait bir taş ocağı.

Helga Weiss ile Röportaj

- s. 203 Jakob Edelstein: 1941'den 1943'e kadar *Judenälteste* (Yahudilerin Yaşlıları) olarak görev yapmış ve 1943 yılı Ocak

ayından Aralık ayına kadar *Judenälteste* vekili olarak çalışmıştır. Daha sonra Auschwitz'e sürülmüştür. Edelstein ve ailesi 1944 Haziran ayında idam edilmiştir.

- s. 211 Resmen sokaklarda dolaştık: Buradaki çoğul ifade Helga ve karantinadan aynı anda taburcu edilen halasını ifade etmektedir.
- s. 212 giriş sınavı: Helga'nın okula gittiği yıllarda Çek çocuklar beş yıl boyunca ilkokula devam edip sonrasında eğitimlerine devam edebilmek için giriş sınavlarına girebiliyorlardı. İki seçenekten biri öğrencileri ticarete ya da teknik üniversitelere hazırlayan teknik liseye devam etmek, diğeri de üniversite giriş sınavlarına hazırlayan *gymnázium*'a devam etmektir. *Gymnázium* sekiz yıllık bir eğitim süreciydi ve her yıla Latince kökenli kelimeler veriliyordu. *Kvarta* dördüncü yıl, *kvinta* da beşinci yıl anlamına gelmektedir.
- s. 213 *Město za mřížemi*: Karel Lagus, Prag'daki Yahudi Devlet Müzesi'nde küratörlük yapmış ve Terezín Anıtı yönetim kurulu içinde yer almıştır. Savaş yıllarını Helga'nın amcası Josef Polák'la birlikte Terezín'de geçirmiş ve kitapları 1962 yılında basılmıştır. Kitap İngilizceye çevrilmemiştir.
- s. 213 İngilizce olarak yayımlandı: Helga'nın günlüklerinin bazı parçaları Terezín'de yayımlanmıştır ve editörleri de František Ehrmann, Otta Heitlinger ve Rudolf Iltis'tir (Çek Topraklarında Yahudi Topluluklar Konseyi, 1965), s. 106-9.
- s. 215 Slánský davaları: En seçkin Komünist Parti üyelerinden Rudolf Slánský ile 1950 Çekoslovakya'sında başlayan tasfiye mahkemeleri serisi. Helga'nın da belirttiği gibi suçlananların çoğu Yahudiydi ve burjuva Yahudiler ya da Siyonistler için âdeta bir kod olan "kozmpolitler" olarak yaftalanmışlardır. Sözde uygunsuz davranışlarını

itiraf etmeye zorlanmış ve on dört kişi içinden on biri idam cezasına çarptırılmıştır.

- s. 215 68 yılı: Çekoslovakya'da gitgide artan bağımsızlık hareketinden birkaç yıl sonra, 1968 yılının başlarında, Komünist Parti Genel Sekreteri Alexander Dubček ifade özgürlüğü, ekonomik hareketlilik ve artan demokratik uygulamalarda gitgide daha fazla kayıplar yaşanacağını açıklamıştır. Prag Baharı olarak da bilinen ve "sosyalizmin insani yüzü" olarak tanımlanan bu kısa deneyim, aynı yıl ağustos ayında sona ermiş ve Varşova Paktı orduları Moskova'dan gelen emirler doğrultusunda Çekoslovakya'yı işgal edip daha sıkı kontrol yöntemleri getirmiştir.

Terimler Sözlüğü

Helga, Çekçe konuşan Yahudi bir aileden gelmesine ve hayatına Çekçenin ilk resmî dil olduğu bağımsız Çekoslovakya devletinde başlamasına rağmen Nazi kurallarının baskısı ve sonrasında da kamptaki hayatı, Alman varlığının dünyasında büyük bir yer kapladığı görülmektedir. Birçok yer ve olay adı sıklıkla Çekçeye adapte edilmiş ve çekilmiş Almanca adlarıyla geçmiştir ya da Çekçe kelimler olduğundan reddedilmiştir. Helga zaman zaman Yiddiş ya da İbranice kelimeler kullanmıştır fakat bunlar metinde ya da notlarda açıklandığı için terimler sözlüğünde yer almamaktadır.

<i>Achtung</i>	<i>dikkat</i>
<i>alle heraus</i>	<i>herkes dışarı</i>
<i>alles da lassen</i>	<i>her şeyi olduğu gibi bırak</i>
<i>Altertransport</i>	<i>yaşlıların sürgünü</i>
<i>Arbeitslager</i>	<i>çalışma kampı</i>
<i>Aufbaukommando</i>	<i>yapım ekibi</i>
<i>Aufseher</i>	<i>çavuş</i>
<i>Bahnbau</i>	<i>demiryolu yapımı</i>
<i>Bauhof</i>	<i>avlu</i>
<i>Betreuer, Betreuerin</i>	<i>bakıcı</i>
<i>Bettrolle</i>	<i>uyku tulumu</i>
<i>Damen und Herrenlatrinen</i>	<i>kadın ve erkek tuvaletleri</i>

<i>Entwesung</i>	ilaçlama
<i>Ferien</i>	tatiller
<i>Häftlingsnummer</i>	mahkûm numarası
<i>Handgepäck</i>	el bagajı
<i>Heim</i>	ev
<i>Heimleiter</i>	gardiyan (Terezín'de)
<i>heraus</i>	dışarı (çık)
<i>Hilfsdienst</i>	gönüllü birimi
<i>Hochalarm</i>	kırmızı alarm
<i>Infektionsgefahr</i>	enfeksiyon riski
<i>Jude</i>	Yahudi
<i>Jugendfürsorge</i>	çocuk esirgeme
<i>Jugendheim</i>	erkek çocuk evi
<i>Kaffeehaus</i>	kahve dükkânı
<i>Kasernensperre</i>	sokağa çıkma yasağı
<i>Kinderheim</i>	çocuk evi
<i>Knaben und Mädchenschule</i>	erkek okulu ve kız okulu
<i>Kommandatur</i>	kamp karargâhı
<i>Krankenlager</i>	hasta yatağı
<i>Krankenträger</i>	taşıyıcı
<i>Kriechlingsheim</i>	kreş
<i>Lagerkommandant</i>	kamp komutanı
<i>Lagerruhe</i>	kampta sessizlik, konuşma yasağı
<i>Landwirtschaft</i>	tarım birimi
<i>Lehrlingsheim</i>	çıraklık atölyesi
<i>Leichenwagen</i>	cenaze arabası
<i>Lichtsperr</i>	karartma
<i>Mädchenheim</i>	kızlar evi
<i>Männerlager</i>	erkek kampı
<i>Nachschub</i>	ekstra porsiyon

<i>Nachtrage</i>	geç gelenler
<i>Notbelag</i>	acil toplanma yeri, (örn. çatı katında ya da ranzalar arasında uyumak)
<i>Ordner</i>	polis şefi
<i>Posten</i>	bekçi
<i>Putzkolonne</i>	temizlik ekibi
<i>Raumwirtschaft</i>	alan düzenleme birimi
<i>rechts</i>	sağa
<i>ruhe</i>	sessizlik
<i>Salmeister</i>	çalışma odası müdürü
<i>Säuglingsheim</i>	bebek evi
<i>Schleuse</i>	“arınma”, kampa giriş ve ayrılma süreçlerinde Yahudilerin bütün değerli eşyalarını sistematik bir şekilde bıraktırılmaları
<i>schneller</i>	acele et
<i>Schupo</i>	devlet polisi
<i>Speisehalle</i>	yemekhane
<i>Standt</i>	yoklama
<i>stehen bleiben</i>	olduğun yerde kal, dur
<i>Tagesbefehl</i>	günlük emirler
<i>Transport</i>	nakil, sürgün ve bu süreçte kullanılan araçlar
<i>Transportleiter</i>	nakil görevlisi
<i>Transportleitung</i>	nakil yönetimi
<i>Übersiedlungschein</i>	yer değişimi bileti
<i>Unterscharführer</i>	başçavuş
<i>Verschönerung der Stadt</i>	kentin güzelleştirilmesi
<i>Voralarm</i>	ileri düzey alarm

<i>Waisenkind</i>	yetim
<i>Waschraum</i>	lavabo
<i>Zimmerälteste</i>	odanın en yaşlısı
<i>Zimmertour</i>	temizlik işleri
<i>Zulag</i>	ödül
<i>Zum Bad</i>	banyolara gider
<i>Zum Park</i>	parka gider
<i>Zusatz</i>	ek besin

“Hayatlarının baharında susturulan tüm gençlerin sesi olmalı.”

Margaret Flanagan

“Yahudi Soykırımı’ndan sağ çıkanların sayısı gitgide azalırken bunu bizzat yaşayanların anıları gün yüzüne çıkmaya devam ediyor. Aile fotoğrafları ve çizimlerle birlikte *Helga’nın Günlüğü*, o korkunç günlerin ve genç olmanın getirdiği dayanıklılığın bir delili niteliğinde.

15.000 çocuktan pek azının sağ kaldığı o dönemde ölenlerin suskunluğuna ses oluyor.”

Booklist

“Weiss’in etkileyici bakış açısı Yahudilerin o korkunç dönemde yaşadıklarına dair derin bir anlayış sunuyor.”

Kirkus Reviews

“Her bir sayfasında samimiyet ve açık yüreklilikle insanlığın en saf ve en korkunç yanlarını gösteriyor.”

Malcolm Forbes, *The Rumpus*

“Soykırım anılarıyla Helga insanın yüreğine dokunuyor, okuru şoka uğrattıyor.

Çok etkileyici.”

Jewish Book World

HELGA WEISS 1929 yılında Prag’da dünyaya geldi. Yahudi Soykırımı’ndan ve İkinci Dünya Savaşı’ndan kurtulduktan sonra Prag’a döndü ve Güzel Sanatlar Akademisi’ne gidip bir sanatçı oldu. İki çocuğu, üç de torunu olan Helga, halen doğduğu evde yaşamaktadır.

KAPAK TASARIMI: W. G. COOKMAN

KAPAKTAKİ FOTOĞRAFLAR YAZARIN İZNIYLA KULLANILMIŞTIR.

KAPAK GÖRSELİ: W. G. COOKMAN

Helga, Prag'da yaşayan Yahudi bir kız çocuğuydu. 1938 yılında Naziler ülkesini işgal etti, onun ve orada yaşayan 45 bin Yahudinin hayatı sonsuza dek değişti. Onunla birlikte 15 bin çocuk Terezín'deki toplama kampına, oradan da Auschwitz'e gönderildi ve içlerinden yalnızca 100 tanesi sağ çıkabildi.

www.pegasusyayinlari.com

ISBN: 978-605-299-345-3

9 786052 993453

